Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Antropoloji Anabilim Dalı

ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TOPLULUĞUNUN ETNİK SINIRLARINI ve KİMLİKLERİNİ OLUŞTURMADA GÖÇ SÜRECİNİN ROLÜ

Zarina URMANBETOVA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TOPLULUĞUNUN ETNİK SINIRLARINI ve KİMLİKLERİNİ OLUŞTURMADA GÖÇ SÜRECİNİN ROLÜ

Zarina URMANBETOVA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Antropoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Zarina Urmanbetova tarafından hazırlanan "Ulupamir Köyü Kırgız Topluluğunun Etnik Sınırlarını ve Kimliklerini Oluşturmada Göç Sürecinin Rolü" başlıklı bu çalışma, 22.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bayram Kaya (Başkan)

Öğr. Gör. Dr. Elif Başak Aksoy (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Kameray Özdemir

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf Çelik

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☑ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

22.06.2015

Zarina Urmanbetova

TEŞEKKÜR

İlk olarak seçtiğim yolu ve aldığım kararları desteklediği için anneme teşekkür etmek istiyorum!

Bu çalışmayı başarıyla gerçekleştirebileceğime inanan danışmanım Elif Başak Aksoy'a teşekkürler!

Paylaştıkları bilgilerinden dolayı hocalarıma teşekkürler!

Türkiye'de eğitim alma imkânı sunan TC Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının Türkiye Bursları programına teşekkür ederim!

Alan çalışması sırasında beni ailesinin bir üyesi olarak kabul ettikleri için Haig Muhammad Ulu (Aytmamat Ulu)'nun ailesine, özellikle Osman Ulu (Osmon Adbdulhakim uulu)'ya en içten teşekkür ederim! Aynı şekilde beni sıcak karşıladıkları için Ulupamir köyü sakinlerine teşekkürler!

Special thanks to my inspirers for the inspiration during the thesis writing process! They are Hayao Miyazaki, Joe Hisaishi, Christopher Nolan, Ron Frike, Amber J. Liu, Koharu Sugawara, Peter Jackson, Clean Bandits, Adam Levine.

ÖZET

Zarina Urmanbetova, *ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TOPLULUĞUNUN ETNİK SINIRLARINI VE KİMLİKLERİNİ OLUŞTURMADA GÖÇ SÜRECİNİN ROLÜ,* Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Bu tez çalışması Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesindeki Van ili, Erciş ilçesine bağlı olan Ulupamir köyü Kırgız topluluğunun etnik sınırlarını ve kimliklerini oluşturmada göç sürecinin rolünü araştırmıştır. Tez çalışması alan araştırmasına dayanmaktadır ve alanda toplanan verileden yola çıkarak tez konusunu açıklamaya çalışmaktadır.

Söz konusu Kırgız topluluğu Türkiye'ye Afganistan'ın Wakhan bölgesi, Pamir vadilerinden gelmişlerdir. Afganistan'da 1978 yılında gerçekleşen Saur devrimi ve arkasından iktidara gelen komunist rejim onların vatanlarını terk etmesine neden olmuştur. Pakistan'ın kuzeyinde 4 sene mültecilik hayatı sürdürdükten sonra 1982 yılında yaklaşık 4000 mülteci ile beraber Türkiye'ye getirilmişlerdir.

Bugüne kadar Ulupamir köyü Kırgızlarının en büyük trajedisi haline gelen göç süreci topluluğun etnik sınırlarının ve kimlik oluşumunun önemli etkileyici unsuru haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde farklı etnik gruplarla ekonomik, ekolojik, siyasi ve kültürel ilişkiler kurmuşlardır. Bu durum Kırgızların gündelik hayatına, kültürel özelliklerine, topluluk içindeki sosyo-ekonomik yapısına da yansımıştır.

Anahtar Sözcükler:

Göç, Zorunlu Göç, Etnisite, Etnik Sınırlar, Kırgızlar

ABSTRACT

Zarina Urmanbetova, *THE ROLE OF THE MIGRATION PROCESS IN THE FORMATION OF ETHNIC BOUNDARIES AND IDENTITY AMONG KYRGYZ COMMUNITY IN ULUPAMIR VILLAGE*, Master Thesis, 2015.

This thesis' subject is about the role of the migration process in the formation of ethnic boundaries and identity among the Kyrgyz community. This community lives in the eastern Anatolia in Turkey, in Van region, Erjish, Ulupamir village. The thesis is based on field research and seeks to explain the subject by the data collected in the field.

The mentioned Kyrgyz community came from the Afghanistan's Pamir valleys, Wakhan region. The revolution which took place in 1978 in Afghanistan and the formation of communist power after the events forced them to leave their homeland. After 4 years of refugee life in northern Pakistan, they were relocated in 1982 to Turkey with about 4,000 other refugees.

The biggest tragedy for the Kyrgyz community of the Ulupamir village until now is the migration process which had a strong influence on the formation of their ethnic boundaries and identity. During this process, they have established economic, ecological, political and cultural relations with different ethnic groups. This case has affected everyday life, cultural features and the socio-economic structure of the Kyrgyz community.

Key Words:

Migration, Forced Migration, Ethnicity, Ethnic Boundaries. Kyrgyz

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i

BİLDİRİM ii

TEŞEKKÜR iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM ARAŞTIRMA KONUSU, YÖNTEM Ve TEKNİKLERİ 3

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ÖNEMİ 3

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI 4

1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMI ve HİPOTEZLERİ 5

1.4. ALAN, ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ve VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

2. BÖLÜM: KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE 8

2.1. KİMLİK KAVRAMI 8

2.2. ETNİSİTE KAVRAMI 10

2.2.1. Etnisite Kavamının Tarihsel Gelişimi Ve Tanımları 10

2.2.2. Etnisite Kavramını Oluşturan Unsurlar 14

2.2.3. Etnisite Kuramları 18

2.3. ETNİK SINIRLAR 19

2.4. GÖÇ KAVRAMI 23

2.5. ZORUNLU GÖÇ KAVRAMI 25

3. BÖLÜM: TARİHSEL ÇERÇEVE 29

3.1. ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TOPLULUĞU AFGANİSTAN'ın PAMİR VADİLERİNDE 29

3.2. 1978 SAUR DEVRİMİ ve PAKİSTAN'a GÖÇ 34

3.3. SON GÖÇ NOKTASI: TÜRKİYE 37

4. BÖLÜM: ALANDAN BULGULAR 42

4.1. KIRGIZİSTAN; ANA VATAN MERAKI ve ELEŞTİRİLERİ 45

4.2. ULUPAMİR'DE KIRGIZİSTANLI OLMAK 61

4.3. GEÇMİŞ, BUGÜN VE GELECEK. "TÜRKİYE DÜNYA'DAKİ EN İYİ ÜLKE!" 70

4.3.1. Ana Vatan – Pamir **.....70**

4.3.2. Yeni Vatanları – Türkiye: Karşılaştıkları Sorunlar ve Gelecek İçin Umutlar **.....82**

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 96

KAYNAKÇA 107

FOTOĞRAFLAR 110

EK -1 TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU 115

EK-2 YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU 116

GİRİŞ

Türkiye'nin Van bölgesine 1982 senesinde Pakistan'dan yaklaşık 1000 kişiden oluşan bir grup Kırgız getirilmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce Pakistan'da 1978 yılından başlayıp mülteci statüsünde yaşamışlardır. Göçebe hayat tarzını sürdüren Kırgızlar daha öncesinde Orta Asya steplerinde serbest hareket edebilmişlerdir. İngiltere ve Rus İmparatorluğunun işgal ettikleri toprakları bölme stratejisinin sonucunda Kırgızların bir kısmı Afganistan'ın Wakhan bölgesindeki Pamir vadilerinde kalmışlardır. Sonraki dönemlerde Rus Bolşevik Devrimi, Çin Komünist Devriminden dolayı Pamir'e kaçarak sığınan insanların sayısı artmıştır ve Kırgızlar Pamir vadilerinde yaşamaya devam etmişlerdir. 1978 yılında meydana gelen Afganistan Saur Devrimi Pamir Kırgızların Pakistan'a sürüklemiştir. 1982 yılında Tükriye'ye getirilen Kırgızlar günümüzde Van bölgesindeki Ulupamir köyünde yaşamaktadırlar.

Tek bir göçle değil, sırasıyla birkaç göç ve birkaç ülkede barınma Kırgızları farklı etnik gruplarla sürekli ekonomik, ekolojik ve siyasal etkileşimde olmalarına neden olmuştur. Kırgızlar kendi etnik ve kültürel farklılıklarını yaşatmaya çalışmışlardır. Afganistan, Pakistan ve son olarak geldikleri Türkiye topraklarında hala bu süreç devam etmektedir. Bu çalışmada göç olgusunun söz konusu Kırgız topluluğunun kendi etnik sınırlarını korumalarında ve kimlik algısını oluşturmada nasıl etkilediği konusu ele alınmaktadır. Ulupamir köyü Kırgızların göç süreci, bu süreç içinde kendilerini nasıl tanımladıkları, toplumsal ve ekonomik yapısının belirleyicileri, ideolojik ve değerler sistemi incelenmeye çalışılmaktadır. Bu tür yapıların ve sistemlerinin hangi etnik sınırlar düzeyinde gerçekleştiğine bakılacaktır.

Van Kırgızları hakkındaki yapılmış diğer çalışmalardan farklı olarak bu tezde antropolojik bir çalışma sunulmaktadır. Tezin yapısı ise kavramsal ve kuramsal çerçeve, söz konusu topluluğunun tarihsel arka planını, alan araştırması ve yöntemleri kısmını ve bulgular kısmını içermektedir. Zorunlu göç, kimlik, etnisite ve etnik sınırlar tez çalışması için kavramsal ve kuramsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu kavramların ve onlar üzerine kurulmuş kuramların açıklanması tezin amacına ulaşmakta kolaylık sağlamaktadır.

Bununla birlikte araştırmanın yapıldığı topluluğun tarihsel arka planı da tez açısından çok önemlidir. Bu bölüm Kırgızların Türkiye'ye gelmeden önce yaşadıkları bölgeler, hayat tarzı, göç nedenleri, karar verme süreçleri hakkında bilgi sağlamaktadır. Aynı zamanda günümüzde topluluğun hayatında oluşan farklılıkları da görebilme açısından önem taşımaktadır.

Tez çalışması alan araştırmasına dayanmaktadır. Alan çalışması sırasında başvurulan veri toplama yöntemleri üzerine de değinilmektedir. Bulgular kısmında ise alan araştırmasından elde edilen verilere göre bulgulara yer verilmektedir. Bu bölümde söz konusu topluluğun geçmiş, günümüz ve gelecek hakkındaki düşünceleri, yaşadıkları sorunlar ve çözüm yolları, toplumsal değerleri, kaygı ve umutları hakkında bilgi vermeye çalışılmaktadır.

Tezin sonuç ve değerlendirme kısımında ise tezin yola çıktığı yerden geldiği noktaya kadar bir tür analiz ve değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmanın amacı, soruları cevaplandırılıp cevaplandırılmadığı, kavramsal ve kuramsal çerçevede ulaşılan sonuçları içermektedir.

1. ARAŞTIRMA KONUSU, YÖNTEM ve TEKNİKLERİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve ÖNEMİ

Araştırma konusunu Türkiye'nin Van ilinin, Erçiş ilçesine bağlı Ulupamir köyünde yaşamakta olan Kırgız topluluğunun göç süreci, onların etnik sınırlarını ve kimliğini etkilemekteki rolü oluşturmaktadır. Konuda ele alınan kavramlar tez çalışmasının ilk bölümünde teorik olarak tartışıldıktan belirlediğimiz tanımlar bağlamında araştırma amacına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma konusunun önemini araştırmanın antropolojik bir alan çalışmasına dayalı olması belirlemektedir. Araştırma teorik temeli ve yöntemi açısından daha önce yapılmış araştırmalardan farklıdır. Araştırmanın teorik temelini Barth'ın etnik gruplar arasındaki sınırlar fikri oluşturmaktadır. Van Kırgızları göç sürecinde ve yerleştikleri toprakta, farklı etnik gruplarla iletişim kurmuş ve etkileşimde bulunmuşlardır. Van Kırgızları örneğinde etnik sınırlar olgusunun yeri nedir sorusu en önemli araştırma sorularından biridir.

Ulupamir köyü Kırgız topluluğu Türkiye'ye yerleştikten sonra farklı araştırmacıların ilgisini çekmiş, onlarla ilgili farklı konular ele alınarak araştırmalar yapılmış ve makale-kitaplar yayınlanmıştır. Araştırmanın ön çalışmaları sırasında literatür taraması gerçekleştirilerek önceki araştırmalar incelenmiştir. Ulupamir Kırgızları ya da günümüzde bilinen isimleri ile Van Kırgızları üzerine çalışılmış makale-kitapların çoğu, antropolog Nazif Şahrani'nin araştırmaları hariç, folkloristik önem taşımaktadır. Araştırmalarda Van Kırgızlarının gelenekleri, dili (lehçesi), sözlü ve maddi kültürü gibi konuların ele alındığı görülmüştür. Van Kırgızları üzerine yapılmış en büyük folkloristik çalışma Süleyman Kayıpov tarafından gerçekleştirilmiştir. Kayıpov onların seceresinden yemeklerine kadar farklı konuları ele alarak kitap ve makaleler yayınlamıştır. Kendisi ile iletişime geçilmiş, araştırmalarını paylaşacağını belirtmiştir, ancak sonraki dönemde iletişim kopmuştur. Fakat literatür taraması sırasında bazı yayınlarına ulaşılmış ve yararlanılmıştır.

Van Kırgızları[1] üzerine yapılmış antropolojik çalışma ise antropolog Nazif Şahrani tarafından gerçekleştirilmiştir. Van Kırgızları'nın Afganistan'ın Pamir vadilerinde yaşadıkları sıralarda Şahrani 1972-74 yılları arasında doktora tezi araştırmaları kapsamında alan çalışması gerçekleştirmiştir. Sonraki dönemlerde de iletişimi koparmadan, Kırgızların Pakistan ve Türkiye'deki hayatını ele alarak makaleler yazmıştır. Doktora tezinin ardında 1979'da "*The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan: Adaptation to Closed Frontiers and War*" adlı kitabı çıkmıştır. Bu eser 2002 yılında ise yeni bir önsöz ve sonuç bölümü ile bir daha yayınlanmıştır. Sonuç bölümünde ise Kırgızların Pakistan'daki mültecilik hayatı ve Türkiye'ye yerleşmesi, 2001 yılındaki ziyaretinde antropolog, Kırgızların yeni sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi çevreye nasıl uyum sağladıklarına değinmiştir. Bununla birlikte medya taraması da gerçekleştirilmiştir. Ulupamir Kırgızları hakkında yapılmış belgesel[2], televizyon ve gazete haberleri incelenmiş ve bu konuda hem Türkiye'nın hem de Kırgızistan'ın medyasına bakılmıştır. Bunun en güzel örneklerden biri, 2005 yılı yapımı "Ölen koyunu değerlendirmenin 37 yolu..." adlı belgeselci Ben Hopkins'in çalışmasıdır. Belgesel, Van Kırgızlarının göç öyküsünü canlandırma amacıyla çekilmiştir. Filmin göç öyküsü sahnelerinde Ulupamir köyü Kırgızları, belgeseldeki kahramanları kendileri canlandırmışlardır. Belgesel uluslararası film festivallerinde de ödül kazanmıştır. Belgeselin araştırmamıza katkısı, alanla tanışmadan önce görsel olarak onların göç hikayesi ile tanışmada ve fikir sahibi olmada katkı sağlamıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, göç sürecinin Ulupamir köyü Kırgız topluluğundaki etnik sınırlarının ve kimliğinin oluşumundaki etkisini anlamaya çalışmaktır. Ulupamir köyü Kırgız topluluğu Erciş'e bağlı Ulupamir köyüne gelmeden önce uzun bir göç süreci yaşamıştır. Eskiden ana vatanları olan Afganistan'ın Pamir vadilerinden 1978 senesinde Pakistan'a göç etmişlerdir. Göç sebebi de Afganistan'da gerçekleşen Saur Devrimi'dir. Afganistan'dayken uzak mesafelerde yaşamalarına rağmen farklı ekolojik, ekonomik ve siyasi etkileşimde

[1] Eskiden söz konusu topluluk Afgan Kırgızları, Pamir Kırgızları, Sarkol Kırgızları olarak da bilinmiştir

[2] "Ölen koyunu değerlendirmenin 37 yolu"; "Ulupamir köyü" belgeselleri

bulundukları etnik gruplar olmuştur. Pakistan'da da geçirdikleri 4 sene içinde yine oranın yerli etnik grupları ile etkileşim ve iletişim kurmuşlardır. 1982'de ise Türkiye'ye getirilerek yeni topraklara yerleşmiş ve eski göçebe hayatlarını bırakmak zorunda kalmışlardır. Kırgız mültecilerinin istekleri üzerine eski vatanlarının ekolojik ortamına benzeyen coğrafyaya yani Van'ın Ulupamir köyüne 1980'lerin sonuna doğru yerleştirilmişlerdir. Türkiye'ye geldiklerinden itibaren yerli halk ile farklı etkileşim ve iletişimde bulunmaktadırlar. Böyle bir durumda etnik gruplar arasındaki ilişkilerde etnik sınırların yükselmesi ya da azalmasıyla görülen örnekler bulunmaktadır. Barth'a göre farklı etnik gruplar arasındaki toplumsal ya da kişisel etkileşimin olmasına rağmen etnik sınırlar çizilmeye devam edilmektedir. Aynı zamanda etnik gruplar yaşadıkları siyası, ekonomik, sosyal ortama göre de kültürel alışkanlıklarını değiştirebilmektedir. Bununla beraber önemli gördükleri etnik/kültürel özelliklerini de korumaya devam etmektedirler (Barth, 2002:12). Araştırmanın konusu olan Ulupamir köyü Kırgız topluluğunun göç sürecindeki ve yerleşik hayata geçtikten sonra farklı etnik gruplarla olan etkileşimi onların kendi etnik sınırlarını koruma, yükseltme ya da azaltma tecrübelerini; kimliklerini oluşturmadaki ya da tanımladaki etkisini görebilmeyi araştırmamız amac edinmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMI ve HİPOTEZLERİ

Araştırmanın varsayımı "Ulupamir Kırgızlarının yaşadıkları göç süreci onların kimliklerini oluşturmalarında ve etnik sınırlarını korumalarında etkili olmuştır" şeklindedir. Varsayım ele alınan konu üzerinde belirlenmiştir. Bununla birlikte amaca yönelik araştırmanın hipotezleri hazırlanmıştır:

1. Ulupamir Kırgızlarının farklı etnik gruplarla olan etkileşimini ekonomik ve ekolojik kaynak paylaşım ilişkileri belirlemektedir.

2. Ulupamir Kırgızlarının toplumsal ve siaysal yapısını kabile ilişkileri belirlemektedir.

3. Ulupamir köyü Kırgız topluluğunda toplumsal ve siyasal konularda büyükler-aksakallılar[3] söz sahibi olmaktadırlar.

4. Ulupamir köyünde yeni kuşağın şehre doğru göcü hızlanmaktadır.

1.4. ALAN, ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ ve VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Araştırma alanı olarak Türkiye'de Van ili, Erçiş ilçesinin Ulupamir köyü belirlenmiştir. Alana gitmeden önce araştırmacı tarafından Kırgızistan'daki üniversitelerde eğitim görmekte olan Ulupamir köyü Kırgızları ile önce iletişim kurulmuş ve topluluk hakkında bilgi alınmıştır. Onların yardımı ile araştırmanın ön çalışması da gerçekleştirilmiştir. 2013 yılının kurban bayramı için Ulupamir köyü ilk kez ziyaret edilmiştir. Köyde yaklaşık bir hafta kalınarak bayramlaşma faaliyetlerine katılma imkanı sağlanmıştır. Bayramlaşma faaliyetleri dolayısıyla araştırmacının köylülerle ilk tanışması yoğun bir şekilde geçmiştir.

Bir sonraki ziyaret 2014 yılının yaz aylarında yapılmıştır. Bu ziyaret ise halk ile tanışma, araştırmacının kendini halka tanıtma, köyde bulunma sebeplerini anlatma ile geçmiştir. Alan araştırma ise 2015 yılının şubat-mayıs ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu esnada araştırmacı Kırgızistan'da eğitim gören Ulupamirli arkadaşının ailesinde kalmıştır.

Tez çalışması için niteliksel alan araştırması yöntemi uygulanmıştır. Alanda veri toplama aracı olarak gözlem ve katılımcı gözlem araştırma teknikleri kullanılmıştır. Kısmen yapılandırılmamış görüşme tekniği de gerçekleştirilmiştir. Sosyal/kültürel antropolojide kullanılan alan çalışması yöntemi araştırmacının çalıştığı insanlarla beraber yaşamasını, onların gündelik hayatına katılmasını, tecrübelerini kazanmasını kapsamaktadır. Bir topluluğun içine girerek araştırmacı o topluluğun insanlarını tanımaya çalışmakta, o insanlarla ilişki kurmakta ve veri toplama tekniklerini kullanmaktadır. Alan çalışmasında araştırmacı çalıştığı insanlara yakın olarak onların yaşamlarına aktif bir şekilde katılmayı şart koşmaktadır (Emerson v.d.:2008).

---

[3] Kırgızların geleneksel halk heyetini oluşturan yaşı büyük erkekler

Katılımcı gözlem tekniği antropolojide çok sık kullanılan veri toplama tekniklerindendir. Bu teknik açısından araştırmacı daha önce alan çalışması yönteminin özellikleri içinde belirtildiği gibi çalıştığı insanlarla yakından ilişki kurmasını sağlamalıdır. Bu katılımdan çalışılmakta olan topluluk üyeleri rahatsızlık duymamalıdır ve araştırmacının gözlemlediklerini not almasına izin vermesi araştırmacı tarafından sağlanmalıdır (Bernard, 2006: 342-344). Gözlem veri toplama tekniği, temelde insanların doğal ortamlarda gözlenmesini şart olarak kabul etmektedir. Burada amaç araştırmacının çalıştığı insan topluluğunu yakından tanımlamaya yöneliktir bununla beraber araştırmacının elinde standart bir gözlem tekniği bulunmamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 196-213).

Araştımacının alanda bulunduğu sırada katılımcıların izniyle not alması mümkün olmuştur. Gözlem aracılığıyla kaydedilmiş verilere ek olarak bazı durumlarda yapılandırılmamış görüşme tekniği uygulanmıştır. Alan çalışmasına uygun olarak sistematik gözlem notu tutulmuştur. Katılımcıların izni ile fotoğraf makinesi de kullanılmıştır. Araştırmada emik ve etik yaklaşımlar bir arada kullanılmaya gayret edilmiştir.

2. KURAMSAL ve KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın temelini oluşturan kavramlar kimlik, etnisite, etnik sınırlar, göç ve zorunlu göç kavramlarıdır. Bu bölümde tez kavramlarını açıklayarak araştırmanın çerçevesinde ele alınan kavramlar üzerine yazılmış teorik bilgilerden yararlanılacaktır. Kimlik kavramından başlayarak, kişinin ne tür kimlikleri edindiğini, nasıl edindiğini ve kimlikleri arasındaki kolektif kimliğin etnisite üzerinden belirlenmesine geçilecektir. Etnisite kavramının açıklamaları, ardından da etnisiteyi oluşturan unsurlar hakkında söz olacaktır.

Araştırmanın temel kavramlarından biri olan etnik sınırlar bir sonraki aşamada ele alınarak tartışamaya başlatılacaktır. Etnik sınırları oluşturan unsurlar, sınırların yükselişi ya da tam tersine zayıflaması ile ilgili örnekler verilecektir. Göç kavramın anlamı, teorik çerçevesi ve özellikle araştırmanın konusunu oluşturan zorunlu göç üzerinden kavramsal ve kuramsal çerçeveleri çizmeye çalışılacaktır. Özellikle göç konusunun içinde mülteci kavramı da ele alınacaktır.

Kavramlar araştırmanın konusu olan Ulupamir Kırgız topluluğunun anavatanları olan Afganistan Pamir'inden göç ederek Türkiye'ye yerleşmesini kapsayan süreçte edindikleri tecrübeleri ve o tecrübeleri günümüzdeki hayatında nasıl yansıttıklarını incelendiğinde yardımcı olmuştur.

2.1. KİMLİK KAVRAMI

Çocukluğumuzda hem kendimize, hem büyüklerimize ilk sorduğumuz sorulardan biri "ben kimim?" ya da "biz kimiz?" olmuştur. Sorduğumuz soruların içinde kendi ailemize, evimize ilişkin sorular bulunmuştur. Birlikte bahçede oynadığımız arkadaşlarımıza da kendimizden bahsederken mutlaka kimlerin çocuğu olduğumuzu, hangi evde yaşadığımızı ve bizim ailemiz onların ailesinden ne tür özellikleriyle farklı olduğunu da vurguladığımız örneklerle doludur. Bunun gibi örnekler insanın kendi kimlik arayışına başlamasıdır ve bu arayış insan hayatının sonraki evrelerinde de devam etmektedir.

Kimlik kavramını açıklamada temel olarak insanların "sen kimsin?" sorusuna verdiği cevabı kullanılmaktadır. İlk bakışta basit bir açıklama gibi görünmektedir, fakat aslında çok

büyük bir karmaşıklık içermektedir. Kimlik hem bir şahsın kendini tanımlaması olabilir, örneğin: ben Kırgızım, öğrenciyim, kadınım gibi. Bununla bilrikte bireyler grubunun ya da toplumsal kategorilerin de tanımlanmasını içermektedir, örneğin: biz birlerinin çocuklarıyız, Kırgızız, bir müzik gurubunun üyeleriyiz gibi. Kimliği tanımlamadaki bir başka soru ise "ben kimim?" ya da "biz kimiz?" sorusudur. En geniş anlamıyla kimlik insanların "kimsiniz, kimlerdensiniz?" sorusuna verdikleri cevaplardır (Handbook of Identity Theory and Research, 2011:2).

Kimlik olgusunu anlayabilmek için onu oluşturan bileşenlere bakmakta yarar vardır. Kimlik bileşenleri tanımlama ve tanınma, bir diğer bileşeni de ayidiyettir. İnsanın kendini tanımlaması ve toplum içinde belli bir sıfatla tanınması onun doğasına özgüdür ve bir ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. İnsanın kendini tanımlayabilmesi için mutlaka birlerinin de onu tanımlaması gerektiği söz konusudur. Tanımlama belli bir sıfatla, belli bir özelliklere göndermede bulunarak gerçekleşmektedir. Elbetteki bu tür sıfatlama ve göndermeleri yapabilme imkanı için kültürel özelliklere ve dile ihtiyaç duyulmaktadır. (Aydın, 1998:12).

Kimlik hem toplumsal, hem de bireysel bir olgudur. Kişinin kendisi tarafından ya da başkaları tarafından atf edilen özelliklerden kaynaklanmaktadır. Kimliğin bireysel boyuttan toplumsal boyuta taşınması, bireyi kişisel özellikleri (yaş, cinsiyet gibi) ile değil, bir gruba ilişkin özellikleri ile tanımlanmasının öne çıkarılmasıdır. İnsanın toplumsal bir varlık olması onun doğasına özgüdür ve toplumsallığıyla doğadaki diğer canlılardan farklı olarak kültür üreterek ayakta kalma stratejisini gerçekleştirmektedir. Kültür tek başına üretilmediği gibi insanın topluluğa ihtiyacı vardır. Ürettiği kültürü topluluk üyelerinin bir birleriyle paylaşımı "kimlik" ile sağlanmaktadır. Böylece kimlik ile kültür bir birinden ayrı olmamaktadır (Aydın, 1998:14-15).

Toplumsal kimlik ya da kollektif kimlik, insanların kendilerini ait oldukları grubun içinde tanımlamasına, o gruba yükledikleri anlama ve o gruba ait olmanın sonuçları olarak ortaya çıkan insanların inançları, duyguları ve davranışlarına işaret etmektedir. Kollektif kimlik herhangi bir sosyal grubun üyesi olmak demektir, bu sosyal gruplar etnik, dinii, cinsiyete dayalı olabilmekte ve de bir aile ya da iş takımını da kapsamaktadır. Kollektif kimliği

inceleyen teorik yaklaşımlar aynı zamanda kollektif süreçlere de önem vermektedirler. Bu bağlamda kişinin bireysel olarak kimliğinden bir grubun üyesi olarak algılanmasına işaret eden kimliğine kaymasınını sınamaya çalışılmaktadır. Ya da etnik, ulusal ve cinsiyet kimliklerinin tarihsel dönüşümünü vurgulayan toplumsal değişiklikleri incelemektedir (Handbook of Identity Theory and Research, 2011:4).

Aydın'ın (1998:15) belirttiği gibi kimlik ile kültür bir birinden ayrı düşünülemez. İnsan kendini bir topluluk ile tanımlıyorsa ve topluluğu içinde belli bir kültürü üretiyorsa bunun için de belli koşullar gerekmektedir. Kişinin kendini ait gördüğü topluluk belli unsurlarla beraber onun kimliğini tamamlamaktadır. Bir başka deyişle topluluğunun ismi, tarihi, kültürel özellikleri, sosyal yapısı gibi unsurlarla açıklanabilmektedir. Bu durumda etnisite kavramına başvurmamız gerekmektedir.

Etnik kimlik birey için toplumsal bir rölü yerine getirmede ve iletişime geçeceği diğer bireyleri seçmede önemli olmaktadır. sosyal bir statü olarak bireyin diğer kimliklerinden daha öne çıkabilmektedir. Etnisite kimliğin zorunlu bir bileşen hale gelmektedir (Barth, 2001:20).

2.2. ETNİSİTE KAVRAMI

2.2.1. Etnisite Kavamının Tarihsel Gelişimi ve Tanımları

Modernleşme sürecinin ürünü olan ulus-devlet, etnik grup olarak adlandırılan sosyal kuruluşların gelişmesini sağlamıştır. Ulus-devlet, birden çok halkı ve kültürel çeşitliliği kendi politik sınırları içinde barındırmaktadır. Modern ulus-devlet vatandaşlık düşüncesinin etrafında kurulmuştur. Politik tahakkümü olmayan, fakat farklılığa işaret eden kültürel özelliklere ve politik çoğunluktan yeterli kadar sosyal bölünmeye sahip olan azınlığa "etnik" grup denmektedir (Nash, 1989:2).

Etnisite kavramını açıklama çabaları farklı yazarlar tarafından yapılmıştır: Etnisite, kültürün her hangi bir özelliğini diğer gruplardan kendini ayırmak için kullanmaktır (DeVos, 1975; aktaran: Eller, 1999). Etnik gruba üye olmanın karakter, nitelik ya da şartları, gruba bilinçli olarak ait olmanın başkalardan ayırıcı bir özellik (kültürel, biyolojik

ve bölgesel) taşıdığında temellenmektedir ve paylaşılan geçmiş ve ortak etnik çıkarların beklentisinden kök almaktadır (Burgess, 1978; aktaran: Eller, 1999). Etnik grubun bileşenleri olarak aynı kökten gelme ve geçmişi paylaşma olgularını antropolog Frederik Barth (2001:16) da göstermektedir. Etnisite "bizim insanlar, bizim kökenler" olarak açıklanan toplumsal ya da bireysel kimlik fikridir demektedir Fenton (2003:114).

Etnik grup biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, ortak temel kültürel değerlere sahip olan, karşılıklı iletişim ve etkileşim alanı yaratan, kendisi ve diğer etnik grup üyeleri tarafından ait olduğu etnik gruba aidiyet tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoridir. Bu tanım antropologlar tarafından genel kabul edilmektedir (Narroll, 1964; Barth, 2001).

Etnik sözcüğü eski Yunancada "ethnos" – ulus anlamına gelmektedir. Ortak köklere sahip olma anlamında kullanıldığı belirtilmektedir. Sonradan sözcük farklı dillerde kullanılmaya ve "yabancılar", "ötekiler" gibi anlamları taşımaya başlamıştır. 14-19.yüzyıllar arasında bu anlamlarda kullanılmıştır. ABD'de 20.yüzyılın başlarında Avrupa kökenli olmayan diğer halkların hepsi etnik olarak adlandırılmıştır (Somersan, 2004:22). İnglizcede etnik kelimesinin kullanılması hakkında Fenton (2003:15) da kendi Etnisite adlı çalışmasında yer vermiştir. Kitabında etnik kelimesinin "yabancı" ve Yahudi olmayanları tanımlamak için kullanıldığından bahsetmektedir. The Oxford Dictionary'de "ethnic" kelimesinin Yunancadaki "pagan ya da yabancı" anlamında kullanıldığı gösterilmiştir. Fakat zamanla pagan anlamını kaybederek 19.yüzyılda genel olarak kullanılan "yabancı" anlamında aktarılmaya başladığını söylemektedir. Bununla beraber entisite sözcüğünün azınlıklar ile özdeşleştirildiğini, ABD ve Britanya'da çoğunluğun dışında olanları tanımladığını yazmaktadır (Fenton, 2003:15; 58-61).

Etnisite kavramı Eski Yunan'da çeşitli anlamları içermiştir. Örneğin, ethnos kelimesi arkadaş grubu, insan kalabalığı, kabile, kast, millet ya da halk gibi toplulukları belirtmek için Homeros, Herodotos, Platon, Ksenophon gibi yazarların eserlerinde rastlanmaktadır. Son olarak ise Yeni Ahit'te ve kilise yazılarında Yahudiler ve Hıristyanlar dışında olan herkes için kullanıldığı görülmektedir. Etnos temelinde herhangi bir soya dayanmaktadır.

Fakat biyolojik ve soy farklılığından çok kültürel farklılığı ifade etmektedir. Kavramın Yunanca'daki anlamına yakın anlamı belirten Batı dillerinden Fransızca'daki "ethnie" sözcüğüdür. Ethnie tarihsel olarak topluluğun kültürel farklılığına vurgu yapmaktadır ve diğer topluluklardan ayırmak ve belli bir kimlik kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır (Smith, 2001:46).

Etnisite, zamana ve mekana bağlı olarak kavramı oluşturan unsurları içermekle beraber kendi grubunu diğer ya da "öteki" lerden farklı olarak algılamaktadır. Etnisitenin başladığı nokta da kendi grubunun karşıtı olan "öteki"lerin karşısında olma ve araya bir çizgi çizmekten başlamaktadır. Etnisite kavramının sürekliliği ve doğallığı böylece ideolojik bir hal almkatadır (Aydın, 1998:54-55).

"Etniklik, kendileri ve ötekileri tarafından ortak bir kökenden oldukları, ortak bir kültürün hatırı sayılır ölçüdeki unsurunu paylaştıkları ve ortak köken ve kültürün anlamlı içerikleri olan ortak etnikliklere katıldıkları düşünülen insanların oluşturduğu bir toplumsal kesim" tanımını Aydın kendi çalışmasında aktarmaktadır (Simpson ve Yinger, 1987. Aktaran: Aydın, 1998:56).

Etnisite olgusunun kompleks olduğunu Eriksen (2009:370) dile getirmektedir. Etnik grup ifadesi genelde kültürel çoğunluktan farklı olan azınlık grubunu tanımlamak için gösterildiğini belirtmektedir. Fakat günümüzde bu kavram çok farklı boyutlarda ele alındığını ve bir şehirde yaşayan etnik azınlıktan büyük kabilelere kadar grupları kapsadığını söylemektedir. Etnisitenin, bir grubun üyeleri kendilerini kültürel yönden farklı olduklarını düşünen gruplar arasındaki ilişkiler olduğunu ifade etmektedir. Gruplar arası ilişkilerin düzenli olduğu sürece etnisite önem kazanmaktadır.

Etnik kimliğin gerçekliği, onun içeriği ve sınırları tarihsel bir ürün olduğu için her zaman değişmektedir, yeniden anlamlandırılmaktadır ve grup üyelerinin hayatında farklı şekillerde yansımaktadır (Nash, 1989).

Etnik grup kavramının sosyal bilimlerde kullanılmaya başlaması hakkında da söz etmek gerekmektedir. Etnisite, kullanımdan çıkmaya başlayan "ırk" kavramının yerine gelerek,

20.yüzyılın başlarında sosyal bilimler literatürüne girmiştir. Fenton'un yazdıklarına göre (2003: 58-61) Amerika'da o dönem, "siyahların" dışında Avrupa kökenli beyazlardan da göç almaya başlamasıyla Amerika'lı olmayıp dışarıdan gelen "yabancılara" etnisite (etnik gruplar) kavramı kullanılmıştır.

Max Weber tarafından etnisite kavramına ilgi duyularak ırk kavramının yanında açıklamaya çalıştığı belirtilmektedir. "Irk" ve etnisitenin hemen hemen aynı özelliklere sahip olduğunu, fakat "ırk" olgusunu fiziksel özellikleri ve bu özelliklerin kalıtsal olması ile etnisiteden ayrıldığından söz etmiştir. Weber'a göre "ırksal" ya da etnik kimlikler çoğu zaman farklılıklarla algılanmakta ve siyasal faaliyetlere dayanmaktadır. Weber'in bu düşüncesini Fenton sonradan geliştirilen "siyasal etnisite" kavramını ortaya atanların duruşuna yakın bulmaktadır (Fenton, 2003:62).

Antropoloji etnisite ya da etnik grup kavramını bazı kavramların yerine kullanmak için ele almıştır. Bu bilgiyi Banks kendi etnisiteye antropolojik bir bakış üzerine hazırladığı yapıtında vermektedir. "Kabile" gibi kavramların yerine kullanılmaya başlayan etnisite kavramı Manchester Okulunun antropologlarının çalışmaları sonucunda etkinlik kazandığını söylemektedir. Etnisite kavramının etkin bir şekilde kullanılmasının bir diğer öğrneği olarak da ABDli sosyologlar tarafından ele alınan çalışmadır. Banks etnisite kavramının Soviyet antropologları (etnografları) tarafından nasıl bakıldığına da yer vermektedir. Bromley'nin başkanlığı altında yürütülen araştırmalar ve etnisite üzerine geliştirilen teorilere değinmektedir. Temel olarak Bromley'nin çalışmaları Marksizmin topluma evrimci yaklaşımının izini izlemektedir. Fakat Bromley Soviyetlerin sert siyasetine rağmen etnik gruplarun varlığından ve o grupların farklılıklarından, gruplararasındaki sınırlardan söz ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte etnisite olgusuna farklı bir bakış açısı ortaya atan Norveçli antropolog Frederik Barth'ın çalışmasını da önemli olduğuns vurgu yapmaktadır (Fenton, 2003:65; Banks, 1996:).

Steve Fenton'a göre etnisite yaşamın farklı düzeylerinde gözlemlenebilir. Makro, mikro ve mezo olarak ayrılan bu sosyal düzeylerde gündelik hayat ilişkilerinde, devlet ile ilişkilerde karşılaşılmaktadır. Makro düzeyde ekonomik ve siyasal yapılarla kurulan ilişkiler

gerçekleştirilmektedir. Bazı toplumlarda ekonomik ve siyasal düzeyde farklı etnik azınlıklar ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İşe alınma, haklarını savunma, adaylığını göstermede etnik (ırksal) ayrımcılık sebebiyle amaçlarına ulaşamamaktadırlar.

Mezo düzey ise devlet ile bireyin arasında yer almaktadır. Bazen devlete ait, bazen de bağımsız kuruluşlara ait eğitim kurumları mezo düzeyde yer almaktadır. Okullar insanların belli bilgi birikimini sağlayacak kuruluşlardır (Fenton, 2001).

Mikro düzeyde ise yüz yüze ilişkilerde, gündelik hayatlarında gerçekleşen iletişimde ortaya çıkmaktadır. Doğum, arkadaş edinme, eş seçme, ibadet etme, sokakta yürüme, toplumsal taşıt araçlarını kullanma gibi etkinliklerde etnik ilkelerle yönetildiği görülmektedir.

2.2.2. Etnisite Kavramını Oluşturan Unsurlar

Etnik grubun ya da etnisitenin belirleyici unsurlarını Weber üç temel argüman ile açıklamaya çalışmıştır. Etnisitede ortak köken anlayışı vardır ve bu anlayış etnik kimliğin anahtar unsuru olarak kabul edilmektedir. Fakat burada ancak bir inanç söz konusu olmaktadır. Bu inanç grubu değil, tam tersine grup bu inancı yaratmaktadır. İkinici olarak da etnik kimliği oluşturan farklılıklar yer almaktadır. Bu farklılıklar fiziksel ve kültürel olmaktadır. Kültürel farklılıkların dil ya da kıyafet gibi görünür olmaları önemlidir. Üçüncü olarak ise etnisitenin siyasi bir faaliyetin temeli olduğunu söylemektedir Weber (Fenton, 2003:62-63; Banton, 2007:19-35).

Etnisiteyi oluşturan unsurları Nash ise şöyle sıralamaktadır: etnisitenin bir bedeni olması lazım. Etnisitenin bedeninden insanların biyolojik özelliklerini kast etmektedir. İkincisi dildir, etnisite üyelerinin anlamları ve düşünceleri paylaşmak için kullandıkları iletişim aracı olan dilden bahsetmektedir. Paylaşılan tarih ve kökenler, insanların ortak bir tarih mücadelesi, paylaşılan kaderleri, ortak amaçları etnisitenin önemli unsurlarından biri olarak göstermektedir. Nash dini etnisitenin bir başka unsuru olarak ele almaktadır, bu unsur inanç ve bir takım inanc pratiklerine dayalı olarak grup üyelerini doğaüstü yollarla bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Son olarak da uyruk unsurunu göstermektedir. Uyruk özelliğini yazar ulus-devlet bağlamında ele almaktadır. Buradaki temel anlam bir etnik grubun belli

bir toprağa sahip olmasıdır. Bağımsız ve özgür insanların belli bir sembolik ve siyasi donanımını içermektedir (Nash, 1989:5-6).

Chandra kendi çalışlmasında ise etnik kimliğin farklı boyutlarından bahsetmektedir. Diğer yazarlar gibi soy temelli tanımlamadan söz etmektedir. Ona göre tanımlama olarak soy ile bağdaştırılan, kalıtsal olan fiziksel özellikler (deri rengi, saç tipi gibi) ve kültürel veya tarihsel miraslar (dil, gelenek, isim, doğum yeri gibi) kabul edilmektedir (Chandra, 2012:52-59).

Etnisitenin önemli unsurlarından biri olarak Smith kolektif isime işaret etmektedir. Halklar tarihte toplumsal yapısı ve kültürel farklılıklarından çok isimleri ile tanılmaktadırlar. Kolektif isim etnik toplulukların kesin simgesidir ve etnik gruplar kendilerini diğerlerinden isimleriyle ayırmaktadırlar. İsimde kendi etnik grubunun süreklilik garantisi bulunduğuna inanmaktadırlar. Etnik grubun dışındakilere pek bir şey ifade etmese de, içindekiler için bir güç ve anlam barındırmaktadır (Smith, 2002:47-48).

Etnik kavramının belirleyici unsurlarından bir diğerini soy kavramı oluşturmaktadır. Soy, etnisitenin sosyal ve kültürel olarak nasıl kurulduğunu en iyi gösteren bir olgudur. İnsanların akraba ilişkilerinin sürdürülmesi soy kavramının oluşturulmasıyla sağlanmaktadır. Soy için doğru olarak kabul edilen herşey etnisite için de geçerlidir (Fenton, 2001). Etnisitenin üyelerinin aidiyetlik temelini oluşturmak için ortak soyadan gelme söylemlerinin önemli olduğuna Smith de vurgu yapmaktadır. Ortak soy söylemi (miti) bir topluluğun kökenlerini, gelişimini ve kaderini açıklamada önemli yeri almaktadır. Ortak soy ortak atalara ve kökenlere dayandırılmaktadır. Soy miti bazı sorulara cevap vermeye çalışmaktadır, örenğin: Neden bir birimize benziyoruz? Neden bir topluluk halindeyiz? gibi sorulardır. Farklı kuşakların deneyimleri mitlere dönüşerek bir sonraki kuşaklara aktarılmakta ve böylece mitler birleşerek tarihe geçmekte ve destanlara aktarılmaktadır. Bunlar da etnik grubun değerlerini ve kimlik duygusunu etkilemektedir, tarihsel bir haritasını çizmektedir (Smith, 2002:48-49).

Etnisitenin bir başka belirleyici unsuru olarak kültür ve dil ele alınmaktadır. Kültürel özelliklerin içinde en çok paylaşılan ve ayırt edici olan unsurların din ve dil olduğu

belirtilmektedir. Aynı zamanda gelenekler, sözlü kültür, müzik, giyim-kuşam, kurallar gibi bileşenler de kültür unsurunun içinde gösterilmektedir. Dile ise etnisiteyi tanımlamakta, kültürel özelliklerini resmetmekte, topluluğun değerlerini ve yaşam tarzlarını aktarmakta, anlatmakta ve paylaşmakta ihtiyaç duyulmaktadır (Smith, 2002:51-53).

Fakat bir kültürün kesin bir grupla ya da bir halkla ilişkilendirilmesi çok doğru değildir. Sebebi kesin bir şekilde "şu kültürü" paylaşan "şu halktır" diye söylemek mümkün olmamaktadır. Kültür dinamiktir ve her an değişebilir özelliğe sahiptir. Etnik grubun kültür unsuru tartışılan bir konudur. Kültürel olarak yakın fakat etnisite olarak farklı toplulukların üyesi olan örenkler çok bulunmaktadır (Eriksen, 2002:372; Fenton, 2001:12).

Dil konusunda da bir dilin belli bir gruba ya da halka ait olduğu iddia edilemez. Aynı kültürü paylaşan ve aynı dilde konuşan farklı etnik gruplar mevcuttur. Örneğin, İnglizce konuşan ABD halkı etnik kökenleri farklıdır. Bununla birlikte aynı etnik gruba kendilerini ait gören fakat farklı dillerde konuşanlar da vardır (Fenton, 2001:12-13; Smith, 2002:52-53).

Etnisite sosyal bir süreçtir ve insanların sosyal hayatında çizdikleri sınırlar ve kimlikler olarak algılanması gerekmektedir. Kültür, soy ve dil gibi unsurlar etnisite sürecinin yaşatılmasında merkezi rol oynamaktadır. Bu unsurlar etnik grubun farklılığına vurgu yapmaktadır. Üretilen soy ideolojisi, kültür ve dilin belirleyici farklılık unsuru ve simgesi etnisite tartışmalarında merkezi konu olarak belirtilmektedir. Bu ilişkiler etnik söyleminin kullanıldığı sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerdir ve farklı durumlarda aktif hale getirilmekte ya da bastırılmaktadır (Fenton, 2001:14).

Etnik grubun belli bir tarihsel süreçten geçmiş ortak bellek üzerinden kurulması şarttır. Bu belleği belirleyen ortak bir tarih anlayışı grup üyelerini kendi aralarında birlikteliği sağlamaktadır. Ortak soy miti unsurunda olduğu gibi kuşaklar kendi deneyim birikimlerini bir sonraki kuşaklara aktararak etnik grubunun tarihselliğini oluşturmaktadırlar. Bu süreçte topluluğun ilerleyişini, kalkınmasını ve kahramanlarını anlatan bir dolu öyküler yaratılmaktadır. Bu öyküler memnuniyet ve tatmin yaratmalıdır ve eğitici bir özelliğe sahip olması şarttır. Etnsitenin bu unsurunun tarihsel gerçekliği ve tarafsızlığı önemli olmayıp,

daha çok eğitici ve birleştirici bir güce sahip olması gerekmektedir. Bu özellikler toplumsal kimliğin ve ortak kader duygusunun güçlendirilmesini sağladığını belirtmektedir Smith (2002:50-51).

Etnisite her zaman belli bir teritorya ile özdeşleştirilmektedir. Bu özdeşleşmenin gerçek bir teritoya ya da güçlü bir bellek ile bağı olabilmektedir. Bir başka deyişle entisitenin teritorya bağı mutlaka belli bir fiziksel toprakla ilgili değildir, bu bağ sembolik de olabilmektedir. Etnik grubun üyeleri farklı yerlere dağılmış halde olup sembolik olarak geri dönebilecekleri bir yeri/anavatanı kast etmektedir. Dağılmış halde etnisite varlığını mitlerle, bellekle, kültürle, sembollerle sürdürmeye devam etmektedir. Siyasi iktidara ve maddi mülküyetin olması mutlak değildir. Fakat bunların gerçekleştirilmesi için de belli bir toprağa ihtiyacı vardır. Aynı zamanda anavatan anlayışı değişebilmektedir. Bu değişimler yeni toprakların fethi, göç gibi olgularla gerçekleştirilmektedir. Böylece etnisite teritorya ile ilişkilidir. Bu olgunun üç boyutu bulunmaktadır. İlk olarak insanlar belli bir kutsal merkezlere bağlıdırlar. Bu merkezlerden uzak kalmasına rağmen dualarıyla olsa bile kendilerini anayurduna yakın hissetmektedirler. İkinci bir boyutu ise bir etnik grup anavatanından bir dış gücün etkisi ile ayrılmış durumda olup o gruptaki insanlarla teritorya arasındaki bir bağ oluşmaktadır. Bu bağ kollektif kimliğin özel bir belleğini de oluşturmaktadır. Üçüncü bir boyutu ise etnik grubun dışındakiler grubu teritoryal kökenleri ile tanımlamaktadırlar. Örenğin Britanya'da doğmuş-büyümüş Hint birisi Hindistan ile özdeşleştirilmektedir. Aslında Britanyalı olup, fakat etnisitesi Hint olduğundan kaynaklanan bir durumdur ve etnisitenin teritoya unsuruna örnek gösterilebilmektedir (Smith, 2001:53-55).

Bununla birlikte etnisitenin önemli bir başka unsuru grup üyelerinin aidiyet ve dayanışma duygusunun olmasıdır. Her ne kadar kendi içinde etnisite üyeleri arasında birliktelik ve bölünme olsa da tehlikeli zamanda dış güçlere karşı dayanışma duygusunu ortaya koyabilmektedir (Smith,2002: 55-56).

Etnisite kavramı üzerine çalışan yazarların çoğu kavramı olusturan unsurları hemen hemen aynı şekilde göstermektedirler. Başlıca unsurların ortak tarih, köken, kültür ve dil, dayanışma ve ayidiyet dugusu olduğunu belirtmektedirler.

2.2.3. Etnisite Kuramları

Etnisite üzerine farklı çalışmalar geliştirilmiştir. Onların içinden etnisite olgusunun amacını açıklamaya çalışan kuramlara bakmak araştırma konusunun kuramsal kısmını zenginleştirecektir.

Araçsal etnisite kuramına göre etnisitenin belli bir çıkar amaçları için üretilmesi ve kullanılması söz konusudur. Bu çıkarlar ekonomik veya siyasi amaçlar olabilimekte ve maddi bir çıkar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu tür çıkarlar ancak etnik kimliklerin güçlendirilmesiyle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır bu kuram. Etnisiteye olan bağlılığın sadece duygusal değil aynı zamanda maddi amaçlar için kullanılmasında bağlılığın daha kuvvetli olabileceği düşünülmektedir. Araşsalcı etnisite kuramında seçkinler bir etnik grubu temsil ederek siyasal ve ekonomik konumlarını koruyabilmek için etnisiteyi kullanmaktadırlar. Bu amaçlarını farklı siyası ve kültürel mitleri yaratarak, kültürel öğeleri kullanarak ya da yenilerini icat ederek gerçekleştirmektedirler (Fenton,2001:132; Fenton: 2003:98; Aksoy, 2013: 24).

Durumsal etnisite kuramı bireysel düzeyde ele alınmaktadır. Bireylerin etkileşimde bulundukları sosyal ortamlarında ve kendi grubu içinde kullandıkları kimlikler kast edilmektedir. Bir başka deyişle bir etnik grubun üyesi olan birey etnik kimliğini hem kendi grubundakilerin beklentilerini, hem çevresindeki kendi grubunun dışındakilerin beklentilerini yerine getirmede kullanmaktadır. Bu durum kimliklerinden vazgeçme değil, sadece kimliklerin farklı anlamlara geldiğinden haber vermektedir (Fenton, 2001:132).

İlkselci etnisite kuramında etnisite kavramının önemini iki farklı açıdan ele alınmaktadır. Birincisi dil, kültür, tarih, gelenek gibi önemli unsurların etnisite için birinci derecede önemli olduğunu savunmaktadır. İkincisi ise etnisiteyi oluşturan temel unsur biyolojik bağ ve akrabalık ilişkiler olarak görülmektedir. Etnik grubun her türlü ayakta kalmasını ve hayatını sürdürebilmesini bu tür ilksel bağlarla gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Edward Shills ve Clifford Geertz ilkselci etnisite kuramının kurucuları kabul edilmektedirler. Bu kuramı savunanlara göre ilksel bağ sorgulanmaksızın kabul edilen ve kişinin temel kimliğini oluşturan olgu olduğunu söylemektedirler (Aksoy, 2013:20-22).

Etnisite kuramlarına *Marksist* bir yaklaşımın temel fikri etnik grupların emeğinin uluslararası paylaşımdaki konumlarını incelemektir. Emeğin uluslararası bölümündeki önemli nokta sınıfların içindeki etnik grupların ne kadar sınırlandırıldıkları veya temsil edildikleridir. Kapitalist sistem için emeğin etnik gruplar açısından ele alınmasında birkaç çıkarı bulunmaktadır. Etnik grupların belli bir emek sektöründe odaklanmaları etnik bağların güçlenmesini, etnik gruplar arasındaki farklılıkların devamını sağlamaktadır. Bu faaliyetler etnik grupların kendi aralarındaki sorunların sınıfsal açıdan değil etnik farklılıklar açıdan değerlendirmeye yöneltmektedir. Böylece sınıf bilincinin gelişmesini etkilemektedir (Aksoy,2013:27-28).

2.3. ETNİK SINIRLAR

Etnik gruplardan bahsettiğimizde etnik gruplar arasındaki çizilen sınırlardan bahsetmemek mümkün değildir. Bu sınırlar etnik grupların kendi kimliklerini ne kadar koruduklarının göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırlarını etnik gruplar diğer etnik gruplara karşı ve coğrafi ve toplumsal yalıtılmışlık durumlarında ortaya koymaktadırlar. Barth'a göre bir etnik grup diğer etnik gruplarla etkileşime girdiklerinde bir birlerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan sınırlar günümüzde geçerliliğini kaybetmeye başlamıştır. Coğrafi ve toplumsal yalıtılmışlık durumunda sınırları belirleme ve koruma örnekleri hala görülmektedir. Sınırların çizilmesi gruptan dışlanma ya da gruba dahil edilme ile yakından ilişkilidir (Barth, 2001:12 [1969]).

Etnik sınırlar gruplar arasındaki toplumsal ya da kişisel etkileşimin bulunduğu halde varlığını korumaktadır. Bu etkileşim etnik sınırları etkilememektedir ve iletişim, bilgi alış verişi gibi faaliyetlere bağımlı değildir. Bu sınırların ortadan kalkmamasına rağmen etnik gruplar arasındaki kalıcı ve sosyal ilişkiler devam etmektedir. Böylece Barth'a göre etnik farklılıklar sosyal ilişkilere kaynaklık etmektedir. Bir başka deyişle bu tür farklı gruplar arasındaki sosyal etkileşimler farklılıkların azalmasına neden olmamaktadır (Barth, 2001:12 [1969]; Banks, 1996:12-13).

Kültürel özellikler dışsal farktörlerin etkisinde oluşmaktadır. Etnik grupların kültürel özellikleri olan yaşama biçimleri ve davranış kalıpları yaşadıkları çevresel ortama göre

değişmektedir. Aynı zamanda etnik grubun önemli aktörlerinin uygun gördükleri özellikler de devam ettirilmektedir. Böylece aynı etnik gruba ait farklı topluluklar kendi yaşadıkları ortama ve aktörlerine göre farklı kültürel özelliklere sahip olabilmektedir. Farklı çevresel faktörlerden etkilenerek aynı etnik gruptan olanlar yaşama biçimlerini ve davranış kalıplarını farklı bir şekilde geliştirebilmektedir. Yanı sıra farklı coğrafi koşullarda da aynı şekilde davranış ve yaşam kalıplarında farklılıklar söz konusu olmaktadır. Farklı çevrelerde hayatını sürdürerek etnik ve kültürel bütünlüklerini ve özelliklerini koruyan etnik grup örnekleri de bulunmaktadır. Etnik grubun aktörleri etnik kimlikleri kullanarak kendilerini ve ötekileri kategorize edip sosyal örgüt anlamında etnik grupları kurmaktadırlar. Etnik grubun özelliği olarak gösterilen ortak bir kültür paylaşımı ise etnik grubun belirleyici unsuru değil, etnik grubun oluşma sürecinin bir ürünü olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Etnik kimliklerin farklılıkları gruplararası ilişkilerde yansımaktadır (Barth, 2001:14-17 [1969]).

Etnik gruplar arasındaki sınırların tanımlanması için belli unsurlara baş vurulması gerekmektedir. Gizli olmayan, grubun diğerlerden gizlemedikleri ya da yardımcı unsurlar olan ve öne çıkardıkları sembollerdir. Bu sembollere kıyafetleri, dili, yaşam biçimleri gibi unsurlar girmektedir. Bu tür belirleyici unsurları grup üyeleri kendi kimliklerini açık olarak göstermek amacıyla kullanmaktadırlar. Diğer bir unsur ise ahlak ve sosyal normlar gibi grubun temel değerleridir. Bireyler kendi etnik grubunun standartlarına göre hem kendilerini hem de diğerlerini tanımlamaktadırlar ve değerlendirmektedirler. Hangi kültürel farklılıklarını öne çıkararak değerlendirme yapacakları da önceden bilinmemektedir. Bunun gibi değerlendirmelerde etnik grupların sürekliliğe ihtiyacı vardır. Etnik grubun sürekliliği de sınırların korunmasına bağlı olmaktadır. Sınırların belirleyicisi olan kültürel özellikleri değişmektedir. Aynı şekilde etnik grup üyelerinin de özellikleri, hatta grubun örgütsel biçimi de değişebilmektedir. Fakat grup üyeleri ile grubun dışındakiler arasındaki devam eden farklılıklar sınırların sürekliliğini, kültürel bağlamın ve şekillerin değişimini görebilmeye yardımcı olmaktadır (Barth, 2001:17-18 [1969]; Banks, 1996:13).

Etnik grubu içerdiği kültürel özelliklerle değil, etnik sınırlarla tanımlama önemli olmaktadır. Buradaki etnik sınırlar sosyal sınırlardır ve sosyal sınırlar bazen coğrafi sınırları

da kendinde barındırmaktadır. Etnik gruplar belli bir coğrafyada yaşamasına gerekmiyor, önemli olan kimliklerinin öne çıkarılması ve ifadesidir. Ayrıca etnik sınırlar sosyal hayatı da etkilemekte, toplumsal ilişkileri ve davranışları oluşturmaktadır. Bir başkasını farklı etnik gruba ait olduğu için yabancı olarak kabul etme, onunla etkileşim ve ortak ilgi alanının, değerlerin sınırlı olduğunu kabul etmektir. Bu da kültürel unsurların ve sınırların sürekliliğini sağlamaktadır. Aynı zamanda farklı kültürlerden insanların kendi aralarındaki olan toplumsal ilişkilerde sınırların korunmasında önemli yere sahiptir. Etnik gruplar kültürel ve davranışsal olarak belli farklılıklarını korudukları sürece vardır. Yanı sıra farklı kültürlerden insanların etkileşimi sırasında farklılıkların azalması beklenmektedir, sebebi de kültürlerin benzerlik ve ortaklıkları oluşmasıdır. Fakat bunun gibi durumlarda çoğu zaman farklılıkların devam ettiği görülmüştür (Barth, 2001:18-19 [1969]).

Farklı etnik gruplar arasındaki ilişkilerde grupların etnik sınırları nasıl korunmaktadır? Etnik farklılıkları ortaya çıkaran unsurlar nelerdir? İlk olarak iki farklı topluluğun olması ve bu iki farklı etnik grubun değer standartlarının bir birlerinkinden farklı olması gerekmektedir. Bu değer standartlar ne kadar farklılaşıyorsa o kadar etnik grupların farklılıkları belirginleşmektedir. Bireyler kendi etnik grubunun içindeyken grubun kabul gördüğü davranışlardan farklı davranışlarda bulunmaktan kaçınmaktadır. Aksi takdirde grubu tarafından cezalandırılmaktadır. Kendi etnik grubunun egemen değer yargılarına olan sadakati etnik gruba ait kişiler tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca toplumsal olarak doğru ya da yanlış olarak kabul edilen her türlü hareket, anlayış ve davranışlar otomatik olarak toplum düşüncesiyle aynı olmaktadır. Kimliklerin bunun gibi yaptırım mekanizmaları güçlü olan ve belli kriterlerden oluşan değerlendirmelere sahip olması kültürel farklılıkları yaratmakta, gruplar arasındaki sınırların oluşmasına neden olmaktadır (Barth, 2001:20-21 [1969]).

Etnik gruplar arasındaki ilişkiler ekolojik perspektiften bakıldığında kültürel ekoloji açısından değerlendirilebilir hale gelmektedir. Etnik gruplar farklı ekolojik ortamlarda çalıştıklarında kaynaklar için rekabet yoktur. Aynı topraklarda yaşıyorlar ve etkileşim sadece belli bir alanda gerçekleşmekte, örneğin, ticaret ilişkileriyle iletişimde bulunmaktadırlar. Bir başka durumda ise belli bir toprak parçasını kendilerine ait

bulmaktadır ve bu durum iki etnik grup arasında rekabete yol açmaktadır. Bununla birlikte kendi aralarında farklı işlerde çalışarak bir birlerini farklı hizmet ve mal ile donattığında istikrarlı bir etkileşim ortaya çıkmaktadır. İlk başta bu etkileşim siyasi boyutta olmayıp sonradan bir grup belli bir alanda tekelciliğe baş vurduğunda siyasi ve ekonomik boyut kazanmaktadır. Farklı etnik gruplar aynı alanda çalışarak rekabete girdikleri durumlarda zamanla birisi diğerini alandan sürüklemekte ya da aralarındaki bağı sıkılaştırmaktadır (Barth, 2001:22-23 [1969]).

Aynı ekolojik ortamı paylaşan etnik grupların nüfus kriteri bir diğerini etkilemektedir. Bir etnik grubun belli bir ekolojik ortama bağlılığı nüfus kontrolünü de devreye sokmaktadır. Nüfusun dengede tutulması doğaya uyum sağlamanın önemli bir boyutudur. Nüfus sadece ölüm ve doğum oranıyla değil, aynı zamanda dış göç ile de dengelenmektedir. Göç nüfus dağılımında önemli etkiye sahiptir. Bununla birlikte etnik kimliklerin değişimine de yol açabilmektedir.

Etnik kimliklerin değişimi farklı nedenlerle olmakta, hayat tarzı değişimi, ekonomik ve siyasi nedenlerin de etkisi altında gerçekleşmektedir. Fakat bazı durumlarda belli bir etnik grup bir diğer etnik grubun içinde yaşayıp o grubun değerlerini kabul edip hem de kendi etnik kimliğini korumaya devam ettirmektedirler (Barth, 2001:23-24 [1969]).

Bazı ortamarda bazı değerler güçlendirilmekte ve bazı değerler ise zamanla unutulup yok olmaktadır. Değerlerin korunduğu durumlarda etnik sınırlar korunmaktadır. Fakat diğer örnekte ise sınırlar kaybolmaktadır. Sınırların korunmasında gruplar arasındaki ön yargılar öneme sahiptir. Bireyler karşılaştıkları durumlarda geleneksel davranışları sergilemektedir. Bu davranışlar mekana, zamana ve duruma göre değişkenlik göstermektedir. Değişkenliğin nedeni bireylerin karşılaştıkları durumda sergiledikleri davranışların olumlu ya da olumsuz olması değildir. Bireylerin bu davranışların yararlı olup olmadığının farkına varmalarıdır (Barth, 2001:32-33 [1969]).

Çok-etnili sistemlerdeki etnik sınırlar hakkında örnek verirken Barth azınlık gruplardan bahsetmektedir. Çoğunluk tarafından belirlenen kurallar ve kurumlar çerçevesinde diğer azınlık gruplar iletişim ve etkileşimlerini gerçekleştirmektedir. Günümüzde gruplar

arasındaki kültürel farklılıkların gittikçe azalmasına rağmen etnik kimliklerin ve sınırların tam tersine arttığı görülmektedir. Bunun sebebi bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasi hayat koşullarındadır. Söz konusu bireyler az gelişmiş toplumların temsilcileri olup, gelişmiş toplumlarla iletişimde bulunan ve etnik-merkezci bir duruşa sahip olmaktadırlar. Başarılı bir şekilde kendi etnik grubunu çoğunluk toplumuna entegre etmek için farklı stratejiler izlemektedirler. Yaptıkları stratejiler sonucunda ya asimile olmakta ya da ayrılıkçı ve ulusçu hareketler ortaya çıkmaktadır. Bu stratejileri üreten bireyler en etkin kimlik unsurunu kullanmakadırlar (dil, kabile, bölge gibi). Bu tür faaliyetler siyasi bir anlam taşımakta olup diğer gruplardan ayıran kültürel farklılıklara da vurgu yapmaktadır. Böylece etnik gruplar siyasi anlamda örgütlendiklerinde siyasi söylemlerini de kültürel farklılıklar oluşturmaktadır (Barth, 2001: 36-38 [1969]).

Kültürel farklılıklar etnik sınırların devamını sağlamakta, ancak kültür her zaman değişmektedir ve öğrenilmektedir. Barth'a göre etnik gruplar etnik sınırlarının belirli olduğu örgütsel bir yapıdır (2001:40 [1969]).

2.4. GÖÇ KAVRAMI

Göç kavramı çalışmanın temel sorularından birini oluşturmaktadır. Araştırma konusu olan Ulupamir köyü Kırgız topluluğunun göç süreci göç olgusunun içinde zorunlu göç türünün çerçevesinde ele alındığı için bu bölümde göç kavramından genel olarak bahsedilecektir. Sonra zorunlu göç kavramının açıklaması ve nedenlerinde durulacaktır. Aynı zamanda mülteci kavramına da yer verilecektir. Mültecilik statüsü zorunlu göc mağdurlarına verilen bir statü olduğu için ve araştırma konusunu oluşturan topluluğun belli bir süre mülteci olarak tanımlandıklarını göz önünde bulundurularak bu bölümde ele alınacaktır.

Göç olgusu sadece insana özgü değildir ve diğer canlıların da yaşadığı bir süreç olmaktadır. Göç canlıların hayatta kalması için önemli hayat stratejisi olduğu bilinmektedir. İnsanların ilkel çağlardaki göç nedenleri doğal afetler ve kaynak yetersizliği olmuştur. Oysa günümüzde göç nedenleri çok çeşitlidir. Göç olgusu demografik, ekonomik, siyasi, antropolojik ve sosyolojik açıdan çök yönlü ve önemli araştırma konusudur (Yalçın, 2004:1-3).

"Göç kavramı, nüfusun birey, aile ya da topluluk halinde yaşadıkları yerleri doğal ya da doğal olmayan nedenlerle değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Göç, bir yerleşim biriminden, gruptan ya da siyasal sınırları belirgin bir toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen sürekli, birey veya kitle hareketidir".[4]

Göç bireyler tarafından ya da topluca yapılan bir harekettir. Göç üzerine yapılan tanımların ortak noktası bir yerleşim noktasından farklı bir yerleşim noktasına olan hareket, kalıcı ya da yarı kalıcı olarak yer değiştirme, insanların hayatlarının tamamını ya da belli bir kısmını geçirmek için bir yerden (köy, kent, ülke, kıta) başka bir yere yaptıkları coğrafik yer değiştirme olayı olarak belirtilmiştir. Yer değiştirme mahalleden bir diğerine olduğu gibi kısa mesafeli ve ülke değiştirme gibi uzun mesafeli olabilmektedir. Göçün bir başka tanımına göre göç sadece coğrafik bir yer değiştirme değildir, aynı zamanda toplum değiştirme olarak da kabul edilmektedir. Coğrafi olarak yer değiştirme insanların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak da ortamının değiştirmesini beraberinde getirmektedir. Bu durumdan hem göç edenler hem göç alanlar etkilenmektedirler (Yalçın, 2004:11-13; Jackson, 2010:1-2 [1969]).

Nüfus göçleri demografik büyüme, iklim değişikliği, üretimin ve ticaretin gelişmesi gibi sebeplerle gerçekleşmiştir. Savaş, fetihler, ulusların ve devletlerin oluşması gibi tarihsel gelişmeler zorunlu ya da gönüllü olsun göç olgusunun da çeşitlenmesini ve artmasını sağlamıştır. Orta çağın sonlarından başlayıp Avrupa'nın gelişmesiyle beraber sömürgeciliğin artması uluslararası göç hareketlerinin hızlanmasına neden olmuştur (Castles v.d., 1993:70).

Ravenstein'a göre göç belli bir kanunlara dayalı gerçekleşmektedir. Göç kanunları hakkında yazısını 1881 yılına ait Britanya nüfus sayımının istatistik bilgilerine dayanarak hazırlamıştır.

İnsanların göç etmeleri farklı nedenlerden dolayı gerçekleşmektedir. Peterson dört çeşit göç türü geliştirmiştir. Bunlardan birincisini, ilkel göç olarak adlandırmıştır. İlkel göç

[4] ZORLA YERİNDEN EDİLENLER İÇİN EKONOMİK, SOSYAL ve KÜLTÜREL HAKLAR ARAŞTIRMA RAPORU, 2011:19

demesinin sebebi insanların baş edemedikleri doğal afetler nedeniyle göç etmeleridir ve insan tarihindeki ilkel çağlara atıfta bulunmamaktadır. Bir özelliği ise doğal afetlerden dolayı göç eden insanlar konservatif olmaktadırlar ve eski yaşadıkları yere benzer bir ekolojik ortama taşınmaktadırlar. Bir başka deyişle pastoral topluluk kaybettikleri yerleşime benzer pastoral hayatlarını sürdürebilecekler bir yere taşınmaktadırlar. Bir diğer göç türü ise serbest göçtür. Serbest göç bireysel verilen karara dayalıdır. Bireylerin bu kararları macera arama, yaşadıkları yerdeki düzeni farklı bir düzene değiştirme ve farklı kültür ve toplumlarla tanışma gibi amaçları esas almaktadır. Bir diğer göç türü kitlesel göç olarak belirtilmiştir. Kitlesel göç türü bireysel göç ile ilişkilendirilmektedir. Bireylerin kendi memleketindekilerle kurdukları bağ sonucunda diğerlerinin de ilgisini çekmektedir. Böylece az zaman içinde kitlesel bir hale gelebilmektedir. Petersenin bir diğer göç türü olan zorunlu göç hakkında bir sonraki bölümde daha geniş söz olacaktır (Peterson, 1958: 259-264; Yalçın, 2004: 14).

Göçleri aynı zamanda farklı gruplandırma esasında da açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin irade esasında göçler, insanların gönüllü ya da zorunlu olarak yer değiştirmeleridir. Yoğunluk açısından ele alınan göçler bireysel ve kitlesel olarak iki grupta incelenmektedir. Ülke sınırlarına göre göç türleri iç ve dış göç şeklinde yine iki gruba ayrılmaktadır. Yerleşim sürelerine göre göç türleri ise geçici göçler ve yerleşim amaçlı göçlere ayrılmkatadır (Yalçın, 2004: 17-20).

Göç kararını etkileyen faktörleri Lee (1966:50) şöyle sıralamaktadır: göçmenlerin kökeni olan yer ile ilgili faktörler, gittikleri yer ile ilgili faktörler, karşıya çıkan engeller ve kişisel faktörlerdir.

2.5. ZORUNLU GÖÇ KAVRAMI

Zorunlu göç türü araştırma konusunu doğrudan ilgilendirmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan topluluk zorunlu göç sonucu Tükriye'ye gelip yerleşmiştir. Zorunlu göçün ne olduğunu, nedenlerini açıklamak araştırma konusunu anlamak açısından yararlı olacaktır.

Gönüllü göç ile zorunlu göç arasındaki fark hakkında ilk bahsedenlerden Fairchild (1925) bilinmektedir. Bu konuda açıklama getirenlerden bir diğeri ise göç tipolojisini yapan Peterson (1958) olmuştur. İlk bakışta gönüllü ve zorunlu göç arasındaki farkın belirgin olduğu görülse de net bir görüş ve açıklama bulunmamaktadır. Mesela Spear'a göre insan ancak fiziksel olarak ülkeden çıkarıldığında göç zorunlu olarak kabul edilmelidir. Diğer türlü insanlarda her zaman seçim hakkı olduğunu dile getirmektedir. Herhangi bir tehdit altında ve bu bir hayati tehlike olduğunda bile göç gönüllülük taşımaktadır. Sebebi böyle bir durum olmasına rağmen insanların ülkenin farklı bir yerine kaçma, saklanma ya da bu tehlikeden kurtulma umuduyla yerinde kalma gibi tercihleri olduğunu savunmaktadır (Hugo, 2005: 2-3; 2008:15).

Zorunlu göç durumunda, insanlar bir yerden göç etme kararlarını aniden almaktadırlar ve hayatları tehlikede olduklarında gerçekleşmektedir. Aniden ortaya çıkan tehlikeler içinde doğal afetler, siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerde bulunmaktadır. Sel, deprem gibi doğal afetler, kıtlık, kuraklık, gıda sıkıntısı gibi nedenler zorunlu göç için birinci kategorideki nedenler sayılmaktadır. İkinci kategorideki zorunlu göç nedenleri ise dışarıdan dayatılan bir çatışmanın başlaması ya da tehlikesi nedeniyle insanların yaşadıkları yerlerde hayatlarına devam edememe durumudur. Bu direk çatışma ya da tehdit durumlarını bu olgunun ana noktası olarak belirlemektedir (Hugo, 2005:5-6).

Bazı durumlarda göç eden grup kendi isteğiyle topraklarını terk etmektedirler ve nereye gideceklerine kendileri karar verme imkanına sahiptirler. Bazen de zorla göç ettirilmektedirler. Zorunlu olarak göç ettiklerinde bu durum devlet ya da farklı sosyal kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir, yani insanların göç etme kararını almalarına sebep olan onların dışında başka birleri ya da başka şeyler bulunmaktadır (Petersen, 1960:261-263; Yalçın, 2004:14).

Göç ve zorunlu göç kavramlarıyla beraber mülteci kavramının da açıklanması gerekmektedir. Sebebi göç etmeye zorlanan insanlar mülteci olarak kabul edilmektedir. Mülteci kavramı zorunlu göç olgusu ile direk bağlantılı olup bazı yazarlar tarafından zorunlu göç kavramının eş anlamı olarak kullanmaktadırlar. Aynı zamanda araştırma

konusunu oluşturan Ulupamir köyü Kırgız topluluğu Türkiye'ye göç etmeden önce Pakistan'da mülteci olarak yaklaşık 4 sene kalmışlardır. Mültecilik aynı zamanda Uluslararası Örgütler tarafından önemsenen ve mülteci statüsünde olan insanlarla ilgili çok sayıda araştırma ve rapor hazırlayarak bu meseleye çözüm yollarını da bulma çabalarını göstermektedir.

20.yüzyılın başlarından beri uluslarası toplum tarafından mültecilerin haklarını koruma ile ilgili yönergeler, bildirgeler ve sözleşmeler geliştirilmeye başlamıştır. Bu süreç 1921'de Uluslar Ligi adı altında başlatılmış ve 1951 Temmuz ayında Geneve'de gerçekleşen diplomatik toplantıda mülteci statüsüyle ilgili sözleşmeye imza atılmıştır. Sonradan 1967 Protokol'ü ile değiştirilmiştir[5].

Birleşmiş Milletlerin 1951'de imzaladığı sözleşmede mülteci: "*etnik özelliklerinden, dinii ve politik görüşlerinden, sosyal gruplara üyeliğinden*" dolayı takip edilme ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunma, bu tehlike nedeniyle kendi ülkesinin korumasından yararlanamama ya da vazgeçme durumundaki bireyler olarak açıklanmaktadır.[6]

BM'nin 1951 Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşından hemen sonra kabul edildiği için ilk başta 1951 1 Ocak tarihinden sonraki olaylar nedeniyle göçmeye zorlananları mülteci olarak kabul etmiştir. Fakat 1950-1960'lı yıllar arasındaki gelişmeler sonucunda 1967 Protokolü imzalanmıştır. Sözü geçen Protokol'de "mülteci" kavramının coğrafi ve zamansal kısıtlamaları kaldırılmıştır. Bu iki belge dışındaki diğer ulusalrarası örgütlerin mülteci kavramına verdikleri açıklamalara da bakıldığında, Afrika'daki mülteci sorunlarına özel Afrika Birliği Örgütünün (1969) sözleşmesinin mülteci statüsüne eklediği açıklamada, "*dış saldırılar, işgal, yabancı hakimiyet gibi olaylar sonucunda ya da ülkenin herhangi bir bölgesindeki veya tüm ülkedeki toplumsal düzeni bozan, uyruğuna ve kökenine zarar veren bir olay sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalan herhangi bir insan*" olarak tanımlamaktadır. 1984 yılında Latin Amerika ülkeleri Cartagena Bildirgesine imza atmışlerdır ve 1951 Sözleşmesindeki "mülteci" kavramının açıklamasına bir başka ek

[5] The 1951 Convention relating to the status of Refugee and its 1967 Protocol

[6] Refugee protection: A Guide to International Refugee Law. UNHCR, Inter-Parliamentary Union, 2001

eklemişlerdir. Ona göre *"mülteci, hayatını, güvenliğini ve özgürlüğünü tehlikeye atan genel şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, insan haklarının kitlesel ihlali ya da toplumsal düzeni ciddi anlamda bozan diğer olaylar sonucunda kendi ülkesinden kaçan insanlardır"* olarak belirtmiştir[7].

[7] Refugee protection: A Guide to International Refugee Law. UNHCR, Inter-Parliamentary Union, 2001

3. TARİHSEL ÇERÇEVE

Türkiye'nin Van bölgesine 33 sene önce Pakistan'dan yaklaşık 1000 kişiden oluşan bir grup Kırgız getirilmiştir. Türkiye'ye gelmeden önce Pakistan'da mülteci olarak birkaç yıl yaşamışlardır. Söz konusu Kırgızlar Orta Asya steplerinde göçebe hayat tarzını sürdürerek serbest hareket etmişlerdir. Günümüzde Van ili, Erciş ilçesine bağlı olan Ulupamir köyünde ve Türkiye'nin diğer şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bu bölümde araştırma konusu olan Ulupmair köyü Kırgız topluluğunun tarihsel geçmişi ele alınacaktır. İlk olarak Afganistan'ın Pamir vadilerine nasıl gelip yerleştikleri ve oradaki hayatı hakkında bililer edinilecektir. Sonraki alt-bölmlerde de vatanları olan Pamir vadilerinden neden ve nasıl göç ettikleri, Pakistan'daki 4 senelik hayatı ve Türkiye'ye gelip yerleşmeleriyle ilgili bilgiler yer alacaktır. Bilgiler söz konusu Kırgız topluluğu üzerine yapılan araştırmalar ve kendilerinin anlatımlarndan edinilmiştir.

3.1. ULUPAMİR KÖYÜ KIRGIZ TOPLULUĞU AFGANİSTAN'IN PAMİR VADİLERİNDE

Wakhan koridoru ve Afgan Pamir vadileri Afganistan'ın doğusuna doğru uzanmaktadır. Bu bölge doğuda Çin Halk Cumhuriyeti, kuzeyde Tacikistan (eskiden Tacik Sosyalist Soviyet Cumhuriyeti) ve güneyde Pakistan ile sınırlı olup üç ülkenin arasında kalmaktadır. Bir grup Kırgız, "Büyük oyun" olarak bilinen ve 19.yüzyılın sonlarında gerçekleşen İngiltere ve Rus İmparatorluğunun işgal ettikleri toprakları bölme müzakereleri sonucunda Afganistan'ın Wakhan bölgesindeki Pamir vadilerinde kalmıştır. Wakhan bölgesi "Dünya çatısı" olarak adlandırılmaktadır. Alanın % 82.9'u deniz seviyesinden 3000 metre yüksekliktedir ve kış ayları 7-8 aya kadar uzun sürmektedir. Bu ekolojik koşullarda bir grup Kırgız hayvancılıkla göçebe hayatına devam etmiştir (Cllahan, 2007:1-3; Kreutzman, 2003:216; Shahrani, 2002[1979]:3).

Bu bölgeler Asya'daki gelmiş geçmiş hükümdarların fethettikleri toprakların parçası olarak onların yönetimi altında olmuştur. Çin, Mogol hükümdarları çoğu kez bölgede hakimiyet kurmuşlardır. Pamir bölgesine farklı gezginler kendi yazılarında yer vermişlerdir. Örneğin, Hsüyan Tsang (M.S. 644), ibn-Khurdahbi (10.yüzyıl), Marko Polo (13.yüzyıl), Benedict de

Goëz (1602-06) gibi gezgin, coğrafyacı, tüccar, din adamlarının bıraktıkları yazılarda Wakhan ve Pamir vadilerinin soğuk, dağlı, yüksek bir bölge olduğundan bahsetmektedirler (Shahrani, 2002[1979]:19-27).

Mogol imparatorluğunun yıkılmasıyla Orta Asya siyasi anlamda zayıflamaya başlamıştır. Fakat o bölgeler göçebe halklar tarafından ikamet edilmeye devam etmiştir. Çok az görülse de ticaret akışı Pamir'den geçerek Çin'in Türkestan bölgesi ve Hindu Kush'tan sonra Chitrat ve Tibet'e kadar ulaşmıştır. Çok zaman geçmeden 19.yüzyılın başlarından itibaren Orta Asya'nın bu bölgesi siyasi ve askeri tehditlerle yüz yüze kalmıştır. Bu tehditler çarlık Rusya, Britanya Hindistan'ı ve Çin tarafından gelmiştir. 19.yüzyılın bu bölgelere getirdikleri gezginleri genel olarak üç kategöride ele alınabilir; araştırmacılar, genellikle bölgenin net bir haritasını çıkartmak için coğrafi açılışlar ve topografik bilgi toplama gibi faaliyetleri gerçekleştirmeyi amaçlamışladır. Bir diğerleri de bölgeye askeri, siyasi ve ticari amaçla gelenler. Son olarak da macera ve avlanmak amaçlı gelenlerdir (Shahrani, 2002[1979]:27).

Benedict de Göez'den sonraki bölgeye Batı'dan gelen araştırmacı John Wood olmuştur. Wood, 1836-38 yıllarında British East İndia Company'nin üyesi olarak gelmiştir. Gelme nedenleri ticaret müzakereleri olsa da Afganistan'ın yeni haritasını oluşturma gibi ikincil bir amacı olmuştur. Bu seferi sırasında Wood Amu Derya'ya kadar seyahat etme izni almış ve Amu Derya'nın etrafındaki yönetmenlerle görüşmüştür. Seyahat sırasında Pamirli Kırgızlara da rastladığını yazısında belirtmiştir. Khandud köyüne yakın bir yerde 100 ailelik bir Kırgız grubunun kışlık kampından bahsetmiştir.

1838-42 yılları arasında gerçekleşen İngiliz-Afgan savaşı Britanya bölgedeki siyasi ve askeri gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Bu durum Rusya'nın Orta Asya'daki hakimiyetinin güçlenmesine de yol açmıştır. Böylece Britanya siyası ve ekonomik çıkarlarını genişletmek amaçlı Afganistan'ın içinden geçen eski İpek Yolu'ndan başka bir alternatif yol aramak zorunda bırakılmıştır. Bu amacı yerine getirmeyi Great Trigonometrical Survey of İndia adlı araştırma projesi hedef almıştır. Bu araştırma ekibinin içindeki en önemli araştırmacı T.G.Montgomerie olmuştur. Proje 1860'ların başında gerçeklşetirilmeye başlamıştır.

Montgomerie 1868'de bölgeye yerli araştırmacılarını göndermiştir. Mirza adını taşıyan ve kendisini Hint bir tüccar olarak tanıtan Mirza Kabil, Badakhshan, Wakhan, Sarhad Derya vadisi ve Küçük Pamir'den geçerek Tashkurgan'a kadar gitmiştir. Bu seferinde aldığı notlarda bölgede yaşayan halklardan bahsederken Kırgızların göçebe bir halk olduklarını ve çok sayıda at, deve, yak, sığır ve koyun sürülerine sahip olduklarını belirtmiştir. 1874 yılında Captain Gordon ve Captain Trotter tarafından yapılan seferin raporlarında Pamir vadisinde geniş Kırgız gruplarının yaşadığı ve onların Alay'dan (günümüz Kırgızistan'ın güney illerindeki bir bölgedir) geldikleri yazılmıştır (Shahrani, 2002[1979]:30-33).

Ulupamir köyünün sakinleri ilk tanıştıklarında hemen ilk sordukları soru ***"Kırgızistan'ın neresindensin?"*** sorusudur. Özellikle, Kırgızistan'ın güneyindeki Alay bölgesinden olmanızı isterler. Alay'dan olmadığınızı öğrenince ise atalarının bir zamanlar Alay'dan Pamir'e göç ettiklerini anlatırlar. Orada, Alay'da hala akrabalarının yaşadıklarını ve günümüzde telefon ile haberleştiklerini dile getirmektedirler. Çoğu zaman ***"bizim atalarımız Kırgızistan'ın Alay'ındandırlar. Alaylı Kırgızların konuştuğu lehçe aynı bizimki gibiymiş, bizim dilimiz Alay Kırgızlarının dilidir"*** gibi sözleri duyarsınız. Bununla birlikte Ulupamir Kırgızları kabilelik ilişkilere çok önem vermektedirler ve ***"hangi kabileden/boydan"*** olduğunuzu da merak ederler. Kendileri hangi kabileye/boya ait olduklarını çok iyi bilmektedirler, küçük çocuklardan yaşlı insanlara kadar bu soruyu merak eder ve kendi kabile/boylarını da size tanıtırlar. Çoğunluğu Kırgızistan'ın güney bölgesinde yaşamakta olduğu, özellikle de Alay bölgesindeki kabilelerle olan akrabalıklarını kabile yoluyla da kanıtlamaya çalışırlar.

İkinci İngiliz-Afgan savaşından sonra (1878-81) Afgan hükümeti Batı araştırmacılarının Çin Türkestan'ına olan seferlerini Afganistan toprakları üzerinden gerçekleştirmelerine yasak getirmiştir ve Batılı araştırmacılar Rusya'nın hakimiyetinde olan Orta Asya toprakları üzerinden gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır. Bu dönemde Afgan Pamir'inin Kırgızlar tarafından ikamet edildiğine dair araştırmacıların yazılarında rastlamaktadır (Youghusband, 1890). 1891'de Rusya bölgeyi kendi topraklarının bir parçası ilan etmiştir ve 1891-92 yıllarında blögedeki kontrolü tamamen ele geçirmeye çalışmıştır. 1893-94 yılları arasında Britanya ile Rusya İmparatorlukları arasında bölgeyle ilgili müzakereler

yapılmıştır. Nihayet, 1895 Haziran ayında Zor Kol gölünde (Ulu Pamir) Rusya, Afganistan, Britanya Hindistan İmparatorluğu ve Çin arasındaki sınırların belirlenmesi tamamlanmıştır. Böylece Wakhan Koridoru ve Afgan Pamir'i "tampon bölge" olarak belirlenmiştir (Shahrani, 2002[1979]:34-37).

Wakhan Koridorunun ve Pamir vadisinin tarafsız bir bölge olarak ilan edildikten sonra da bölgeye bilimsel araştırma seferleri yapılmıştır. Afgan hükümeti tarafından bu seferlere izin verilmesi birkaç istisna dışında çok zor olmuştur. Danimarka Pamir Seferi ilk kez 1896-97 ve ikinci seferini de 1898-99 yıllarında gerçekleştirmişlerdir. Bu seferde bölge ile ilgili büyük ölçüde bilgiye sahip olunmuştur, bu bilgiler meterolojik, coğrafi, ceolojik, etnografik ve linguistik verileri içermiştir. Aynı zamanda bölgede istikamet etmekte olan halklar hakkında da veri toplanmıştır. 1906 yılında bölgeye ikinci arkeolojik ve coğrafik seferini gerçekleştiren Sir Aurel Stein Küçük Pamir'deki Kırgızların başçısı Mohammed İsa'dan Ruslar taraftan bölgeye gelen çok sayıda Kırgız ailelerin olduğunu öğrenmiş (Shahrani, 2002[1979]:38).

1916 yılında Orta Asya halkları Rus hükümetine karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanma sonucunda Rus askerinden kaçan Kırgızlar Çin'e ve Afganistan'ın Pamir bölgesine kaçmışlardır. Bu ayaklanma hareketlerinden biri "Basmaçı" olarak bilinmektedir ve bu hareket ilk başta Kokan hanlığını koruma amaçlı kurulsa da sonradan Soviyet hükümetine karşı direnmeye devam etmiştir. 1917 yılındaki Bolşevik Devrimininden sonra Soviyet hükümeti kolektifleştirme siyaseti gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu yeni reformlara göre mallarını ve özgürlüğünü kaybetmekten korkan ve yeni hükümeti kabul etmeyen Kırgızlar kaldıkları Pamir vadisinde sürekli Sovyet güçlerine mücadele vererek yaşamışlardır. Böylece Çin, Sovyetler, Afganistan ve Pakistan'ın sınırlarında kalan bu grup Kırgız dış dünyadan izole olmuş durumda kalmışlardır. Ona rağmen kaldıkları Afganistan topraklarında ekonomik, demografik ve siyasal bağlamda rahat yaşam sürdürebilmişlerdir (Callahan, 2007:1-2; Shahrani, 2002[1979]:39).

Kırgızlar kendi aralarında kabilelere ayrılmışlardır. Halkı yöneten kişi en büyük kabilenin zengin ailesinden çıkmıştır. Pamir vadisinde Kırgızlar kendi otlaklarına sahip olmuşlardır

ve komşu halklarla iyi bir ilişki kurabilmişlerdir. Onların ortak amaçları otlakları koruma ve yabancıların müdahalesini engelleme olmuştur. Büyük Pamir'den geçen eski İpek Yolu tücaret hattı Soviyet sınırlarının kapanması ile zorluklar yaratmıştır. Fakat Çin Türkestan'ı ile Kuzey Afganistan arasındaki yol Küçük Pamir'den geçerek ticaret faaliyetlerine devam etmiştir. Bu bölgede yaşayan halklar, onların içinde Kırgızlarda bu ticaret hattından yararlanmışlardır. Çin Türkestan'ından hac yolculuğu yapan müslümanlar da bu yoldan geçerek bölgeye farklı malların, özellikle de altın ve gümüş ticaretinde bulunmaktaydılar. On, on iki günlük duraklama yapan tüccarlar ya da yolcular Kırgızların ihtiyacı olan ürünleri, kıyafet, kumaş, çay, un, pirinç v.b. eşyaları getirmekteydiler. Tüccarlar ürünlerini koyun, keçi, yak, yün, koyun derisi, süt ürünleri (kurutulmuş yoğurt, tereyağı), kürk gibi ürünlere değiştiriyorlardı (Kreutzman, 2003:219-220; Shahrani, 2002[1979]:41-42).

1921 yılında Afganistan'ın savunma bakanı General Mohammed Nadir Khan Wakhan Koridorunu ve Küçük Pamir bölgesini ziyaret etmiştir. Bakanınn sekreterinin aldığı kayıtlara göre bölgedeki nüfus sayısı 2000 kişi olup Küçük Pamir'de 100 aile, Büyük Pamir'de ise 300 hane ikamet ettiğini kayda almıştır. Aynı raporda Kırgızların yurtaları için gerekli olan ahşap malzemeleri Kashgar'dan getiridkleri, Küçük Pamir'deki 100 Kırgız ailesinin durumlarının iyi olduğu, diğer 40 ailenin fakir ve hizmetçi olduklarına dair bilgiler bulunmaktadır. 1930'larda Soviyet hükümeti Pamir'in Kırgızlar yaşadığı sınırlara yakın geldikleri bilinmektedir ve Kırgızlar eskisi gibi serbest hareket edememişlerdir. Soviyet Birliğinin topraklarındaki otlak arazilerine gidemez hale gelmişlerdir. Bununla beraber Soviyet hükümeti birkaç kez bölgeye baskın yaptığı durumlar da olmuştur. 1941 yılında yapılan böyle bir baskın sonucunda Büyük ve Küçük Pamir'de yaşayan Kırgızlardan ölenler ve Soviyet askerleri tarafından tutuklananlar olmuştur. 1946 yılında yapılan Soviyet baskınında Pamir Kırgızlarının hanı Rahmankul'u tutuklama amaçlanmıştır, fakat daha öncesinden bu durumdan haberi olan han ailesini alıp Çin'in Türkestan bölgesine kaçmıştır. Çin'de patlayan komünist devrimi hanı tekrar Pamir topraklarına geri dönmesine sebep olmuştur. Çin hükümetinin, ideolojisinin değişmesiyle Pamir'e Çin Türkestan'ından Afgan Pamir'ine kaçan diğer Kırgızlar da olmuştur (Shahrani, 2002[1979]:40-49).

Ulupamir köyünün sakinin A. dede eskiden Çin'in Türkestan'ında yaşamıştır. Çin'de gerçekleşen komunist devriminden sonra hayatları zorlaştığı için 1958 yılında Afgan Pamir'ine gelmiştir. 12 gün yürüyerek geçtiği yolun sonrunda Pamir Kırgızlarına katılmıştır. Mao Tse Dung'un rejiminden kaçarken Çin Türkestan'Inda ailesini bırakmak zorunda kalmış. **"*Yeni komunist rejim halkın elinden mallarını alıp ancak belli miktarda yemek veriyordu ve çalıştırıyorlardı*"** diye anlatmaktadır A. dede. Öncesinden zengin olduğu için komunistler onları dövdükleri zamanlarda olduğunu dile getirmektedir.

1950'lerden sonra Pamir'de yaşayan Kırgızlar Afgan hükümetine vergi ödeyerek Badakhşan ilinin Wakhan ilçesine dahil edilmişlerdir. 1960'larda ünlü Makro Polo koyununu keşfedilmesiyle bölgeye Afgan yöneticileriyle beraber sonraki yıllarda turistlerin de gelmesi artmıştır. Shahrani'nin araştırma yaptığı sırada Pamir'de yaşayan Kırgızlarının sayısını şöyle vermektedir: 333 hanede yaklaşık 1825 kişiden oluşmaktadır. Küçük Pamir'de ikamet eden Kırgızların sayısı 1380 kişi ya da 246 hanedir, Büyük Pamir'de ise 87 hane 445 kişidir (Shahrani, 2002[1979]:40)

3.2. 1978 SAUR DEVRİMİ ve PAKİSTAN'A GÖÇ

1978 yılında Afganistan'da gerçekleşen Saur Devriminde Devrimde Afganistan cumhurbaşkanı prens Muhammed Daoud ve onun yakınları, akrabaları öldürülmüştür. Kırgızlar diğer azınlık gruplar gibi Kabil tarafından bilgi almışlardır. Devrimin komünistler tarafından gerçekleştirildiğini ve Soviyetler tarafından da desteklendiğini işiten Kırgızların bir kısmı başlarında Rahmankul hanın yönetmenliğiyle Pakistan'ın kuzey tarafına doğru kaçmışlardır. Rahmankul ile beraber Pakistan'a 1300 kişi yani 280 aile gelmiştir. Bilinmeyen sebeplerden dolayı fakir olan 10 hane üyesi Pamir topraklarında kalmayı tercih etmiştir. Kırgızların Pakistan'a göçü sınırdaki Soviyet askerlerinin haberi olmaması için gizli gerçekletirilmiştir. Büyük Pamir'de yaşayan 500 kişi diğer 1300 kişilik göçe katılamadan geri dönmek zorunda kalmışlardır (Callahan,2007:2; Shahrani, 2002[1979]: 231).

Günümüzde Afganistan'da hala Uluu Pamir (Büyük Pamir) ve Kiçik Pamir (Küçük Pamir) olarak iki farklı köylerde yaşayan Kırgızlar vardır. Şimdi, Afganistan topraklarındaki

Kırgızların nüfusu Uluu Pamir'de 105 haneye ve Kiçik Pamir'de ise 135 haneye kadar büyümüş durumdadır. Hala göçebe hayatına devam ederek hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Hayvanlardan yak, at, deve, koyun ve keçi yetiştirmektedirler. Genel olarak et, süt ve yün ürünlerini takas yoluyla değişerek farklı ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Kreutzman, 2003:229).

Hindi Kush-Karakorum dağlarından geçen göç yolculuğu sonucunda 1978'in Ağustos ayında Kırgızlar Pakistan'ın Yasin ve Eshkomen köylerine ulaşmışlardır. Yolculuk sırasında çoğu hayvanlarını kaybetmişlerdir, satmak ya da kesmek zorunda kalmışlardır. Pakistan'da geçirdikleri ilk yaz mevsiminde sıcak iklimden ve farklı hastalıklardan dolayı Kırgızlardan 100 den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Pakistan'da kaldıkları sürece halkın ekonomik ve demografik durumu çok zayıf hale gelmiştir. Yeni geldikleri topraklarda hayvanları için uygun otlakların bulunmaması Kırgızları hayvanlarını satmaya ya da kesmeye zorlamıştır. Bunun dışında Pakistan hükümeti tarafından güvensizlik belirtilerek Kırgızların hareketleri sınırlandırılmıştır ve polis tarafından gözetlenmiştirler. Antropolog Shahrani'nin Gilgit'te (Pakistan) 1980'de Kırgızlarla yaptığı görüşmelerde çoğu kişi Pamir'e geri dönme isteklerini dile getirmişlerdir (Shahrani, 2002[1979]).

Ulupamir'lilerle konuşurken Pakistan'a olan göçü hakkında söz etmeye başlaması onları hemen geçmişe götürüyor gibi gelecektir. Özellikle kadınlar göçten söz ederken çok zorluklar çektiklerini belirterek pişmanlık, acı hislerini anlatabilmek için kafalarını iki tarafa sallayıp damakla dilin arasından bir ses çıkartırlar. Pakistan'daki 4 senelik hayatlarında en çok hatırladıkları sıcaklıktır ve kaybettikleri topluluk üyeleridir. Bazılarının hatırladıklarından örnekler:

"***Kaçtığımızda yaz aylarıydı, yanımıza en gerekli olan eşyalarımızı, yemeğimizi aldık ve hayvanlarımızı sürdük. Diğer herşeyi bıraktık, kurduğumuz sofrayı, yattığımız yorgan-döşeklerimizi nasılsa öyle bıraktık. Ağustos'ta sıcakta kaçtık, Ramazan zamanıydı, orucumuzu da tutamadık, yolda taşların, kayaların dibinde konakladık, erkekler etrafa bakınıyor, hayvanları sürüyorlar ve kadınlar ile çocukları ortada gidiyorlardı. Pakistan'a geldiğimizde farklı yerlere yerleştik, bazı Tacikler'in evlerinde oturduk***" (A, kadın, 49).

"*Pakistan o kadar sıcaktı hiç ki dayanamıyorduk, vatanımız soğuk bir yer olduğu için yeni iklim bize göre değildi. O sıcaklıktan 100 den fazla kişimizi kaybettik, çoğu kadın ve çocuklardı*" (H, kadın, 74).

"*Kazan, çaydanlık, birer döşek, birer halı aldık, hayvanlarımızı aldık diğer eşyalarımız kaldı. 1 ay hazırlandık, Pakistan'a 1 haftada geldik. Geçiş çok zordu, yürüyerek geçtik o yolculuğu. İlk günlerde ağaçlardan çadır yaptık öyle yaşadık*" (T, kadın, 55).

Kırgızların Pakistan'a gelip oturdukları bölge siyasi olarak çok hassas bir bölge olup uluslararası yardımların gelmesine zorluklar oluşturmuştur. Geldikleri ilk yıllarda sınırlı miktarda yardım alabilmişlerdir. İlk başta yardım Kırgız mültecilerine Pakistan hükümeti tarafından gelmiştir ve kişi başına 4 rupiden (4 sent) oluşmuştur. Bununla birlikte 240 haneye 17 çadır verilmiştir. Çadır kampı Gilgit şehrinde kurulmuştur ve Kırgız mültecilerin hepsi orada toplanmışlardır. Pakistan hükümeti tarafından verilen yardım düzenli olmamıştır (Shahrani, 2002[1979]:232-233).

Shahrani 1980'de Gilgit'e Kırgızların durumunu araştırmak için geldiğinde onları çadır kamplarında bulmuştur. O zamana kadar Batı'da az da olsa Pakistan'a Saur devriminden sonra akıp gelen göç hakkında bilinmiştir. Shahrani Kırgızların vatanlarını özlediklerini, eğer Afganistan'dan Soviyet askerleri çekilirse ve komunist rejimi iptal olursa dönmek istediklerini öğrenmiştir. Pamir vadilerindeki hayatlarını en iyi dönem olarak nitelendirmişlerdir ve Pakistan'ın sıcaklığını cehennem ile özdeşleştirdiklerini görmüştür. Pamir'de yaşadıkları süreçte Allah'a fazla şükretmediklerini ve şimdi de geçmişteki günahları için cezandırılmakta olduklarını da düşünenlerin olduğunu yazmaktadır Shahrani. Antropolog büyük bir merakla Kırgızların lideri Rahmankul handan ve diğer topluluğun büyüklerinden Afganistan'dan neden kaçtıklarını sormuş. Bu soruyu sorma nedeni ise, yeni oluşan komunist hükümet Afganistan başkentinden uzak olan Pamir'e Kırgızlara karşı siyaset uygulayacak kadar güçlü, düzenli olmadığını düşünmesi olmuştur. Yani Kırgızların bu kadar aceleyle eski hayat şartlarından tamamen farklı ekolojik ve ekonomik ortamı olan bir ülkeye kaçmasının nedenini merak emtiştir. Kırgızlar Pakistan'a kaçmalarının asıl nedenleri olarak gelecekte olabilecek tehlikeler olduğunu dile getirmişlerdir. Afganistan'da

oluşan yeni hükümetin komunist ideolojisi, Soviyet askerlerinin müdahalesi bu tür gelişmeler onların eskiden beri karşılaştıkları ve onaylamadıkları faaliyetler olduğu için gelecekte istedikleri şekilde hayatlarını sürdüremeyeceklerini düşündürtmüştür. Kaçma sebeplerinin en önemlisi dinini ve kültürünü serbest yaşama isteği olmuştur (Shahrani, 2002[1979]: 233-238).

Bu konuda Ulupamirlilerin hepsi göç nedenlerini dinini serbet yaşayabilme ve kültürünü koruma diye anlatırlar. Özellikle din konusunda hassastırlar. Müslüman kimliklerini çok önemsemektedirler. Konuşmalarında hep komunistlere karşı olduklarını belirtirler, en büyük düşmanları olarak nitelendirmektedirler. Soviyetlerin hakimiyetine geçselerdi herşeyini kaybetmiş olacakları düşüncesindeler.

Afganistan sınırlarına 1979'da giren Sovyet askeri güçleri, Kırgızların Pamir vadilerine dönme umudlarını keşmiştir. Halkı yönetmekte olan Rahmankul han Pakistan dışında yeni bir sığınak aramaya kalkmıştır. 1980'lerin yaz aylarında halkını Alyaska'ya götürmek amacıyla Pakistan'daki ABD'de elçiliğine baş vurmuştur. Bu konu ABD meydasının gündeminde çok tartışılmıştır. Fakat ABD hükümeti tarafından olumlu cevap alamamışlardır. 1981 yılında aynı istekle Türkiye elçiliğine başvurmuştur (Shahrani, 2002[1979]: 239-241).

3.3. SON GÖÇ NOKTASI: TÜRKİYE

Türkiye'ye gelme nedenlerini Ulupamirliler Türkler ile tarihsel, kültürel, dini ve dilsel olarak yakın oldukları düşüncesiyle açıklamaktadırlar. Özellikle göç kararını alma sürecine katılan yaşlı erkekler Türkiye'de dinlerini serbest yaşayabileceklerine inandıklarını, ABD'yi tercih etselerdi kafirlerin içinde yok olup gideceklerini ve sonraki nesil dinini, dilini, kültürünü, kökenini (etnisitesini) çabuk unutacaklırını düşündüklerini dile getirmektedirler. Hanı ile beraber Kırgızların büyükleri halkını nereye götürmeleri daha kolay ve geleceği için iyi olacağını düşünerek son Türkiye kararını vermişlerdir.

22-27 Kasım 1981 tarihinde dönemin Türkiye cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Pakistan ziyareti sırasında Afgan mültecilerinin de ziyaretinde bulunmuştur. Bu ziyaretten sürecinde

Kenan Evren'in türk kökenli mültecilerin Türkiye'ye getirilmesine dair sözleşmeye imza atmıştır. Bu faaliyetten sonra Türkiye'de Pakistan'daki Afgan mültecilerini ilgilendiren bir kereye mahsus 2641 sayılı yasa çıkartılmıştır. Böylece Türkiye'ye göç etme süreci başlamıştır. Bu faaliyetleri gerçekleştirme sorumluluğunu 12 Bakanlık, Kızılay örgütü ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesinden 2 öğretim görevlisi üstlenmiştir. Üst komisyon olarak bilinen İçişleri, Dışişleri, Tarım ve Orman, Sağlık ve Sosyal Yardım, Köy İşleri ve Kooperatifler bakanlıkları, Kızılay temsilcileri, AÜ öğretim görevlileri işe başlamadan 1982 yılının Mart ayında Pakistan'da ön araştırmalar gerçekleştirmişlerdir (Öztürk, 2014: 73-76).

Adalet Bakanlığı tarafından "*Afganistan'dan Pakistan'a Sığınan Türk Soylu Göçmenlerin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun Tasarısı*" adlı belge hazırlanarak Bakanlar Kuruluna sunulmuştur. 10 Mart 1982 tarihinde bu kanun oy birliği ile kabul edilmiştir ve kanun 19 Mart 1982 yılında 17638 sayılı Resmi gazetede yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Bu kanun uygulamada devamlılığı olmayan ve bir defaya mahsus olarak çıkarılmıştır. Getirilecek mülteci sayısı 4500 olarak belirlenmiştir (Öztürk, 2014: 77-78).

Mültecilerin Türkiye'ye getirilmesi değişik zamanlarda üç grup halinde gerçekleştirilmiştir: birinci grup 1982 yılında 3 - 24 Ağustos arasında gelmiştir. Birinci grup toplam 876 aileden 3803 kişi oluşturmaktadır. İkinci grup ise 17 Ağustos 1983 tarihinde 69 aile ya da 329 kişi getirilmiştir. Bu gruptakiler istekleri ve akrabalık durumları nedeniyle birinci grupta getirilen yakınlarının iskân edildikleri yerlere yerleştirilmiştir. Üçüncü grupta getirilen mültecilerin sayısı 51 kişiden oluşan 9 aile olmuştur. İlk getirildiklerinde mülteciler "Geçici iskan bölgelerine" yerleştirilmişlerdir. Pakistan'dan getirilen Kırgızlar iki farklı geçici iskan bölgesine yerleştirilmiştir. Bunlardan 353 kişiden oluşan 89 aile, Malatya Boztepe Afet Evlerine, 776 kişilik 198 aile Van merkeze bağlı Karagündüz köyündeki Afet Evlerine yerleştirilmişlerdir (Öztürk, 2014:86).

Bu faaliyetler üzerine Ulupamir köyünün sakinleri ilk başta Adana şehrine uçakla getirildiklerini ve sonradan otobüsle Van ve Malatya'ya götürüldüklerini anlatmaktadırlar;

"İlk başta otobüsle Pindi'ye (Pakistan'da bir şehir) gittik, sonra uçakla Adana'ya getirildik. Oradan da yarısı Malatya, biz ise Karagündüz diye bir yere geldik" (V, erkek, Pamir'de doğmuş).

"***Pakistan'dan uçağa bindik, herkes çok heyecanlıydı. Ucağın içi çok serinmiş onu iyi hatırlıyorum. Havalandıktan sonra bir an uçağın sallandığını hissettik, sonradan öğrendik ki Ruslar o uçağın bizi Türkiye'ye götürmekte olduğunu öğrenmişler ve müdahale etmek istemişler. Uçak iniş yaptı ve sonra uçağa bir asker adamı girdi. Bizi "assalom aleykum" diye selamladı. Herkes mutluydu, o asker adamının ardından hemşireler girdiler ve herkese sarılıyorlar, yaşlı olanlarımıza kalkıp dışarıya çıkmalarına yardım ediyorlardı. Bir hemşire geldi ve elimdeki torunumu aldı, onu seviyordu. Kızılay'ın hemşireleriymiş. Geldiğimizde hemen çocuklarımızın, kendimizin sağlımızı kontrol ettiler***" (H, kadın, 74).

1983'ün yaz aylarında Türkiye'nin doğu bölgesinde ikamet etmekte olan Kırgızları ziyaret eden Shahrani, onların Türkiye'deki geleceklerine odaklanmış bir hayata başladıklarını dile getirmektedir. Geldiklerinden itibaren kişi başına 4000 TL (18 dolar) ve 8 yaş altı çocukları için ise yarısı kadar yardım almakta olduklarını görmüştür. Bununla beraber bazı özel Türk şirketleri tarafından Kırgızlara yemek, kıyafet, ilaç, ev eşyaları ve diğer yardımlar gösterilmiştir. Okul yaşına girmiş çocuklar ilk okula başlamışlardır ve sınavı kazanarak orta okula başlayanları da olmuştur. 7-8 yetişkin erkek ve kadınlar yetişkinler için okum-yazma programını, aralarından bazı kadınlar halı dokuma kurslarını tamamlamışlardır. 20 yetişkin erkek ise traktör ve diğer çiftlik araçları kullanımı ile ilgili eğitim almışlardır ve yakın köylerde çalışmaya başlamışlardır. 1983'ün yaz mevsiminde Karagündüz köyünde yaşayan Kırgızların yaklaşık 400 koyun ve keçileri bulunmuştur (Shahrani, 2002[1979]:242).

Ulupamir sakinlerinin Türkiye'ye geldikleri ilk günleri iyi hatırlayanların hepsi aldıkları yardımlardan bahsetmektedirler. Karagündüz'e geldiklerinde herkes yerleştikleri evlerin onlar için hazır olduklarını söylemektedirler.

"***Geldiğimizde herşey vardı evde. Halıdan başlayıp tuvalet kağıdına kadar hazırlamışlar. Mutfak eşyaları, bulaşıklar, yorgan, yastık, kıyafet. İlk 3 ayda Kızılay sabah kahvaltısını***

***ve akşam yemeğini hazırlyıp dağıttılar. Kahvaltılıklarına alışamıyorduk ilk başta, zeytin falan yiyemiyorduk*"** (A, kadın, 49).

"4 sene TR hükümeti bize baktı. İnanın yaşamak için ne gerekiyorsa hazırlamışlar bizim için. Kişi başına aylık 4 TL veriyorlardı" (V, erkek, Pamir'de doğmuş).

"*Sonradan komşu köylerden süt almaya başladık ve kendimiz alıştığımız gibi süt ürünlerini yapıp onlarla beslenmeye başladık*" (E, erkek, 44).

Türkye'ye geldiklerinden itibaren sağlık durumlarının iyileşmesi ile birlikte nüfus oranının arttığı görülmüştür. Bir başka deyişle 1980 Pakistan'da 1040 kişiyken Türkiye'de 1983'de 1172 kişiye ve 1986'da 1348 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun 277si 0 ile 4 yaş arasındaki çocuklar olmuştur yani Türkiye'ye geldikten sonra doğanlardır. 1986 yılındaki araştırma amaçlı ziyaretinde Shahrani'nin topluluktaki gördüğü gelişmeler: 280'den fazla Kırgız çocuk okula başlamıştır, bununla beraber Pakistan'da okula başlamış olanları ise lisede okumaktaydılar. 30'dan fazla genç erkek askerliğini yapmakta olduklarını görmüştür. Yetişkinlerin çoğu okuma-yazma kurslarını tamamlamışlardır ve türkçe okuyabilmişlerdir (Shahrani, 2002[1979]:245-246).

1986'da yaptığı ziyaretinde antropolog Shahrani Kırgız topluluğundaki değişimleri gözlemlemiştir. Pamir vadilerinde belli sayıda zengin yaşayan insanlar varken, Türkiye'ye geldikten sonra topluluğun üyeleri hemen hemen aynı sosyo-ekonomik duruma sahip olmuşlardır. Bu durum topluluk içindeki eşitliği arttırmıştır. Yardımlar sayesinde bazı aileler komşu köylerden hayvan satın alarak kendi ekonomik durumlarını geliştirmişlerdir. Hem Karagündüz'de hem Malatya'da yaşayan bazı Kırgız aileler bakkal sahibi olmuşlardır. Malatya'da ikamet eden Kırgız ailelerinden en az bir yetişkin kuru yemiş marketlerinde hamal olarak, inşaat işçisi ya da Malatya şehrine yakın çiftliklerde çalışmışlardır. Karagündüz'de yaşayan ailelerin çoğu mevsimlik işlerde çalışması için en azından bir yetişkini Malatya, Rize, İzmir, Adana, İstanbul gibi büyük şehirlere gönderdikleri de görülmüştür. Karagündüz'deki Kırgız kadınlar da keçi işleyerek ailelerinin ekonomik gelirlerine katkıda bulunmuşlardır (Shahrani, 2002[1979]:246).

"*1987 yılının 6.ayında (yani Haziranda) buraya (Ulupami köyüne) taşındık. Evlerle beraber 15 dönüm kurak, 2.5 dönüm de sulak arazi ve 20 koyun vermişlerdi"* (V, erkek, Pamir'de doğmuş).

Altındere'de (Van ili, Erciş ilçesine bağlı) Kırgızlar için inşa edilen evler tamamlanıp Karagündüz'de geçici olarak yerleşen Kırgızlar 1987 yılının sonbaharında köylerine taşınmışlardır. Malatya'da ikamet eden Kırgız aileler ise 1988 yılının ilkbaharında taşınmışlardır. Köye Ulupamir adı verilmiştir. Ulupamir köyünde 298 çekirdek aile için 149 ev iki katlı ve yarı müstakil olarak inşa edilmiştir. Her evde ikişer aile yaşamaktadır. Evler üst katında ailelerin oturmaları için ve alt katını ahır olarak kullanmaları için yapılmıştır. Köyde evler dışında cami ve okul binaları da inşa edilmiştir. Evlere yerleşme Kırgızların akrabalık bağlarına göre gerçekleşmiştir. Yakın akrabalar aynı mahalleye ve hatta komşu evlere sahip olmuşlardır. Bu durumu Kırgızlar kendi aralarında çözmüşlerdir. Evler Kırgızlara 7.500.000 Türk lirasına verilmiştir ve bu parayı Kırgızlar devlete sonraki 20 sene içinde ödemeleri şart olmuştur. Evlerle beraber her aileye 2.5 dönüm sulanan arazi ve 12 dönüm kuru tarım arzısı verilmiştir. Bu arazilerde sonraki 20 sene içinde ödenmesi şartıyla 3.700.000 Türk lirasına verilmiştir (Shahrani, 2002[1979]:249-253).

4. ALANDAN BULGULAR

"Ulupamir Köyü Kırgız Topluluğunun Etnik Sınırlarını ve Kimliklerini Oluşturmada Göç Sürecinin Rolü" adlı tez çalışması alan araştırmasına dayanmaktadır. Tez araştırması kapsamındaki bilgilere Ulupamir köyünde 2015 yılının şubat-mayıs ayları arasında gerçekleştirilen alan çalışması sonucunda ulaşılmıştır. Günümüzde TÜİK verilerine göre köyde 1720 kişi yaşamaktadır. Araştırma sırasında Ulupamir köyünün nüfusunun bu resmi rakamlardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi çoğu aile üyelerinin Türkiye'nin farklı bölgelerinde okumakta ya da çalışmakta olmasıdır.

Köyde ilkokul, ortaokul, taziye evi, sağlık ocağı, öğretmen evi bulunmaktadır. 2011 yılındaki depremden yıkılan caminin yerine yeni cami yapılmıştır. Ulupamir köyü 3 mahalleden oluşmaktadır; bunlar: Egiz Cak[8], Orto Layn[9] ve Pas Cak[10] mahalleleridir. Egiz Cak'taki evlerin bazıları sarı renktedir ve onlara "Malatyaçılar" adı verilmiştir. Sebebi ise Malatya'dan gelip yerleşenlerin evleri olmasıdır. Her mahallenin kendi hayvan sürüsü ve otlağı bulunmaktadır. Köyde yeni inşa edilmekte olan evler vardır, bu inşaat faaliyetleri, depremden zarar gören ailelerin evleri olduğu için devletin yardımıyla gerçekleştirilmektedir.

Köy halkı genel olarak hayvancılıkla uğraşmaktadır. Koyun, keçi ve inek gütmektedirler. Her gün hayvanlarını sağıp sütlerini bir şirkete satmaktadırlar. Koyun sütünün litresi 1 TL, inek sütünün litresi 0.80 kuruş fiyatındadır. Süt parasını ya her gün ya da ayda bir toplu olarak almaktadırlar. Yazın kendi otlak arazilerinde hayvanları için ot biçerek kışlık yemlerini hazırlamaktadırlar.

Köyde erkeklerden 30-50 yaş arasındaki 100-120 civari korucu bulunmaktadır. Yaşadıkları bölgedeki terör sorunlarından dolayı korucular ekibi oluşturulmuştur, bunlar köyü ve köyün etrafını koruma sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Terör olaylarının sık olduğu zamanlarda

---

[8] Yukarı mahalledir; kelime anlamıyla Van Kırgızların şivesinde "yukarı taraf" anlamına gelmektedir

[9] Köyün ortasındaki mahalle

[10] Aşağı mahalle, kelime anlamıyla Van Kırgızlarının şivesinde "aşağı taraf" demektir

operasyonlara katılmış ve 1 şehit verdiklerini kendileri dile getirmişlerdir. Günümüzde terör olaylarının durmasına rağmen koruculuk yapmaya devam etmektedirler. Görevleri ise her akşam köyün etrafında nöbet tutmaktır. Köy ortamına göre iyi bir maaş aldıkları halde az da olsa hayvan gütmektedirler. Bununla beraber Erciş ilçesinde farklı işlerde çalışanlar da bulunmaktadırlar. Erciş ilçesi ve diğer şehirlerdeki TOKİ yerleşimlerinde "**kazan**" da çalışan erkekler de çoktur. Bu işte çalışmaları onların aileleriyle beraber aynı apartmanda bedava kalmalarını ve aylık maaşlarını kazanmalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda kadınlar da ailenin geçinimini sağlamaya aktif bir şekilde katılmaktadır. Hemşirelik yapanlarla beraber köyde el işleriyle uğraşan kadınlar da çoktur. Belli bir şirketle anlaşarak halı, kilim dokumaktadırlar.

Erciş ilçe merkezine her sabah saat 06-30 ile 08-30 arasında dolmuş seferleri yapılmaktadır. Ulupamir köyü ile Erciş arasındaki yolculuk 40-45 dakika civarındadır. Çalışanlar ya da hastane, pazar, devlet kurumları gibi yerlerde işleri olan insanlar sabah erkenden merkeze gitmektedirler. Erciş'in merkez semtine yakın Ulupamir köyüne giden dolmuşların ve yolcuların toplandıkları durak vardır. Bir evin avlusu durak olarak kullanılmaktadır, ev sahipleri Kırgızlardan olup aynı zamanda küçük bir bakkal işletmektedirler.

Alana gitmeden gerekli kurumlardan izinler alınmıştır. Alanla ilk tanışma araştırmaya başlamadan önce ön çalışma amacıyla 2013 yılının ekim ayında gerçekleştirilmiştir. Ulupamir köyünün ilk ziyareti kurban bayramına denk geldiği için köydeki insanların çoğu ile tanışma imkanı bulunmuştur. Ziyaret sırasında Haig Muhammed Ulu'nun evinde kalınmıştır. Araştırmacı bayramlaşmaya Ulu ailesinin hanımları ile beraber katılmıştır. Alan araştırması sırasında da aynı ailenin evinde kalınmıştır.

Köy sakinlerinin bazılarıyla ilk ziyaretten tanışıldığı için araştırmacı alana dalmada/giriş yapmada çok zorlanmamıştır. Araştırmacının Ulupamirlilerle aynı etnik kökene sahip olması bazı kolaylıkları sağlamıştır. Bir yandan da Kırgızistan'dan gelen yeni birisinin köylülerin rutin işlerine bazı değişiklikler getirdiği fark edilmiştir. Araştırmacının köye geldiğinden, köyde kimin evinde kaldığından hemen herkes haberdar olmuştur. Bu haber köylülerin kendi aralarında çabuk yayılmıştır. Araştırmacının Kırgızistan'ın neresinden

geldiği, hangi boya (kabileye) ait olduğu merak edilmiştir. Barındığı ev sahiplerinin akrabası olduğu tahminleri de yapılmıştır.

Araştırmacının ilk faaliyetleri köylülere kendini tanıtma ve onları tanıma, köyde bulunma sebebini açıklama gibi tanışma ile başlamıştır. Sonraki zamanlarda ise köylülerin gündelik hayatına katılma imkânı yakalanmaştır. Buunlar akşam hayvanları otlaktan bekleme, misafirliğe gitme, köylü esnaflarla iletişimde bulunma, sokakta yürüme ya da köy mahallelerini gezme şeklinde gerçekleşmiştir.

Araştırmacının genç kadın olması ve köydeki kadınlara fazla benzememesi (saç, kıyafet, konuşma gibi farklılıklar) onun kendi içlerinden birisi olmadığını hemen ortaya koyan unsurlardan olmuştur. Fakat bu durum araştırmanın ilk sıralarında en fazla 3-5 gün insanların dikkatini çekmiştir. Bu durum köylülerin şaşırmasına veya yadırgamasına yol açmamış; onlarda ilgi ve merak uyandırmıştır. Araştırmacının onlar tarafından kısa sürede alışılşması araştırmacının hemen herkes ile anlaşabilmesi ve konuşma lehçelerini hemen benimsemesiyle ilgilidir. Alan ile tanıştıktan yaklaşık iki hafta sonra köylüler tarafından da araştırmacının onların lehçesini rahatça konuştuğu fark edilmiştir. Bu durum araştırmacının köy sakinlerinin güvenini kazanmasında büyük etki sağlamıştır.

Araştırmanın ortalarına doğru araştırmacıya köyden birisi gibi davranmaya başladıkları görülmüştür. Köyde geçirilen vakit içinde araştırmacı köydeki farklı kuşak temsicileriyle farklı konularda sohbet edebilmiş, onların farklı faaliyetlerine katılmıştır. Araştırma sırasında köyde farklı geleneksel ve rutin faaliyetlerin bol olması, seçilen araştırma yöntemi olan katılımcı gözlemin gerçekleştirilmesine en uygun koşulları oluşturmuştur.

Tam da bahar-yaz aylarında köy canlanmaktadır. Türkiye'nin farklı köşelerinde eğitim gören öğrencilerin hepsi yaz tatili için köylerine dönmektedirler. Büyük şehirlerde çalışanlar ise hem iş tatili hem de yaz mevsiminde ot biçme işlerine yardımcı olmak için köye gelmektedirler. Bu sıralarda köy çok kalabalık ve gürültülü hale dönüşmektedir. Yaz mevsiminin sıcak olması ve çoğu çalışanların tatilde olmaları köydeki farklı geleneksel etkinliklerin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Örneğin, yaz ayları boyunca yaklaşık 10-15 düğün, nişan, sünnet gibi gelenekler ve diğer ek ritüeller gerçekleştirilmektedir. Toy

dedikleri bu türden bayramlaşmalar mutlaka bütün köyün katılımıyla yapılmaktadır ve mutlaka erkekler için at oyunlarıyla tamamlanmaktadır. Toy sahipleri tarafından araştırmacıya özel ilgi gösterilmiş, araştırmacı onların faaliyetlerine davet edilmiş ve onun katılması istenilmiştir. Kurulan bu olumlu ilişkinin ilk sebebi araştırmacının çalışması için yararlı olduğunun düşünülmesidir. Ayrıca Van Kırgızları kendilerini Kırgızlara ait en eski gelenekleri yaşatmakta olduklarına inanmaktadırlar. Bu inancı kanıtlamak amacıyla da araştırmacının katılması beklenmiştir.

Köy halkının yabancı yüzlere, kameraya, sorulara (geçmişleri, gelenekleri, sorunları, istekleri, şimdiki hayatlarıyla ilgili) alışık olduğu görülmüştür. Sebebi ise onlar hakkında farklı medya kurumları (TV, gazete) tarafından programların yapılması ve devam etmesidir. Araştırmacının bulunduğu sırada 2-3 kere farklı yerli televizyon kanallarından gelip çekimlerin gerçekleştirildiği görülmüştür. Araştırma amacıyla ya da farklı faaliyetleri izlemek için yerli veya uluslararsı çapta köye ziyaret için gelenlere sık sık rastlanmaktadır.

Bulgular kısmında belli temalar belirtilerek araştırma konusu çerçevesinde edinilen bilgiler aktarılmaya çalışılacaktır. Temalar Ulupamir Kırgızlarıyla araştırmacının arasında geçen diyaloglar veya onların gündelik hayatına katılım sırasında gözlemlenenlerdir.

4.1. KIRGIZİSTAN; ANA VATAN MERAKI ve ELEŞTİRİLERİ

Köyde karşılaştığımız hemen herkes Kırgızistan'ı merak etmiştir. Kırgızistan üzerine düşüncelerini, meraklarını, eleştirilerini dile getirmişlerdir. Özellikle hiç gitmeyenler Kırgızistan'la çok ilgilenmektedirler. Gidenler ise gördüklerini anlatmakta ve ülkenin eksikliklerini tartışmaktadırlar.

"Kırgızistan ne zaman kalkınacaktır? Ekonomisi hiç düzelmiyor! Siyasi olaylar hala devam ediyor mu? Kırgızistan'ın ne zaman iyi bir cumhurbaşkanı olacak? Kırgızistan'ın geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Kırgızistan'da gençler nasıllar? Ülkeyi geliştirecek olan gençler var mı?" gibi sorularla ilgilerini belli etmektedirler. Kırgızistan'da olup bitenleri haberlerden takip etmektedirler. Özellikle siyaset konusunu merak edenler çoktur. Hemen herkes Kırgızistan'da yaşanan siyasi olaylar,

cumhurbaşkanların değişimleri, ülkede gerçekleşen ayaklanmalar ve devrimler hakkında yakından haberdarlardır. ***"İlk cumhurbaşkan Akayev'di, sonra bir başka adam oldu, o da iyi birisi değilmiş, sonra bir bayan cumhurbaşkanınız vardı, değil mi? Şimdiki Atambayev iyi gözüküyor"*** gibi düşünceleri vardır. 2010 yılındaki devrimden sonra Kırgızlar ve Özbekler arasında olan çatışmalar hakkında da bilgi sahibidirler. Kırgızlardan mı yoksa Özbeklerden mi çok ölen olduğunu, hala gerilimin devam edip etmediğini sormaktadırlar. Çıkan çatışmanın nedenleri hakkında farklı bilgileri vardır; hepsi de söylentilere dayanmaktadır.

"Kırgızistan'da demokrasi iyi, fakat bir türlü oturtamadılar" (A, erkek, 60). Kırgızistan'ın demokrasisi cumhurbaşkanlarını devirmekle özdeşleşmiş gibidir.

Kırgızistan'daki sanat alanını da iyi takip etmektedirler. Özellikle yaşlı ve orta yaştakiler Kırgız müziğine önem vererek Kırgız müziğini dinlemektedirler. Gençler arasında ise Kırgız müziğini dinleyen çok az kişi bulunmaktadır. Takip ettikleri Kırgızistanlı sanatçıların çoğu halk müzikçileridir, bunlar komuz müzik aletini çalanlar, halk destanları ve şarkılarını söyleyenler, aşıklar, Manas anlatıcıları gibi sanatçılardır.

Ulupamirlileri farklı Kırgızistanlı sanatçılar ziyaret etmişlerdir. İlk kez İpek Yolu kültür programı kapsamında köyü ziyaret eden sanatçılar köyde 40 günden fazla kaldıklarını ve Ulupamirlilerin kendilerini bu süre boyunca ağırladıklarını anlatmaktadırlar. Her gün onlar için koyun kesmişler, onlara şarkı söyletmişler, böylece köyde bir bayramhavası oluşmuştur. Sonunda Kırgızistanlı sanatçılar Ulupamirlilerin at kesmelerini istemişler, onlar da bu isteklerini yerine getirmişlerdir. Uzun zaman bu buluşmayı bekleyen Ulupamirliler sanatçıların her isteklerini yapmaya gayret ettiklerini anlatmaktadırlar.

Onun dışında yaz aylarında gerçekleştirdikleri şölenlere Kırgızistan'ın halk sanatçılarının katıldıkları belirtilmiştir. Herkes tarafından en çok sevilen sanatçının Roza Amanova adında destancı, komuzcu ve şarkıcı olduğu öğrenilmiştir. Onun şarkılarını herkes dinlemekte ve hemen hemen herkesin telefonlarında onun müzikleri çalmaktadır. Kendisi müzik grubuyla beraber Ulupamir köyüne geldiğinde çok büyük sevinçle karşılanmıştır.

Ulupamirliler kendisinin bu durumla ilgili ***"hiçbir yerde bu kadar güzel karşılanmadığını"*** dile getirdiğini söylemektedirler.

Araştırmacı Kırgızistanlı olduğu için köyde karşılaştığı herkes ona Kırgızistan'ın neresinden geldiğini, hangi kabileye/boya ait olduğunu sormuşlardır. Yaşadığı bölgede insanların dini durumlarını merak etmişlerdir. Araştırmacı ise kendisini tanıtırken kabilesini/boyunu, seceresini anlatmasını gerektiren durumlarla karşılaşmıştır.

Araştırmacı Bugu[11] kabilesindendir. Araştırmacı kabilesinden bahsetmiştir Ulupamirliler ise kendi kabilelerinin birinin boyu ile karıştırmışlardır ve "***Bizde de aynı boydan vardır, fakat bizde onlara Buka (Boğa) denilmektedir***" gibi yorumlar yapmışlardır. Ulupamir köyünde yaşayan Kırgızlar dört büyük kabileye aittirler ve o kabilelerden boylara ayrılmaktadırlar. Buka boyunun da Ulupamir Kırgız topluluğunun büyük kabilelerinin içinden bir boy olduğu bilinmektedir. Ulupamirlilerin Kırgızistan'ın güney tarafından çıktıkları kabul edilmekte ve kendileri de bunu dile getirmektedirler. Araştırmacı ise Kırgızistan'ın kuzey bölgesinden gelmektedir. Bugu kabilesi Kırgızistan'ın kuzey bölgesindeki iri kabilelerden biridir.

Ulupamir'de Kırgızistanlı olmak topluluğun ilgisini çeken bir durumdur. Köye Kırgızistan'dan birisinin geldiğini duyanlar o insanı merak etmekte, hakkında bilgi almakta ve onunla görüşmeyi arzu etmektedirler. Tanışırken ise öncelikli olarak sordukları sorular arasında Kırgızistan'ın Alay bölgesinde ya da başkent Bişkek'te veya çervresinde yaşayan akrabaları hakkındaki sorular gelir. Akrabalarını tanıyıp tanımadığınızı ya da görüp görmediğinizi merak etmektedirler. Ya da Kırgızistan'dan gelin olarak gelen kadınlarla oradayken tanışıp tanışmadığınızı sormaktadırlar. Tanımadığınızı anlattıktan sonra ise sizin yaşadığınız yere yakın olup olmadıklarını öğrenmek istemektedirler.

Orta okul öğrencileri olan, yaklaşık 12 yaş üstü çocukların Kırgızistan hakkındaki sorular şu şekildedir: "***Kırgızistan'da eğitim sistemi nasıl? Okullar Türkiye'dekinden farklı mı? Herkes Rusça konuşuyormuş sizde, bu doğru mu? Hangi mesleklere önem***

[11] Geyik anlamına gelmektedir

verilmektedir? Sizin gençler üniversiteyi nasıl kazanırlar? Biz Kırgızistan'nın üniversitelerinde okursak, sonra döndüğümüzde Türkiye'de iş bulabilir miyiz? Çoğu iş bulamayacağımızı söylüyorlar?!". Dolayısıyla sınava hazırlanan öğrenciler de anne-babası ve akrabalarından uzağa gitmek istemedikleri için üniversiteyi Kırgızistan'da okumak istemediklerini belirtmişlerdir.

Kırgızistan'ın üniversitelerinde yurt dışında yaşayan Kırgızlara özel kota verildiği bilgisi alınmıştır. Ulupamir köyünde de bu kotadan yararlananlar vardır. Onlar Kırgızistan Milli Üniversitesi, Kırgızistan Tıp Akademisi, Bişkek Beşeri Bilimler Üniversitesi gibi yüksek öğrenim kurullarında eğitim görmektedirler. Özellikle tıp alanında ve Kırgız dili ve edebiyatı dalında eğitim alanların sayısı çoktur. Kırgız dili ve edebiyatı bölümünden mezun olanlardan birisi şuan da sözleşmeli olarak köyün ilkokulunda ücretli sınıf öğretmenliği yapmaktadır. İşe atanmak için belli bir sınavdan geçmesi gerekiyormuş, şimdi hem küçük çocuğundan hem ücretli öğretmenlik yapmakta olduğundan dolayı o sınava giremediğini dile getirmiştir. Bununla beraber üniversiteyi Kırgızistan'da okumuş Ulupamirliler karşılaştıkları zorlukları anlatmışlardır: üniversitelerde karşılaştıkları rüşvet olayları, hocalarıyla diniî bakış açılarının farklılığı, arkadaşlarıyla anlaşmazlıklar gibi sorunlar.

"***Sınıfta baş örtülü olan tek bendim. Orada din gelişmemiş olduğu için kimse anlamıyordu beni. Sınıf arkadaşlarım neden baş örtü taktığımı merak ediyorlardı. 'Üşüdüğün için takıyor musun ?'diye sorarlardı.***

Üniversitedeki ilk dersimiz din dersiydi, hoca geldi ve bizim maymunlardan türediğimizi anlatmaya başladı. Ben de hocayla tartıştım. Arkadaşlar ise bana onunla tartışmamamı, hocanın hasta olduğunu söylediler. Kırgızistan'da din yok, daha yeni gelişmektedir" (A, kadın, 28).

Kırgızistan'dan anlaşmalı olarak Ulupamir köyüne bir kaç kez farklı hocalar gelmiş ve okullarda ek ders olarak Kırgız dili, müzik, dans derslerini vermişlerdir. Köydeki hemen hemen herkes o hocaları hatırlamaktadırlar. Bazı öğrenciler hâlâ öğrendikleri müzikleri, dansları hatırlıyor ve Kırgızistan'da kullanılan Kiril alfabesini okuyabiliyorlar. Fakat

hocaları sözleşmesi bittiğinde Kırgızistan'a dönmüşlerdir ve geçici olarak geldikleri için derslerin etkin bir sonucu olmamıştır.

"***İlk önce bir agay [12]geldi, 'sizin çocuklarınızı okutacağım' dedi, biz de köyümüzce ona bir ev ayarladık, gerekli eşyaları verdik. Sonra çocuklarımızı ona okutması için gönderdik ama o çok kötü bir adammış. Çocuklarımıza kızıyordu ve küfrediyordu. O bir sene kaldı ve gitti. Sonra da Erke ece [13] diye birisi geldi. 'Ben sizin çocuklarınıza öğretmen olacağım.' dedi ve onlara öğretmenlik yaptı. Köydeki kadınlara çeşitli el işleri yaptırdı, milli kıyafetler diktirtti, sonra hepsini topladı ve gitti. Sattı mı, ne yaptığını bilmiyoruz. Erke eceden sonra bir başka agay geldi, eşiyle gelmişlerdi. Eşi bizimle fazla iletişim kurmuyordu, hiç konuşan birisi değildi. Kimseye yakınlaşmıyordu ve insanlardan uzak duruyordu. Yemeklerimizi de beğenmiyordu, Türkler gibi ellerinin ucuyla alıyordu. Onlar buradayken oğlunu kaybettiler. Oğlunu köyün mezarına gömdüler. Kadın çok acı çekiyordu ve köyde yeni doğan bir kızı aldılar. Kızın annesi doğum sırasında vefat etmişti. Sonra kızı alıp götürdüler. Buradaki akrabaları şimdi kızdan haber alamıyorlar. Kırgızistan'da mı ya da farklı bir yerdeler mi belli değil"*** (R, kadın, 69).

Kırgızistanlı hocalar hakkındaki fikirler/hatıralar hemen hemen herkes tarafından aynı şekilde dile getirilmektedir. En çok hatırladıkları ve sevdikleri Erke ece dedikleri birisi olduğu fark edilmiştir. Öğrencileri de onun öğrettikleri müzikleri ve dansları hatırlamaktadır. Fakat hocaları Kırgızistan'a döndükten sonra hiçbiri geri dönmemiş ve arayıp sormamışlardır. Son olarak gelen erkek hoca hakkında söz ederken köydekilerin hepsi götürdükleri kızı merak etmekte ve hocanın davranışını hoş bulmamaktadırlar.

"M. hoca benden komuzumu almıştı, yerine yenisini vereceğini söylemişti, fakat vermedi. Hatta oğlu öldüğünde bizim akrabalarımınz kızını aldılar. Sonra Kırgızistan'a götürdüler. Şimdi kız 13 yaşlarında olması lazım. Bizi hiç görüştürmek istemiyor. Telefon numarasını bulup aradığımızda açmadı, Türk numarası olduğunu anladığı için

[12] Agay: Kırgızcada erkek hocaya denir

[13] Ece: Kırgızcada bayan hocaya denir

açmıyor, 'Kızımıza gerçekleri söylerler, psikolojisini bozarlar.' diye açmıyor. İnternette köydekilerle görüşüyorlarmış ama bizimle görüşmek istemiyor" (E, erkek, 42).

Kırgızistan'dan hocaların gelip gitmelerinin etkili olmadığını dile getirmektedirler. Günümüzde de Kırgızistan'dan hocaya ihtiyaçları olduğunu belirtmektedirler. Bazı Türk milletvekilleriyle de irtibata geçen köy idaresi, Kırgızistan Eğitim Bakanlığıyla Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı arasında bir anlaşma yaparak Kırgızistan'dan hoca getirmek için talepte bulunmuşlardır. Bu mesele ile ilgili çoğu kişi fikrini beyan etmiştir. Kırgızistan'a gidildiğinde bu arzularının dile getirilmesi ve gerçekleşmesi için bir şeyler yapılmasını istemişlerdir.

"Bize Kırgız öğretmen verin, dedik Kırgızlığı öğretsin! Kırgız müziğini, dilini, yazısını ve tarihini öğretecek olan hoca lazım. Biz tarihimizi bilmiyoruz" (E, erkek, 35-36).

"Bizim çocuklar yarın öbür gün soyunu unutabilirler, tarihini zaten bilmiyorlar, sizin oralardan bir öğretmen lazım" (E, erkek, 42).

"Kırgızistan'ın bize sahip çıkması lazım, biz az bir haneyiz! Mesela bize müzik, tarih ve dil öğretmeni göndererek sahip çıkması gerekiyor. Bize geçici değil, uzun süreli bir öğretmen gerekiyor" (erkek, 50).

Büyüklerin hemen hepsi Kırgızistan'ın bağımsızlığını aldığına çok mutlu olduklarını belirtmektedirler. Rusların "baskısı" altında kalarak dilini, dinini, kültürünü unutmuş Kırgızların tekrar kendi yolunu bulmaları onları çok mutlu etmektedir.

Kırgızistan ve oradaki Kırgızlar hakkında eleştirileri de oldukça fazladır. Özellikle Kırgızistan'ın ELTR kanalını uydudan seyredebilme imkanına sahip olanlar, haberlerin Kırgızcanın yanında Rusça da sunulmasına karşı fikirlerini belirtmektedirler. Aynı şekilde Rus dilindeki diğer TV programlarını da eleştirmektedirler. "***Çok severek Kırgızca bir program dinlemek için açıyoruz, ama hiçbirini anlamıyoruz. Rusça programlar, filmler ya da haberler veriyorsunuz! Kırgızcayı bile Ruslaşmış bir biçimde kullanıyorsunuz, bozmuşsunuz dili, hiç bir şey anlamıyoruz çoğu zaman***" şeklindeli şikayetlerini araştırmacıyı bir "*Kırgızistan temsilcisi*" kabul ederek dile getirmektedirler. Kırgızistan

televizyon kanallarında kullanılan resmi dilin "***Rusçalaştırıldığını***" söylemektedirler. Bazıları ise Kırgızistan TV kanallarının kapasitesinin düşük olduğunu, TRT'nin eski haline benzediğini ve Kırgızların program yapımını, sunumunu yapamadıklarını belirtmektedirler.

"***Ben televizyonda hep Kırgızistan kanallarını izlemeye çalışıyorum, fakat hep Rusça programlar ve filmler veriyorlar. Buna çok üzülüyorum! Aslında Kırgızistan Türkiye ile iyi ilişkiler kurmalı, çünkü Türkiye medya alanında çok gelişmiştir. Türkiye'nin kendi uydusu vardır ve uydusu en güçlü olan ülkedir. Dünyaya yayın yapmaktadır. Kırgızistan da Türkiye'nin uydusu üzerinden dünyaya yayın yapabilir***" (Ç, kadın, 30-35).

İki ülkenin anlaşması ile Kırgızistan'ın milli kanalı olan KTRK'nın da Türkiye'de yayın yapacağını duymuşlar fakat öyle bir bilgi resmi olarak ne Kırgızistan ne de Türkiye basınında yer almıştır. Fakat Ulupamirliler o günü beklemektedirler. Şuan yayın yapmakta olan ELTR'yi de bazen uydu problemlerinden dolayı izleyememektedirler.

ELTR daha yeni ulusal bir kanal haline gelmektedir. Kanal içeriğini tam dolduramadığı için belli zamanlarda yabancı filmleri vererek doldurmaktadır. Yabancı filmlerin hepsi Rusça dublaj edilmiş filmlerdir. Kırgızistan'da bu durum bir sıkıntı yaratmadığı için söz konusu kanal, filmleri Rusça yayınlamaya devam etmektedir. Fakat Ulupamir köyünün sakinleri bu durumdan oldukça şikayetçidirler.

"ELTR'de bazen Rusça konuşuyorlar. Ben buna gıcık oluyorum!" (erkek, 30).

"ELTR kanalını seyrediyoruz, bizim dilimiz Türkçeyle karıştı, ama siz Kırgızistan'da yaşadığınız halde diliniz neden Rusçayla karışıyor? Rusça kelimeleri çok karıştırıyorsunuz, kelimelerin Kırgızca karşılığını bilmiyorsunuz" (C ve T, eşler, 40-45).

Kırgızistan'da Kırgızca ve Rusça olarak iki dil resmi kabul edilmektedir. Herhangi bürokratik, toplumsal, kültürel faaliyetlerde, medyada ya da gündelik hayatta olsun Kırgızistan'da Kırgızca ve Rusça kullanılmaktadır. Resmi olarak kullanılan Kırgız dilinin Ulupamirlilere farklı gelmesinin nedeni, şive farklılığından kaynaklanmaktadır. Kırgızistan'daki resmi Kırgız dili kuzey Kırgızistan'ın kullandığı şive olup, diğer bölgelerdeki şiveleri kapsamamaktadır. Fakat bu durum Kırgızistan'ın farklı bölgelerinde

yaşayan insanlar için hiçbir zorluk yaratmamaktadır. Sebebi de okullarda eğitimin resmi dilde veriliyor olmasıdır. Günümüzde kullanılan resmi ve yazılı Kırgızca Sovyetlerin kurulması ile oluşturulmuştur. Van Kırgızlari ise o topraklardan daha önceden ayrıldıklarından dolayı bu dili anlamakta zorluk çekmektedirler.

"Kırgızcayı yaşlılarımız bile unuttu. Köyden birleri Kırgızistan'dan gelin almıştı, bizimkiler gelinin ablaları ile Kırgızca konuşamamışlardı, anlaşamamışlardı" (A, erkek, 30-32).

Bu tür zorluklar günümüzde kullanılan Kırgızca ile Van Kırgızlarının kullandıkları şivenin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ulupamirli Kırgızlar kendilerini Kırgızistan'ın güney bölgesinden geldiklerini iddia etmektedirler. Hatta bazı ailelerin uzaktan akrabaları Kırgızistan'ın güney illerindeki Alay bölgesinde yaşamakta olduklarını ve onlarla iletişim kurduklarını dile getirmektedirler. Alay bölgesinde kullanılan Kırgız şivesi ile Ulupamir köyünde konuşulan şivenin aynı olduğunu belirtmektedirler.

"Siz Kırgızistan'ın neresinde oturuyorsunuz? Bize uzakmış. Bizimki Oş muydu, Oşlular bizim gibi konuşuyorlar değil mi?" (F, kadın, 27 yaşında).

Bunları konuşurken genç kadın dildeki benzerlikle beraber kendi kökenini özdeşleştirmektedir. Kendisi Kırgızistan'a hiç gitmemesine rağmen duyduklarından etkilenerek "***Değil mi***?", "***Bizimki Oş muydu***?" diye sormuştur ve araştırmacının onlara uzak olduğunu belirterek şivelerinin de farklı olduğuna işaret etmiştir.

"Bizim şivemizi Oş'un Alay bölgesindeki Kırgızlar daha iyi anlarlar. Sizin taraftakiler (araştırmacıya söylenmektedir bu sözler) â harfini çıkaramıyorsunuz, hiç kullanmıyorsunuz bile. Sen de konuşurken tam olarak bu sesi çıkartamıyorsun, mesela. Oşlu olsaydın daha kolay çıkartırdın bu harfi" (O, erkek, 28).

Araştırmacı â harfini kullanmaya başlamasının aynı evde yaşadığı insanların hoşuna gittiğini görmüş ve onun köyün diline de alışmış olmasındandolayı memnun olduklarını dile getirenler olmuştur. Hatta köydeki diğer insanlar da araştırmacının onların şivesini ve kelimelerini kullanmasına dikkat etmişlerdir.

"Sen bizim Kırgızcayı öğrendin galiba?" (M, erkek, 50-55).

Kırgızistan hakkındaki bilgileri Vanlılar internetin ve köye gelen Kırgızların dışında Türkiye'nin diğer şehirlerinde karşılaştıkları Kırgızistanlı öğrenciler, staj için gelen devlet memurlarından da duymaktadırlar. Kırgızistanlılarla çok farklı yerlerde ve zamanda karşılaşmış olanlar ilerleyen zamanlarda Kırgızistan ve oradaki Kırgızlar hakkında pek çok önyargıya sahip olmuşlardır. Bunu bir örnekle açıklamamız gerekirse, üniversitede birisi Kırgızistanlı öğrencilerle ilk karşılaştıklarında Kırgızca konuşmaya çalışmış, fakat Kırgızistanlı öğrenciler Vanlıların kullandıkları kelimelere, telafuzlarına gülmüşlerdir. Bu durum Vanlı Kırgız öğrencileri rahatsız etmiş ve sonradan herhangi bir Kırgızistanlıyla karşılaştıklarında Kırgızca konuşmamalarına sebep olmuştur. Bu yüzden Kırgızistanlılara kızmış ya da yanlış konuşmaktan çekinmişlerdir.

"Kırgız öğrenciler vardı ama biz onlarla pek konuşmuyorduk. Biz Kırgızca konuşunca 'yanlış konuşuyorsunuz' diye bize gülüyorlardı. Biz Türkiye'de doğduk ve burada büyüdük. Onun için biz Kırgızcayı iyi bilmiyoruz. Kırgız öğrenciler bir birleriyle de pek iyi değillerdi" (N, kadın, 33).

Bunları anlatırken, bu durumda hem kendilerinin suçlu olmadıklarını hem de Kırgızistanlıların kendilerine anlayış göstermesi gerektiğini düşünmektedirler. Bunun gibi olaylar üniversitede okuyan çoğu Vanlı Kırgız gençler tarafından duyulmuştur.

Bir keresinde araştırmacı da bazı büyükler tarafından eleştirilmiştir. Sebebi ise araştırmacının Kırgızcayı Türkçe kelimeleri karşıtırarak konuşması olmuştur. Aslında araştırmacı Ulupamirlilerin konuşma tarzına uyum sağlayarak onların kullandığı şekilde bir dil kullanmaya çalışmıştır. Bu eleştiri daha önce Kırgızistanlı siyaset adamının onlar üzerine eleştirilerine cevap olarak gelmiştir.

"Sen neden konuşurken diline Türkçe'yi karışıtırıyorsun? O zaman neden bizi eleştiriyorsunuz Kırgızcayı iyi bilmiyorsunuz, Türkçe karıştırıyorsunuz, kendi dilinizi koruyamamışsınız diye?" (A, erkek, 50).

Bu durum araştırmacının Kırgızistanlı olması ve onun "Kırgızistan temsilcisi" olarak kabul edilmesinden kaynaklanmıştır. Araştırmacının onlara diline Türkçeyi karıştırarak konuşma nedenini anlattıktan sonra bu mesele çözülmüş ve bir daha bunun gibi eleştiriler araştırma sırasında yer almamıştır.

"Kırgızistan'da yaşayıp da kendi dilini bilmeyenler varmış? Nasıl bilmezler? 30 senedir Pakistan'da yaşayan bir Kırgız kadın geldi, geçenlerde buradaydı, dilini unutmamış! " (M, erkek, 45).

Kırgızistan'da yaşayıp Kırgızcayı bilmeyenler bulunmakta, sebebi de eskiden beri Rus dilinin resmi dil olması, Rusça eğitim görmeleri ve şehirde yaşamış insanların gündelik hayatında, iş yerlerinde, aile içinde kullandıkları dilin Rusça olmasıdır. Fakat bu durum Kırgızistan'ın şehirlerinde görülmekte, özellikle de başkentte geçerli olmaktadır. Kırgızistan halkının hepsini Kırgız dilini bilmemekle suçlamak yanlıştır. Herkes kendi yaşadığı bölgeye ait şiveyi kullanmakta ve Kırgızca konuşmaktadır. Vanlı Kırgızlar Kırgızistan'a gittiklerinde başkenti ve başkente yakın yerleri ziyaret ettikten sonra Kırgızistan'da Kırgızcaya önem verilmediği üzerine düşüncelere sahip olmuşlardır. Bunun gibi durumlar Vanlı Kırgızların Kırgızistan halkının "***Ruslaşmış***" olması hakkındaki fikirlerini desteklemektedir.

Bir keresinde yaşlı bir adam ELTR kanalından duyduğunu iddia ettiği Kırgızistan'daki dil konusuyla ilgili gelişmelerden şöyle bahsetmiştir: ***"Bugün Kırgızistan televizyon kanalından Kırgızca konuşmayanlar Ruslara gitsin dediler"*** (A, erkek). Bu haberin de televizyon kanalında yer alıp almadığı belli değildir.

Kırgızistan halkının "***Ruslaşmış***" olmasını sadece dillerinden değil aynı zamanda farklı davranışlarından da belli olduğunu söylemişlerdir. İçkiye yakın olmaları, dinlerini bilmemeleri, geleneklerini unutmuş olmalarını da Kırgızistanlıların "ruslaşmış" olmalarının belirtisi olarak kabul etmektedirler.

"1996'da Kırgızistan'a gittiğimde her yerde içkiler, sarhoş insanlar, ahlaksızlıklar vardı. Birilerinin evine misafirliğe gittik, bize vodka içmeye zorladılar" (K, kadın, 40) diye kendi gözlemlerini paylaşmaktadır.

Sovyetler olmasaydı Kırgızistan'ın Türkiye gibi gelişmiş bir ülke olabileceğini düşünmektedirler. Ama tek tip hayatın ve halkın baskı altında olmasının Kırgızistan'ın gelişmesini engellediğini ve Rus-komunistler tarafından Kırgızların dinlerini unutturuldukları fikrini savunmaktadırlar. Kırgızistan'dan gelen öğretmenlerin ve çocuklarının da ahlâki durumlarının kötü olması ve bunun gibi örnekler Kırgızistan'daki halkın ahlâksızlığının göstergesi olarak anlaşılmıştır. Sovyetler zamanında Kırgızların hepsinin medeniyetsiz hale geldiklerini düşünenler de vardır. Bir başka eleştirileri de Kırgızistan'ın polisi ile ilgili olmuştur. Kırgızistan'da polisin genelde sorumsuzca davrandıklarını, insanların haklarını korumak ve istikrarı sağlamak yerine çoğu zaman kanun dışı davranışlarda bulunduklarını öğrenmişlerdir. Bunun gibi bilgileri Kırgızistan'a gitmiş olan hemşehrilerinden ya da Türkiye'ye staj için gelen Kırgızistanlı polislerden duymuşlardır.

"Ben Kırgızistan polisini sevmiyorum. Mesela, ben Kırgızistan'a gidersem beni istedikleri zaman sokakta tutuklayıp belgelerimi kontrol ederlermiş. Para almak isterlermiş?" (Y, erkek, 25-30).

Kendisi asker uzmanı olan genç adam bunları Kırgızistanlı polislerden duymuştur. Onlar, insanları nasıl dolandırdıklarını ve bu işleri yapmada kullandıkları farklı metodları anlatmışlardır. Böyle devam ederse Kırgızistan'ın hiçbir zaman gelişmeyeceğini düşünmektedir. Polisin ülkenin gelişmesinde önemli etkisi olduğunu ve halk tarafından güvenilen bir devlet organı olduğuna inanmaktadır. Kırgızistan'da polis gibi temel enstitünün bozuk olmasının ve bu kurumun yanlış çalışmasının Kırgızistan'ı geriye çektiğini düşünmektedir. Eskiden Kırgızistan'da polis olarak çalışmış, işini kaybettikten sonra Türkiye'ye çalışmaya gelen birisi Ulupamir'de belli bir süre bulunmuştur. Onun hakkında söz ederken insanlar "eskiden rüşvetçi olmuştur" gibi tahminlerini dile

getirmekteydiler. Kırgızistan'da polislerin, doktorların veya diğer alanlarda çalışanların rüşvetçi olduklarını duyan Ulupamirliler bu durumu eleştirmeden geçmemektedirler.

"Kırgızistan'da akrabacılık diye bir şey varmış, yani torpil, rüşvet, onların kalkması lazım! Mesela siz doktorsunuz ve sizi ben işe aldım, ama siz işinizi iyi bilmiyorsunuz, ne olacak, siz hastalara nasıl bakacaksınız?" (K, erkek, 35).

Bunları yine askerliğini yaptığı sıralarda Kırgızistan'dan staj için gelen bir askerden öğrenmiştir. Kırgızistan'daki rüşvet olayları hakkında sadece duyduklarını değil aynı zamanda Kırgızistan'da eğitim görenlerden ya da bir şekilde Kırgızistan'dayken başlarına gelen durumlardan öğrenmiş olmaktadırlar.

Ulupamirliler Kırgızistan ile ilk bağlantılarını Kırgızistan'ın bağımsızlığını aldığı ilk senelerde kurmuşlardır. Bağlantı kurma amaçları Kırgızistan'a taşınmak olmuştur. Böyle bir rica ile Kırgız hükümetine baş vurmuşlardır. Baş vuruları kabul edilmemiştir. **"*Kırgızistan bize sahip çıkamadı, bizi buradan götüremedi*"** gibi sözleri sık sık dile getirmektedirler.

"Bizim, Kırgızistan bağımsızlığını aldıktan sonra, Kırgızistan hükümetinden büyük umudumuz vardı, ama artık o da kesildi" (V, erkek, 39).

Bu büyük umut, Ulupamirlilerin Kırgızistan'a götürülmesi umududur. Kırgız hükümetiyle görüşmeler yapmak için o dönemdeki köy muhtarını ve diğer temsilcilerini göndermişlerdir. Bu faaliyetlerde aktif olarak yer alan ve uzun zaman köyün muhtarlığını yapanlardan birisi, Kırgız hükmeti temsiliciyle olan buluşmayı anlatmaktadır: "***Biz Kırıgzistan'ın cumhurbaşkanı Akayev ile görüşmeyi çok istemiştik. Fakat kendisi o sırada Çin'e iş seyahatine gitmiş, bizi o dönemde devlette önemli bir konumda olan Abdurazakov ile görüştürdüler. Dilekçe yazmıştık, Abdurazakov'a Bişkek'e[14] yakın olan Kant ya da Tokmok şehirlerinden bize yer vermelerini istemiştik. Fakat orada Dungan, Kore olanlar yaşıyorlar, size oradan yer veremeyiz dedi"*** (A, erkek, 50).

[14] Kırgızistan'ın başkenti

Kırgızistan hükümet temsilcisi Van Kırgızlarının eski memleketi olan Alay bölgesinden ya da o bölgeye ekolojik ortamının benzediği bir başka bölgeden yer verebileceklerini dile getirmiştir. Fakat Van Kırgızları bu teklifi kabul etmemişlerdir. Başkente yakın ilçe, şehirlerden yer istemelerinin sebebini de artık eskisi gibi hayvancılıkla uğraşmadıklarını ve yaşamlarını daha kolay sürdürmeleri için şehre yakın olmak istediklerini söylemektedirler.

"Ben küçükken Kırgızistan elçisi bizim köyü ziyaret etmişti. O zaman herkes kendisinden bizi Kırgızistan'a götürmesini rica etmişti. Elçi ise, şimdi Türkiye 70 yaşındaki bir adam, biz Kırgızistan ise 9-10 yaşındaki çocuğuz. Siz şimdi bir çocuktan ne beklersiniz, bir adamdan ne beklersiniz? Bence siz burada kalın diye tavsiyede bulunmuştu" (K, erkek, 35).

Elçinin sözlerinden anlaşıldığı üzere Kırgızistan'ın bir köyü taşıyacak gücü bulunmamaktaydı. Bu olay yine Kırgızistan'ın bağımsızlığını aldığı ilk senelerde gerçekleşmiştir. Kırgızistan bağımsızlığının ilk senelerinde ekonomik olarak büyük kriz içinde olmuştur ve gerçekten de Sovyetlerden ayrılınca yeniden kendi yolunu belirlemek için ilk adımların atıldığı bir dönemi yaşamaktaydı. O sıralar politik ve ekonomik reformların gerçekleştirilmeye başlandığı, aynı zamanda yurt dışına iş gücü göçü verilmekte olduğu bir dönem içerisindeydi.

"Kırgızistan'a bizi alın, iş verin, yer verin, toprak verin. 20 bin dolar para verin ben gidip Kırgızistan'da iş açayım?!" (Ş, erkek, 30-35).

"Kırgızistan Türkiye gibi ekonomik açıdan gelişirse Türkiye'yi nasıl seviyorsak o kadar severiz Kırgızistan'ı" (A, erkek, 40-45).

Bunları dile getirirken buralarda kalmayı pek istemediklerini, fakat Kırgızistan'ın saydığı şartları karşılamazsa burada yaşamaya devam etmenin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Aslında buradaki yaşamından memnundur, kazandığı parayla ailesini iyi geçindirebilmektedir, ancak Kırgızistan'da daha iyi şartlar sağlanırsa Türkiye'deki hayatını bırakabileceğini söylemektedir.

Bu sözleri Türkiye'de yaşayan ve avantajlara sahip olan birisi olarak dile getirmekteydi. Türkiye'nin, Kırgızistan gibi ekonomisi düşük ülkelere yardımda bulunduğunu belirterek daha güçlü bir ülkede yaşadığını vurgulamaktadır.

Bazı büyüklerle konuşurken onlar Kırgızistan'a taşınma fikrinin güzel olduğunu, fakat halkın artık bu saatten sonra başka bir ülkeye göç etmelerinin, yerleşmelerinin ve yeni bir hayata başlamalarının zor olduğunu belirtmişlerdir. Hatta herkesin Türkiye vatandaşı olduğunu, buradaki her türlü devlet desteklerinden yararlanabildiklerini ve artık düzene oturttukları hayatlarını tekrardan değiştirmek istemediklerini dile getirmişlerdir. Özellikle eğitim almakta olanlar ve iyi bir işe sahip olanlar Türkiye'de gerek yaşamın gerekse çalışma koşullarının daha da avantajlı olduğunu düşünmektedirler. Gençlerin hepsi Türkiye'de büyüdükleri için artık onların vatanı Türkiye olmuştur ve Kırgızistan'a gidip yaşamayı kabul etmeyeceklerini söylemektedirler. Bir zamanlar Van Kırgızlarının folklorünü araştırmaya gelen professörün de dediklerini dile getirmektedirler: ***"siz şimdi taşınmak istediğinizi söylüyorsunuz, fakat işi gerçekleştirmeye gelince vaz geçeceksiniz"*** demiştir.

Bazıları ise Kırgızistan'a taşınınca oradaki yerli halkın Türkiye'den gelenlere ayrımcılık yapacaklarını ve kabul etmeyeceklerini düşünmektedirler. ***"Buradan kalkıp Kırgızistan'a taşınsak, bir gün oradaki Kırgızların sen Türksün, Türkiye'den gelmiştin deyip ayrımcılık yapacaklarını düşünüyorum. Çünkü ben bunu kendimizden bilirim, kendi aramızda boylara, kabilelere çok bölünürüz"*** (S, erkek, 45-50).

Bunun gibi olayların olabileceğini kendi topluluğundaki boylara (kabilelere) bölünmelerini gözlemleyerek tahmin etmektedir. Bununla birlikte Tacikistan, Çin gibi ülkelerdeki Kırgızların Kırgızistan'da aynı durumlarla karşılaştıklarını duyduğunu dile getirmiştir. Kırıgızistan'a taşınmanın bir diğer olumsuz tarafı olarak bu duyduklarını örnek vermiştir.

Araştırmacının köyde bulunduğu sıralarda Türkiye'deki *Türk Keneşi* olarak bilinen, Türk Cumhuriyetlerinin oluşturdukları bir kurumda temsilcilik yapan ve Kırgızistan'da iyi tanınan siyasetçi adamın köylülerle buluşmasına denk gelinmiştir. Buluşma köyün Egiz Cak mahallesinde gerçekleşmiştir. Bu faaliyete köyün erkekleri katılmışlardır. Araştırmacı

köy muhtarının ricası ile Kırgızistan temsilcisi için köydeki yaşlı şair adamın yazısını Van Kırgızlarının şivesinden Kırgızistan şivesine çevirmiştir. Şair kendisi sağlık durumundan dolayı toplantıya katılamamıştır. Yazıda şair Kırgızistan'ın ve oradaki Kırgızların halini merak etmiş, uzaktaki ana vatanlarını özlediklerini, gidip görmek istediklerini, aynı zamanda buradaki hayatlarından memnun olduklarını Türk harflerini kullanarak yazmıştır. Araştırmacı bu metni çevirmek için gitmiş ve toplantıya katılabilmiştir. Araştırmacının kadın olması toplantıya katılan diğer erkekler için sorun yaratmamıştır. Sebebi hemen herkesin araştırmacının kim olduğundan haberdar olmalarındandır.

Siyasetçiyi toplantıdakilere tanıtırlarken Kırgızistan'da bilinen bir siasetçi olduğunu, devlet görevlerinde yer aldığını, son cumhurbaşkan seçimlerine aday olarak katıldığını söylemişlerdir. Toplantı sırasında Kırgızistanlı siyasetçi, Tükiye'de yaptığı görevden bahsederek Van'daki akrabalarını ziyaret etmek için geldiğini dile getirmiştir. Toplantıda Van Kırgızlarının Kırgızistan'a taşıma konusu da konuşulmuştur. İnsanlar söz alınca hemen herşeyden önce ***"çevre sorunlarımız var, Kürtler bizi sevmiyorlar, bizim atalarımızın toprakları buralar diyorlar"*** demişlerdir. Siyasetçi, Kırgızistan'a gittiğinde mutlaka Kırgızistan cumhurbaşkanına ve parlamentosuna Vanlıların isteklerini ileteceğine dair söz vermiştir. Kırgızistan'a götürülmeleri durumunda ne gibi koşulların sağlanması gerektiği sorusuna köyün yaşlıları, özellikle Türkiye'de almakta oldukları ihtiyarlık maaşları kadar maaş, toprak parçası, iş, sosyal güvenlik gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını isteyeceklerinin cevabını vermişlerdir. Kırgızistanlı temsilci, Vanlılara Bişkek'e yakın bir yerden değil de Alay bölgesinden yer verilmesiyle ilgili fikirlerini dile getirmiştir.

Toplantıdan sonra onu yemeğe götürmüşlerdir. Yemek Orta Layn mahallesinde bir evde verilmiştir. Yemek sırasında köy sorunları hakkında konuşmaya devam edilmiştir. Siyasetçi adam köyü ve köylüleri; ***"32 senedir buradasınız, hep gideceğiz diye köyünüze hiç bakmamışsınız anladığım kadarıyla?! Ağaç dikmemişsiniz köyünüze. Diliniz Türkçe ile karışmış, Siz Ruslar kadınlarımızı, mallarımızı genel yapacakmış diye kaçtınız, ama öyle birşey olmadı ki, 70 sene SSCB'de yaşadık, Ruslarla aynı yaşadık, ama hiç dinimizi, dilimizi unutmadık, siz bunları korumak için kaçtınız ama koruyamamışsınız"*** diye eleştirmiştir. Bunların dışında Vanlı Kırgızların ne tür gelenekleri olduğunu, hangi ritüelleri

sürdürdüklerini de merak etmiştir. Bu sohbet meraktan ziyade bir sınavdan geçiriyormuş gibi sorgulama tavırında geçmiştir. Ulupamir Kırgızlarının dillerini, köy yapısını eleştirdikten sonra dinî inançlarıyla iligili sorulara geçmiştir. Ulupamirliler ***"herkes alhamdullila, herkes dindar, 5 vakit namazını kılıyorlar, içki içmiyorlar, ne olduğunu da bilmiyorlar"*** şeklinde cevalamışlardır. Siyasetçi adam ise ***"insanlar dindar gözükebilir ama önemli olan bunun içten olmasıdır, tabiî Allah bilir, ama yine de ibadetler müslüman olmanın belirtisi değildir"*** diyerek fikrini belirtmiştir. Bununla birlikte Vanlılar'a ölümden sonra gerçekleştirdikleri bazı ritüellerin olup olmadığını sormuştur. Herkes bir ağızdan bu tür ritüellerin/geleneklerin devam ettiğini dile getirmişlerdir. Bu faaliyete katılanların çoğu yaşlı adamlar ve köyün idari temsilcileri olup hepsi de erkeklerden olmuştur. Eleştirilere karşı argümanlarını dile getirememişlerdir. Siyasetçinin eleştirilerine karşı çıkamadıklarının sebebini anlamak zor olmuştur. Belki de siyasetçinin kendi eleştirilerini çok açık, net ve yüzlerine söylemesi ya da kullandığı resmi Kırgızistan şivesinin pek anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Belki de uzaktan, ana vatanlarından gelen bir temsilciye karşı duydukları saygıdan ötürüdür. Ya da gerçekten de kendi eksikliklerini kabul etmelerindendir.

Siyasetçi köyden ayrıldıktan sonra herkes onun hakkında konuşmuştur. Onu ve onun ziyaretini merak eden herkes araştırmacıya sormuştur. Toplantıya katılanlar ve onun eleştirilerini dinleyeneler ise, Kırgızistan'daki akrabalarını, tanıdıklarını arayıp siyasetçi hakkında bilgi almışlardır. Siyasetçinin Kırgızistan'da pek sevilmediğine dair bilgi alanlar ise onun hakkında, ***"Zaten onu Kırgızistan'da kimse sevmiyormuş, onu orada kimse dinlemiyormuş. Bize neden öyle havalı davrandı o zaman"***; ***"O komünistmiş?!"*** gibi sözler sarf etmişlerdir. Araştırmacıdan siyasetçiye dair alınan bilgilerin gerçek olup olmadığını öğrenmek istemişlerdir. Araştırmacı elinden geldiği kadar bu durumu yorumlamamaya gayret etmiştir. Kırgızistan halkının köye gelen siyasetçiyi sevip sevmedikleri hakkında belli bir bilgiye sahip olmadığının ve Kırgızistan halkının fikirlerinin sürekli değişmekte olduğunu söylemiştir.

4.2. ULUPAMİR'DE KIRGIZİSTANLI OLMAK

Kırgızistan'ın bağımsızlığını almasıyla birlikte Ulupamirliler tarihsel ana vatanı olarak kabul ettikleri ülke ile ilişki kurmaya başlamışlardır. İlk başta taşınma istekleriyle Kırgızistan hükümetine baş vurmuşlardır. Sonrasında ise eğitim almak, uzak akrabalarını ziyaret etmek, ticaret gibi farklı amaçlarla Kırgızistan'a gidenler olmuştur. Aralarında Kırgızistan'a gitmeyenler de bulunmaktadır, onlar ise Kırgızistan hakkındaki bilgileri farklı kaynaklardan öğrenmektedirler ve Türkiye'ye ya da köye gelen Kırgızistanlılarla tanışmaktadırlar.

Ulupamir köyüne gelen Kırgızistanlılar da farklı görevlerle gelmektedirler. İlk olarak Kırgız dili ve edebiyatı, müzik ve dans öğretmenliği yapmak için gelenler, köyü ziyaret eden araştırmacılar, gazeteciler ya da siyasetçilerdir. Buna ek olarak kültürel faaliyetlere katılma amaçlı gelen şarkıcılar, müzisyenler, evlenerek gelen gelinler ya da damatlardır. Damatlara göre gelin gelenlerin sayısı çoktur.

Ulupamirliler Kırgızistan'dan gelen herkesi akraba olarak kabul etmektedirler. Bunun için mutlaka bir kan bağının olmasına gerek yoktur. Ulupamirliler ***"hepimiz Kırgızız, sen bizim öz Kırgızımızsın"*** gibi sözlerini dile getirmektedirler. Misafirin yemek yemekten ya da başka bir şeylerden çekindiğini fark edenler de aynı şekilde tepki vermekte, yani ***"utanılacak bir şey yoktur, hepimiz öz Kırgızız"***; ***"Kırgız Kırgız'dan çekinir mi? Neden çekiniyorsun?"*** demektedirler. Köye gelen gidenler hakkında hemen hemen herkesin haberi olmaktadır. Araştırmacının köyde bulunduğu sıralarda Kırgızistan'dan siyasetçiler, gelinler, öğrenciler, çalışanlar ve misafirler gelmişlerdir.

Ulupamir'e gelen Kırgızistanlılar köydeki ortamı kendi arka planlarına göre değerlendirmektedirler. Ulupamir köyü ve köylüleriyle karşılaştıklarında, onların dil şiveleri, gelenekleri, uyguladıkları ritüelleri, kıyafetleri, hitap şekilleri, gündelik hayattaki ve kültürel bağlamdaki farklılıklar, gelen ziyaretçilere değişik gelmektedir. Ulupamirliler kendi topluluğu içinde uyguladıkları gelenekleri, dil şivesini, giyinme biçimlerini eski Kırgızlarınkine benzetmektedirler ve bununla birlikte bu tür kültürel örüntüleri korumakta ve hâlâ yaşatmakta olduklarını dile getirmektedirler. Sebebi de Sovyetler'e dahil olmadan

eski geleneklerini unutmayıp çocuklarına aktarmış olmalarıdır. Onlara göre Sovyetler dahilindeki Kırgızlar, ata-babalarının gelenek-göreneklerini, dil, kültür, din, tarih gibi halk için (bir etnik grup için) önemli olan unsurları unutmuşlardır.

"Bence Kırgızcayı bizim ata-babalarımız saf kullanmışlardır, Pamir'de herhangi bir halk ile fazla ilişkide bulunulmadığı için Kırgızcanın eski ve gerçek dilini kullanıyorlardır" (erkek, 45-40).

Kırgızistanlı gazeteci ve araştırmacılar için Ulupamir halkının çok cazip gelen gelenekleri, ritüelleri ve sözlü kültürü bir çok makale ve araştırma tezlerine konu olmuştur. Aynı zamanda bu tür özellikler/farklılıklar gelin ya da ziyaretçi olarak gelenlere değişik gelmektedir. Sebebi ise Kırgızistanlıları Vanlı Kırgızlarla uzun yıllar, coğrafi mesafe ve farklı tarihsel arka planların ayırmasıdır.

Ulupamir'de Kırgızistanlı olmak bir sorumluluk yüklemektedir. Sorumluluk ise Kırgızistan ve Kırgızistanlılar hakkındaki düşüncelere ya da eleştirilere cevap vermeye zorlamaktadır. Kırgızistan'ın eksikliklerini, yanlışlıklarını veya başarılarını dile getirirken temsilci olarak kabul edilmektesiniz. Eleştiriler ise sadece Kırgızistan'ın kendi eksiklikleri değildir, aynı zamanda Vanlılara, bekledikleri kadar sahip çıkmamasıyla ilgilidir.

Kırgızistanlılar hakkındaki Ulupamirlilerin düşüncelerini ya da eleştirilerini olumlu veya olumsuz diye yorumlamak yanlış olacaktır. Çünkü Ulupamirliler kendi hayat tecrübelerine dayanarak değerlendirmektedirler. Kendi tecrübeleri ise daha önce belirttiğimiz gibi Kırgızistan'a gittiklerinde kendilerinin bire bir karşılaştıkları durumlardan kaynaklanmaktadır. Bir diğerleri ise hemşerilerinden, televizyon haberlerinden, internet kaynaklarından aldıkları bilgilere dayanmaktadırlar. Ya da Türkiye'de karşılaştıkları Kırgızistanlılar ile kurdukları iletişim tecrübelerinden kazandıkları bilgilerden kanaklanan düşüncelerdir.

İlk olarak dile getirdikleri eleştiri ya da bilgiler, Kırgızistan'da hemen hemen herkesin alkol kullanmakta olduğuna dair bilgidir. Özllikle erkeklerin iş yapmadıklarını, kadınların çalışıp para kazandıklarını ve erkeklerin çoğunun alkol kullandıkları hakkındaki bilgilerdir. Bunlar

dile getirilirken sizden bir cevap beklenmektedir. Ya savunmanız ya da onların düşüncelerini onaylamanız gerekmektedir. Kırgızistan'ı ve oradaki durumu savunmak, karşıt tepki vermek, sizin de onlardan bir farkınız olmayan, "ruslaşmış" bir Kırgızistanlı olduğunuz hakkında bir fikir oluşturabilir. Veya kendi düşüncelerinizi tarafsız bir şekilde belirtmeye çalışırsanız, sorunların nedenleri, günümüzdeki çözüm yolları ve gerçekleşmekte olan değişiklikler hakkında bilgi verirseniz bu tür sohbetler, bilgiler Ulupamirlileri mutlu etmektedir.

"T dayım Kırgızistan'da şuan, geçende telefon açıp sordum, dayı bizim hayal ettiğimiz gibi miymiş dedim. Evet öyleymiş dedi. Bişkek'ten Oş'a, ya da kısa bir mesafeye gidersen, dolmuş arabalarında herkes kırgız, dili ve müziği kırgız dedi" (B, erkek, 20).

Bazıları için tam tersine Kırgızistan'daki hayat daha kolay ve güzel gelmektedir. Orada herkes kendi dilinde konuşuyor olması, üniversitede okuma imkanının Türkiye'ye göre daha yüksek olması, herkesin Kırgız dilinde şarkı söyleyip müziklerini çalabilmesi, Ulupamirlilerin Kırgızistanlılara özendikleri durumlar arasında yer almaktadır.

Köye Kırgızistan'dan şölenlerde konser vermek için gelen şarkıcı, danscı ve müzisyenler hayranlık uyandırmıştır. Araştırmacının da Kırgız müzik aletini çalabilmsei, şarkı söyleyebilmesi, Kırgız sözlü kültürünü iyi bilmesi, gelenekler, ritüeller, tarih konularında tartışabilmesi de bu düşüncelerine katkı sağlamıştır. Kırgızistan'da hemen herkes bunların hepsini yapamazlarsa da en azından şarkı söyleyip ya da ezbere şiir okumaktadır. Fakat bu durumu Vanlı Kırgızların bütün bunları bilmemezliklerine yorumlamak yerine, ahip oldukları farklı tarihsel, coğrafi, sosyal ortamlarla yorumlamak yerinde olacaktır.

Araştımacı Ulupamirli kadınlarla bir arada bulunduğu sıralarda, ona hayatında bir erkeğin olup olmadığı ile ilgili sorular sorulmuştur. Eğer yoksa Ulupamirli erkeklerden birilerine almak gibi düşüncelerini belirtmişlerdir. Bazıları ise ***"Sen buradan birisini bul, Kırgızistan'da evlenme, orada erkekler kötüymüş. Sen artık bizim köyün kızı oldun, seni biz evlendirelim. Evlenirsen bize göster önce. Gelin aldık Kırgızistan'dan, ama kız vermek istemiyoruz"*** (A, kadın, 60-65).

Köyden bir erkek bulma teklifleri araştırmacıya çok fazlal gelmiş, fakat araştırmacı köyü farklı bir amaçla ziyaret ettiğini belirterek bunun gibi durumlarda Ulupamirlilerin Kırgızistanlı erkek ve kadınlar hakkındaki düşüncelerini öğrenmeye çalışmıştır. Kırgızistanlı erkeklerin "***kötü***" olması bununla birlikte Kırgızistan'ın Türkiye'ye göre daha düşük ekonomiye sahip olmasından araştırmacının burada (Türkiye'de Kırgız ya da Türk bir erkekle) evlenmesinin onun için daha iyi olacağının düşüncesini belirtmişlerdir.

"Sen de Türk ile evlensen çocukların çok tatlı, melez olurlar" (K, kadın, 35-40).

Bu fikri dile getiren kadın kendi çevresindeki Kırgız-Türk ailelerini örnek vererek söylemiştir. Çocukların melez olması, tatlı ve farklı olmasının yanı sıra farklı nedenden dolayı da Türk bir erkekle evlenme teklifi ortaya koyulmuştur.

"Kırgızistanlı erkekler çirkinler, gözleri çekik olurlar. Kırgızistan'ın kızları çok güzeller ama erkekleri hiç yakışıklı değiller, bize sanatçılar da geldiler ama yakışıklı değillerdi. Bir de Kırgızistan'da erkekler çalışmıyorlarmış, kadınları çalıştırıyorlarmış, bir eşinin üstüne ikinci eş alıyorlarmış. Alkol kullanıyorlarmış" (A, kadın, 40).

Kırgızistan'da erkekler ve kadınların çalışıp çalışmaması fazla tartışılmamaktadır. Ancak aile içinde bu konuda tartışmalar gerçekleşebilir. Fakat ailede kimin çalışıp çalışmayacağına karar vermek tek bir erkeğin ya da kadının işi değildir. Erkeklerin de kadınların da çalışması toplum tarafından yanlış karşılanmamaktadır. Fakat Kırgızistanlı erkeklerin çalışmadıkları ve alkol kullandıkları konusunda Ulupamirlilerde abartılmış bir bilgi olduğu düşünülmektedir. Kırgızistan'ın bağımsızlığını aldığı ilk senelerde oluşan sosyo-ekonomik krizden dolayı, çoğu insan işlerinden ayrılmışlardır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla çoğu iş yeri kapatılmıştır ve işsizlik oranı yükselmiştir. Bunun gibi olaylar Sovyetler sonrası dönem tarihinde bilinmektedir. Bu durumda Kırgızistan'da kadınlar daha fazla inisyatifi ele alarak ticaret ile uğraşmaya başlamışlardır ve yurt dışına, çoğunlukla Rusya'ya çalışmak için gitmişlerdir. Bu tür bilgiler Kırgızistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında gidenlerden öğrenilmiş ve hala günümüzde de devam ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte Kırgızistan'da alkol kullanma oranını tam verememekle bu durumu Kırgızistan bağlamında sıradan bir şey olarak açıklayabiliriz. Çünkü alkol kullanma

yasaklığının ya da toplumsal olarak onaylanmayan bir şey olmadığını belirtmek gerekmektedir.

İkinci eş alma durumunun ise Krıgzistanlı erkeklerin hepsinin yaptığı bir şey olmayıp günümüzde hızla gelişmekte ve genişlemekte olan dinî durumdan kaynaklanmakta olduğunu belirtebiliriz. Ulupamirlilerin hayatlarından anlaşıldığı üzere ikinci eş alma olayları Türkiye'ye geldiklerinden itibaren sık görülmemiş bir olaydır. Oysa eskiden çok eşliliğin Ulupamir Kırgız topluluğu için sıradan bir şey olduğu bilinmektedir.

"Kırgızistan'da erkekler anne-babalarını dinlerler, onların dediklerine uyarlar, bizde ise erkekler karılarını dinlerler" (C, kadın, 29). Bir başka görüş de Kırgızistan'da geçirdiği uzun zamana dair gözlemlerini paylaşan genç kadından gelmiştir.

Kırgızistanlılar hakkında en çok duyulan eleştiri alkol kullanma ile ilgili olmuştur. Bununla birlikte Kırgızistanlı erkeklerin kadınlara fazla önem vermediklerine, saygılı davranmadıklarına dair fikirlere sahiptirler. Daha önce de belirtildiği gibi kadınların çalıştırılmaları, aileye bakmaları Ulupamirlilerin çoğunluğu tarafından Kırgızistanlı erkeklerin zayıf tarafı olarak görülmektedir.

Kırgızistanlı kadınların çok çalışkan oldukları düşüncesi yaygındır. Aynı zamanda eğitime çok önem verdiklerini de dile getirmektedirler.

"Kırgızistanlı kızlar eğitime çok önem veriyorlar, meslek sahibi olmaya gayret ediyorlar. Çok iyi yaa..." (H, kadın, 26-28).

"İstanbul'da okuyan Kırgız öğrenci çok, sizin eğitime olan özeninize hayranım" (A, kadın, 25).

Kırgızistanlı kadınların hem eğitim almaya hem çalışmaya çok açık oldukları fikrindeler. Buna benzer düşünceler erkekler tarafından da belirtilmiştir.

"Bir keresinde Kırgızistan'dan tanıdıklarımızın kız kardeşlerinden biri İstanbul'a mal almaya gelecekti. Buradan götürüp Kırgızistan'da satacakmış. Onu havalimanından

karşılamamı istemişlerdi. Kız çok gençmiş, kendi arabasını satmış ve o parayla iş yapacakmış. Çok cesaretli birisiymiş. Siz öyle oluyorsunuz" (A, erkek, 33-35).

Kırgızistanlı kadınlar hakkındaki düşüncelerini oluşturan tecrübeler ya da olaylar sadece duyduklarından değil aynı zamanda köye gelenlerden de edinmektedirler. Çalışkan ve eğitime önem verdikleri konusundaki fikirlerinin akrabalarından veya kendilerinin tanıklık ettikleri olaylardan kaynaklandığı görülmektedir. Çalışkanlık konusunda iş yapma, ticaretle uğraşma ya da meslek sahibi olup mesleki bir işte çalışmalarıyla ilgili konuları dile getirmektedirler. Fakat Ulupamirli kadınların da eğitimli, iş yapmakta oldukları görülmüştür. Erciş hastanesinde çalışan hemşireler, marketlerde satıcılık yapanlar, Türkiye'nin farklı yerlerinde de farklı işlerde çalışan Ulupamirli kadınlar hakkında bilgi alınmıştır. Özellikle yeni yetişmekte olan nesil eğitime önem vermekte, meslek sahibi olmayı ve çalışmayı daha çok arzu etmektedir. Ulupamir'deki kadınların çoğu ev işleri ile uğraşmaktadırlar. Gündelik işlerin yanı sıra her gün birkaç kez hayvan sağımı gerçekleştirmektedirler. Aynı zamanda bazıları kilim-halı dokuma gibi el işlerini de yapmaktadırlar.

"Kırgızistanlı kızlar siz çok uyanıksınız. Özellikle güney bölgelerindeki kızlar, Oşlu kızlar mesela" (A, kadın, 26).

Kırgızistan'da üniversite okumuş olan A, kendi arkadaş çevresine dair gözlemlerini dile getirerek bu fikrini belirtmiştir. Uyanıklıktan kast ettiği kızların daha girişkin, iletişime açık olmalarıdır. Kendilerini daha çekingen olarak tanımlamaktadır. Bu konuşmadan yararlanarak bazı Ulupamirli kadınların belirttikleri gibi Kırgızistanlı erkeklerin kötü olup olmadıkları veya çirkin olup olmadıkları hakkındaki A'nın fikrini öğrenmek istedik:

"Ben Kırgızistan'da çok yakışıklı, imanlı erkekler gördüm. Fakat ben Kırgızistanlı erkeklere güvenmiyorum" (A, kadın, 26). Kırgızistanlı erkeklere güvenmeme meselesi Ulupamirlilerin çoğu tarafından dile getirilmiştir.

"Kırgızistanlı kızlar yemek yapmada usta olurlar! Sen de yapmayı biliyor musun? Bizim Erke hocamız vardı, çok güzel yemekler yapardı" (M, erkek, 45-50).

Kırgızistan'dan gelen kadın öğretmenlerin ya da gelinlerin yemek pişirme becerilerinden haberi olan M. araştırmacının da güzel yemek pişirip pişirmediğini merak etmiştir. Kırgızistanlı kadınların güzel yemek pişirdikleri düşüncesindedir.

Bunun dışında Kırgızistanlı kadınların çok süslü olduklarını sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu fikirlerini yine de köyü ziyaret eden Kırgızistanlı artisler, gazeteciler ya da gelin gelenler ve onların akrabaları oluşturmaktadırlar.

"Kırgızistan'da kadınlar çok süsleniyorlar değil mi? Roza Amanova öğrencileriyle konser için gelmişlerdi, hepsi çok süslüydüler" (F, kadın, 35).

Roza Amanova Kırgız halk müziği alanında başarılı bir bestecidir ve köyü kendi müzik ekibiyle ziyaret etmiştir. Araştırmacının da hocası olduğu için onun hakkında araştırmacının bilgisi vardır. Sahne insanı olduklarından dolayı hep bakımlı görünmeleri gerekmektedir. Gündelik hayatlarında da makyaj ve süslü takılarını kullanmaları onların mesleki özellikleri değil Kırgızistanlı kadın algısına yansımış bir özellik olarak karşımıza çıkmıştır.

Birkaç sene önce Kırgızistan'dan yeni gelen gelinin annesini tanımlarken kullandıkları tabirlerden biri de kadının süsülü, bakımlı, makyajlı olduğu olmuştur. Yaş olarak büyük olduğu halde çok bakımlı olduğu söylenmiştir. Bu tür örnekler Kırgızistanlı kadınların bir nevi portresini çizmektedir Ulupamirlilerin algısında.

"Kırgızistan'dan gelen gelinler namaz kılmıyorlar" (R, kadın, 70). Ulupamir'de hemen herkes namaz kılmakta ve Kur'an kurslarında eğitim almaktadırlar. Özellikle kadınlar Kuran kursu eğitimini aldıklarına dair bilgileri sürekli dile getirmektedirler. Genç ya da yaşlı olsun kadınların çoğu dinî eğitim almaya gayret etmektedirler. Kırgızistan'dan gelen gelinlerin çoğunun namaz kılmadıklarını dile getiren kadın kendi akrabalrının gelinlerini ve öğretmen olarak gelen kadınları kastetmektedir. Din konusunda Kırgızistanlıların zayıf olduğu düşüncesi çok yaygındır.

"Bir Kırgızistanlı kızla çalışmıştım, o bana çok hayran kalıyordu, sıcakta nasıl kapanıp geziyorsun diyordu, o da kısa şört, etek giyiyordu, çok açıktı. Kırgızistan'da galiba herkes açık?" (A, kadın, 25).

"Kırgızistan'da din yok, yeniden gelişmekte, biz kapalı olduğumuz için bize daha çok saygı gösteriliyordu, dolmuşta hemen yer veriyorlardı" (A, kadın, 26).

Kırgızistan'da kapalı olan kadınlar vardır, fakat az sayıdadır. İslam dini yaygınlaştıkça kapalı kadın sayısı da çoğalmaktadır. Ulupamir köyüne gelin gelen Kırgızistanlı kadınların çoğu kapalı olmadıklarını dile getirmektedirler. Araştırmacının alan çalışması sırasında kaldığı ailenin yeni gelen Kırgızistanlı gelini baş örtülü ve dini eğitim almış birisi olmasıyla topluluğun beğenisini kazanmıştır.

Daha bölüm başlarında dile getirmiş olduğumuz Ulupamirlilerin Kırgızistanlıların hepsini akraba, öz içlerinden birisi kabul etmektedirler. Araştıma sırasında Kırgızistan'dan gelmiş birkaç ziyaretçiyle karşılaşılmıştır. Ziyaretçileri, siyaset adamı, öğrenci ve Türkiye'ye çalışmaya gelenler oluşturmuştur. Herkes köyde bir karşılayıcı bulabilmiştir. Siyasetçi adamın ziyareti kısa sürmesine rağmen köydeki çoğu erkek onunla görüşmek, onu dinlemek için toplantı yerine gelmiştir. Köyü ziyaret eden öğrenci ise üniversitedeki arkadaşından köy hakkında bilgi aldıktan sonra merak edip gelmiştir. Bir diğer ziyaretçi ise Türkiye'ye iş için gelmiş fakat başarısız olmuştur. Çalışmak için bir iş bulamamış ve parasız zor durumda kaldığından dolayı Ulupamir'deki tanıdıklarına gelmiştir. Parasız kalan çocuk araştırmacının kaldığı evde kalmıştır. Ailenin büyüğü olan A dede, kendisi uzun zaman önce Çin'den Afganistan Pamir'ine kaçtığı günlerini hatırlayarak tavsiyelerde bulunmuştur. Çocuğu bir şekilde Kırgızistan'a gönderebilmek için köy muhtarıyla ve diğer büyüklerle görüşmüştür. Cuma namazı, düğün gibi faaliyetlerde, herkese, yardıma ihtiyacı olan çocuk hakkında duyuru yapılmıştır. ***"Kırgızistanlı oğulları"*** için her aile ya da birey elinden geldiği kadar para vermiştir. Böylece Kırgızistanlı çocuk için uçak biletine yetecek para toplamışlardır. Bunun gibi yardıma ihtiyacı olan Kırgızistanlıların ve yardım eden Ulupamirlilerin örnekleri bol bulunmaktadır. Hatta Kırgızistan'dan eşi ile beraber gelen erkek inşaat işinde, karısı ise çocuk bakıcısı olarak çalışarak büyük borçlarından

kurtulmuşlardır. İş bulmadan önce erkek Ulupamir köyüne gelmiş, köylülere Kırgızistanlı akrabaları olduğunu söyleyerek yardım istemiştir. Ulupamirliler iş bulmada yardım etmekle beraber barınma, beslenme gibi ihtiyaçlarını da karşılamışlardır.

"O geldiğinde hiç bir şey bilmiyordu, bizimkiler onu inşaata işe aldırdılar. Usta adam dediler, ama adam onlardan öğrendi. Sonra adamın karısı da geldi. Onlara Erciş'ten ev tuttular, yardım ettiler, karısına da iş buldular. Çocuklara iyi bakıyormuş, çok çocuk bakmış diye bakıcılık yaptırdılar. Adamın Kırgızistan'da çok borcu varmış, onları kapatmış öylece. Sonra ise X adlı birisi de onu görüp gelmiş ve burada birilerine "ben sizin yeğeninizim" demiş. Öyle dediğinde buradakiler ona saygı gösterip, kıyafet almışlar, yardım etmişlerdi" (S, kadın, 32).

Kırgızistan'dan gelip Türkiye'de iş yapanlara ya da öğrenim görenlere olan bazı dargınlıklarını da belirtmektedirler. Köylerini ziyaret etmediklerini, buradaki kardeşlerine önem vermediklerini düşünmektedirler.

"Kırgızistanlı Kırgızlar çok soğuk olduğunuzu anladım. Ben Kırgızistan'da yaşarsam ve Türkiye'ye gelirsem burada bir Kırgız topluluğu varmış diye merak ederdim, sonuçta Kırgız" (E, erkek, 42).

Bunun gibi düşünceler daha çok devlet adamlarına, siyasetçilere söylense bile öğrenci olanların da tatil zamanında Ulupamir'de gerçekleştirilen şölenlere gelmemelerinin onları üzdüğünü söylemektedirler.

Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşamakta olan Ulupamirliler de kendi yaşadıkları şehirlerdeki Kırgızistanlı öğrencilerle iletişimde bulunduklarını da belirtmişlerdir.

"Bize gelirsen misafirim ol, oradaki Kırgızistanlı öğrenciler de geliyorlar bize, pişi, oromo, mantı yapıyorlar" (Ş, erkek, 45).

Alana girildiğinden itibaren "bir Kırgızistanlı" kimliği araştırmacının üzerine yüklenmiştir. Araştırma sırasında her ne kadar topluluk araştırmacıyı kendilerinden biri olarak benimsese de söz konusu Kırgızistan ve Kırgızistanlılar olduğu zaman araştırmacıya temsilci

rolü/kimliği atfedilmiştir. Bu atfedilen kimliği araştırmacının ne kadar başarıyla temsil ettiği araştırma sırasında ve sonrasındaki topluluk ile kurduğu dostça ilişkilerin belirlediği düşünülmektedir.

4.3. GEÇMİŞ, BUGÜN VE GELECEK. "TÜRKİYE DÜNYA'DAKİ EN İYİ ÜLKE!"

4.3.1. Ana Vatan – Pamir

Kırgızların Pamir vadilerine nasıl gelip yerleştikleriyle ilgili Ulupamirliler arasında genel bir hikâye vardır. Bu olayı Sovyet iktidarının Orta Asya'da oluşmasıyla ilişkilendirmektedirler. Oysa büyüklerden; kendi ailelerinin ve yakın akrabalarının Pamir yaylalarına ne zaman ve nasıl geldikleriyle ilgili farklı hikâyeler dinlenebilir. Eskiden herhangi bir sınır olmadığı için Orta Asya topraklarında göçebe topluluklar kendi hayvan sürüleri için en uygun otlakları arayarak istedikleri yaylaya yerleşebiliyorlardı. Pamir vadilerinde yaşayan Kırgızlar da genel olarak Orta Asya'nın farklı yerlerinden gelmişlerdir. Bazılarının günümüz Kırgızistan topraklarından, bazılarının günümüz Özbekistan'ın Andijan bölgesi tarafından, bir başkalarının ise günümüz Çin Cumhuriyeti'nin Uygur bölgesinden geldikleri bilinmektedir.

A (erkek, 60) kendilerinin Pamir vadilerine nasıl gelip yerleştikleriyle ilgili düşüncelerini böyle paylaşmaktadır: ***"Kırgızlar Pamir'e 100 sene önce geldiler diye yazıyorlar çoğu araştırmacılar ve yazarlar ama o yanlıştır. Bir kadın Kırgızistan'a gitmiş, çalışmış, o yazısında bizi Pamir'e 100 sene, 90 sene önce geldiğimizi söylüyor, ama o yanlış bir bilgi. Biz Pamir'de hep vardık, yüz yıllardır orada Kırgızlar yaşıyorlardı. Hatta biz Kırgızistan'ın güneyinden değil, Narın[15] tarafından gelmiş olabiliriz".*** Kalemini alıp takım kağıdına harita çizerek anlatmaktadır. ***"Buralara (Pamir'e) Marko Polo da geldiğinde Pamirli Kırgızlar diye anlattığı da var, kendisi mi ya da yardımcısı mı bilmiyorum birisi resimlerini de çizmiş. Kırgızlar o zamanlar yalın vücuduna deriden bir***

[15] Kırgızistan'ın kuzeyinde bir bölge

palto ve pantolon giyiyorlarmış, kafalarında şapkaları, sonra kemerinde hep pipo gibi uzun sigara içmek için bir aleti bulunurmuş. Yüzleri de bize benziyor" (A, erkek, 60).

S (erkek, 45-50)'nin dediklerine göre onların babaları Pamir'e Andijan tarafından gelmişlerdir. Başka bölgelerden kaçarak gelen herkes oraua sığındığı için Pamir vadisini babaları "***can kaldı***" diye adlandırırmış. Eşinin babaları ise oralara Çin tarafından geldiklerini dile getirmiştir. Pamir'e ilk gelenlerin Andijan taraftan geldikleri üzerine bilgisinin olduğunu söylemiştir.

"Kırgızisntan'ın güney bölgesindeki Kurşab adlı bir yerde Mırza Arık köyü vardır. Mırza bizim büyük dedelerimizmiş. Köye bir sulama hendeği yapmıştır. Sonra kardeşleriyle kavga etmiş ve darılıp ailesiyle beraber Çin'e gitmiş. Köy ise onun adını almıştır sonrasında, Mırza – dedemizin ismi; Arık ise sulama hendeği anlamına gelmektedir. Ben 1926'da Çin'de dünyaya geldim. 1959'da ise Pamir'e kaçtım" (H, erkek, 89).

Anlaşıldığı üzere bugün Ulupamir köyünün sakinlerinin babaları eski ana vatanları olan Afgan Pamir vadilerine Orta Asya'nın farklı yerlerinden gelmişlerdir. Siyasi sığınma, göçebelik için uygun bir ekolojik ortam, akrabalık ilişkileri gibi farklı nedenleri Pamir vadisinin Kırgız topluluğu için vatan haline gelme nedenleri içinde sayabiliriz. Hem araştırmacıların kaynaklarında hem de Ulupamir halkının belirttikleri gibi siyasi sığınma olayları nedenler arasında daha fazla yer almaktadır. Bu durum Sovyetler Birliğinin komunist rejiminin oluşmasıyla ve Çin'de 1949'da Komunist Partinin iktidarı ele geçirmesinden sonra artmıştır.

Günümüzde "**komunist**" ya da "**rus**" kelimeleri Ulupamirli gençler arasında bile olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Rusların komunizmi Kırgızlara getirdiklerini ve niyetlerinin kötü olduğu düşüncesindelerdir.

"Ruslardan iyilik beklenmez. Çünkü komunist, rus kötüdür" (A, erkek, 35). Dedelerinin hep Ruslardan veya komunistlerden kaçtıklarını bildikleri için artık bu kelimeler onlar için olumsuz bir çağrışım yapmaktadır.

"Ruslardan nefret ediyorum. Kırgızistanlı gelinimizin annesi de Nikola zamanında Ruslar Kırgızları çok ezmişlerdi dedi. O da bundan dolayı Ruslardan nefret ediyormuş. Benim dedeme, babama da zulüm yapmışlar, nasıl seveyim onları. Rusların o zaman bir amirali varmış, o Kırgızları, siz dağlarda yaşıyormuşsunuz, şimdi de dağlara kaçın dermiş ve Kırgızlar dağlara kaçarken bunlar nasıl ölürlermiş diye onlara uzaktan tüfeklerle ateş ediyormuş. Bir kere köye Kırgız kızlarla sarışın Rus kız da gelmiş. Ben onlara Ruslardan nefret ettiğimi söyledim. Kızlarda Rus arkadaşına anlatmışlar. Rus kızı çok korkmuş, gece gelip beni öldürecek mi demiş, Kırgız kızlar da olabilir demişler şakasına. Sabaha kadar uyuyamamış. Sonra gitmek istedi, gitmeden önce bana benden nefret etme dedi, ben de onu öptüm ve senin suçun yok ki, o zulmü yapan başkaları, şimdi benim dedem nerde, babam nerde dedim ve o kız için boncuk yaptım. Giderken kız elimden öptü ve sen benim ikinci annem oldun dedi" (H ve A, eşler, 55-60).

Bunun gibi yorumları özellikle göç konusu açılınca konuştuğunuz herkesten duyabilirsiniz. Kırgızistan'ın ve oradaki Kırgızların Rusça konuşması ve Rusya'ya yakınlık duyması üzerine suçlamaları da bunun gibi duygusal etkenlere dayanmaktadır. Araştırmacı bu tür suçlamalarla çok kez karşılaşmıştır.

Van Kırgızlarından söz edildiği zaman hep bilinen önemli bir bilgi de Afganistan'da 1978 yılında gerçekleşen devrim ve Sovyet askerlerinin Afganistan topraklarına girmesi nedeniyle onların Pamir'i terk edip kaçmaları konusudur. Bu konuda kendileri de Rusların daha doğrusu Sovyet hükümetinin desteğiyle sözü edilen devrimin gerçekleştiğini, daha öncesinde olduğu gibi onların dini özgürlüklerinin tehdit altında olduğunun ve mal varlıklarını alacaklarını düşündükleri için Pamir'den kaçmaya karar verdiklerini dile getirmektedirler.

Antropolog N.Şahrani bu konuda Kırgız topluluğunun hanına ve büyüklerine soru sormuştur. Kırgızların bir bölüğü Pakistan'a kaçtıktan sonra Pamir'de kalan Kırgızlar herhangi bir tehdide uğramamışlardır ve devrim onları fazla etkilememiştir. Kesin bir tehdit olmadan kaçma nedenlerini sormuştur. Onlar da cevaben gelecekte olabilecek tehlikeleri düşünerek kaçtıklarını belirtmişlerdir.

"Rahmankul han ve onun köyünden 2 günlük uzaklıktaydık biz. Devrim hakkında Rahmankul hanın kişilerinden duyduk, onlar hana seni Ruslar gelip alacaklar demişler, o da Pakistan hükümeti ile görüşmüş, onlar halkı ile bereber kabul edeceklerini söylemişler. Yolda Pakistan askerleri bizi karşılamışlardı" (C,erkek, 52).

"Biz Ağustos ayında kaçtık Pakistan'a. Rusları bize kötülediler ve biz Pamir'den kaçmak zorunda kaldık. Oysa Çin bize Rusları kötülemiş. Ama Ruslar iyiymiş. Rahmankul han çocukken ona ve babasına zehir vermişler Ruslar, ama onlar Çin taraftarıymış. Sonradan ise biz Ruslarla ticaret de yapıyorduk. Pakistan'dayken Rus askerleri bize hiçbir şey yapmadılar" (erkek, 65-70).

Van Kırgızlarının hanı Rahmankul'un hayatı topluluk içinde bir hikayedir. Aynı zamanda da Kırgızistan'da ve diğer ülkelerde farklı makale, kitap, belgesellerin konusu haline gelmektedir. Onun hayatını konu alan Fransız tarihçi ve etnolog Remi Dor'un kitabı daha yeni yayınlanmıştır. Buna benzer çalışmaları yine ABD'li antropolog Nazif Şahrani de yürütmektedir. Rus askerleri tarafından çocukluğunda zehirlenmesi ve Komunist rejime karşı çıkması gibi hayat hikayeleri tüm topluluğa yansımış haldedir. Ruslara ve Komunist rejimine karşı olumsuz tepkileri de bu örneğin yanı sıra kendi büyüklerinin de hayat hikayelerinden beslenmektedir.

"Sıdık diyen adamı Rus askeri öldürmüştü. Sovyet Tacikistan'ın sınırlarına yakın yaşadıkları için akrabalarına geçmek istemiş. Sonra da onun cesedini Afgan tarafına bırakmışlardı" (S, erkek 50-55).

Bu olayı anlatırken Rus (Sovyet) askerlerinin Sıdık dedikleri adamı nasıl öldürdüklerine dair farklı şeyler anlatıldı, Rus ateş açmış dediler, sonra ise onun boğazını kesmiş ve silahını boynuna sokmuş-çıkarmış, sokmuş-çıkarmış demişlerdir.

Diyalogdan:

Balçıbek diyen Rus'u tanıyor musun sen?

Balçıbek'i tanımıyorum. Peki sizler ne zaman kaçtınız Ruslardan, Çarlık Rusya zamanında mı ya da Soviet zamanında mı?

İşte Balçıbek'ten önce Nikolay vardı, sonra Balçıbek geldi. Nikolay Rus ismi mi?

Evet. Siz Bolşevik'lerden mi bahsediyorsunuz?

Evet o Balçıbek.

Peki Kırgız topraklarından ne zaman kaçtınız?

1917'de savaş, Ürkün olduğunda.

Ürkün Çarlık Rusya zamanında olmuştu ki? Siz Kokand hanlığı zamanında mı gittiniz?

Evet.

Sizlere Sovyet Tacikistan'ı yakınmış?

"Evet yakındı, onların sınırları vardı, biz görüyorduk onları ve kolhozu[16]. Orada Kırgızlar yaşıyorlardı önceden, ama şimdi ise Tacik çoğalmış orada. Oralar hep Kırgızdı. Sınırlarda ise hep Rus askerleri nöbet tutarlardı. Kolhoz'un inekleri, yakları bazen sınırı aşıp bize gelirdi, bizde vermezdik hayvanlarını. Bizim hayvanlarda sınırı geçip o tarafa giderdi ve bize de onlar vermiyorlardı. Onlarda Kırgızlar koyunları kesip yiyemiyorlardı, çünkü hesaplıyorlarmış hayvan sayısını, koyunların siyahı farklı, beyazı farklı güdülürdü onlarda. Ama yakları[17] yiyorlarmış, ne oldu dediklerinde Afgan tarafa kaçmış diyorlarmış, öyle deyince hesap sorulmuyormuş. Yazın kaldıkları yerlerden kışlalara taşındıklarında biz gidip onların kaldığı yerden bıraktıkları eşyalarını alırdık. Çocuktuk o zaman, annem kızardı, ama biz giderdik. Kapkan, zincir, kaya tuzu bulurduk, bir kere büyük torba kurut[18] bulmuştuk. Kolhozda halka un, çay, şeker, tuz bedava veriyorlardı.

---

[16] SSCB'de kolektif çiftlik sistemi

[17] Tibet sığırı (*Bos grunniens*), Yak olarak da bilinir, boynuzlugiller (Bovidae) familyasından Tibet ve Himalaya bölgeleri ve de Moğolistan'da bulunan uzun tüylü kamburlu bir sığır türüdür. (https://tr.wikipedia.org/wiki)

[18] Süt ürünü; kurutulmuş yoğurt

Koyun güdenlere bir silah ve eşek verirdi Ruslar, yak güdenlere de at veriyorlardı. Bazen biz kurut, ayran alıp Rus askerlerine gider ve papiros, yani sigara isterdik. Yok deseler onlara küfür ediyorduk. Annem ıslık çaldığımda Rus musun diye kızıyordu bana. Sınırdaki askerlerin çoğu Rustu, aralarındaki Kırgız askerler Kırgız olduklarını söylemezlerdi, ama çekik gözlerinden anlıyorduk Kırgız olduklarını Dolan otryad dedikleri Rus askerleri Afganistan'a girdiğinde biz kaçmıştık. Ama bazı Rus kelimelerini dilimize karıştırmıştık, örenğin: istakan (stakan-bardak), istol (stol-masa) gibi kelimeler. Doçka-kızım, grasivıy doçka- krasivaya doçka- güzel kızım demektir, bunları hatırlıyorum. Buraya geleli bunlar kaldı, artık Türkçe söyleriz bunları. Bizim kendi dilimizde karşılığı olmadığı için Ruslardan aldığımız eşyaları onlar ne derlermiş diye sorup, sonra kendimiz de kullanırdık. Balçıbek Ruslarından sadece kırgız değil, Rusların kendileri de kaçmış ve Pamir'e gelmişlerdi. Onlar çok beceriklilermiş, bize yemek verin size tuz çıkartırız burada tuz çıkartılacak yer varmış demişlerdi, bazıları çocuklarını ekmeğe satmışlardı. Bir teyze bir Rus çocuğu almıştı, o çocuk 20'li yaşlarına geldiğinde ölmüş, teyze çok ağlamıştı. Halk ise Rus çocuğa neden ağlıyorsun demiş".

Pamir'li Kırgızlar anlatmışlar:

"Rus askerleri Pamir'e kadar geldiklerinde Rus milletinden olan askerler onlara iyi davranmışlar, ama Kırgızlar ise çok kaba davranmışlar, bana çay getir, şu yemeği getir demişler. Ama Rus olanlar ise yemek götürseler bile almamışlar, yememişler, sadece etrafta dolaşmışlar. Büyükleri geldiğinde de askerlerinize yemek verelim dediklerinde hayır onlar yemez demişler" (S, erkek, 50-55).

Bu tür hayat öykülerini anlatan kişininin Afgan Pamir'inde yaşadığı dönem Sovyet, Çin ve Pakistan'ın arasında kalmış bir Afgan Pamir'idir. Sovyet Tacikistan topraklarında kalan akrabaları ile ilişkileri kesilmiştir, fakat anlattıklarından da belli olduğu üzere diğer taraftaki hayatı gözlemleyebilmişlerdir. Kolhoz denilen kolektif çiftlikte hayatın nasıl sürmekte olduğunu, hayvanları gütme teknikleri, kolhozdaki kurallar, askerlerin özellikleri gibi bir sürü gözlemlere sahip olmuşlardır.

"Bizim vatanımız Pamir'de Rusların olduğu yerde kolhoz vardı. Çok yakınlardı, bizim bu derenin diğer tarafı kadar mesafedeydiler. Yakındılar, ama oralara Ruslar sınır yapıp tel çekmişlerdi, biz yaklaşamazdık. Orada da Kırgızlar vardı. Onların hayvanları bizimkilerden bir ay önce yavrulardı, seslerini duyardık" (H, kadın, 75).

Gündelik hayatlarında karşılaştıkları bazı durumlarda hatıralarını dile getirmektedirler. Araştırmacının kaldığı evin avlusundan sokaktan geçmekte olan bir kadınla selamlaştığında, kadının söyledikleri:

"Eskiden Ruslarda kalanlar ile böyle çitten görüşürdük, ikimiz de aynı öyle olduk" (R, kadın, 70).

Sovyet sınırlarında kalan akrabaları ya da Çin topraklarında kalan akrabalarıyla iletişimleri kopan çok insan vardır. Daha yeniden akrabalarını arayıp bulmaktadırlar. Çoğu akrabalarıyla Sovietlerin dağılmasıyla, sınırların açılmasıyla beraber gidip görüşebilmişler, iletişim bilgilerine ulaşabilmişlerdir. Çin'deki akrabalarıyla da bayramlarda ya da özel günlerde telefonda haberleşmektedirler.

"Oralarda kalan akrabalarımız ile iletişim kuramıyorduk. Onların yanına gidersek askerler var, şimdi onlara çekaraçılar (sınırcılar) derlermiş, onlar bizi tutuklarlarsa bizi götürüp hapise atarlar ya da geri Afganistan'a verseler Afganistan'ın askerleri de sorguya çekerlerdi. Böylece Çin'de olsun, Tacikistan'da olsun, sınırda kalan akrabalarımız hakkında hiçbir haber alamamıştık. Uzun zamandır haberleşememiştik. Buraya geldik ve Sovietler dağıldıktan sonra ilişkilerimizi yeniden kurmaya başladık" (H, erkek, 57 yaşında).

"Dedem Törökul (büyük oğlunun ismi de aynı şekilde) Kırgızistan'ın Batken ilinde yaşamış. Onun 4 çocuğu Pamir'de kalmış. 1938'de Ruslar tarafından yakalanmış. Ondan haber almak isterdim. Kardeşlerimin içinden en çok ben bu konuyla ilgilenirim, meraklıyımdır. Köyden bir adam Kırgızistan'a taşınıp sonra tekrar köye dönmüştü, ona sormuştum, adam tam da Batken ilinde yaşamış. Kimse dedemi bilmiyormuş, ama bir yaşlı adama sorduğunda Törökul diyen bir adamı tanıdığını, bir erkek, bir kız çocuğu

olduğunu, kolkhozda çalıştığını ve Taşkent gibi başka şehirlere et taşıdığını söylemiş. 1989'a kadar yaşamış olduğunu, Pamir'de 4 çocuğunun kaldığını anlatmış. İşte bunlar bize akrabalarımızı bulmak için umud veriyor" (S, erkek, 45-50).

Günümüzde Tacikistan'dan Kırgızistan'a taşınmış olan akrabaları ya da Kırgızistan'ın güney bölgelerindeki akrabalarıyla yakından iletişim kurmaktadırlar. Aaralarında akrabalarını henüz bulamamış olanlar da bulunmaktadır. Kendileri Kırgızistan, Tacikistan veya Afganistan'a gidip gelebilmektedir. Bazen de akrabaları Ulupamir Köyü'ne gelmektedirler. Araştırma sırasında Pakistan'da evlendirilmiş ve orada kalmış bir kadınla karşılaşılmıştır. Kadın 30 seneden fazla Pakistan'da yaşamıştır ve Vanlı Kırgız akrabaları onu arayıp bulmuşlardır. Onların yardımı ile Türkiye'ye gelip 5-6 ay geçirmiştir. Aynı şekilde akrabalarını ziyarete Kırgızistan'dan da birileri gelmişlerdir. Köye birlerinin akrabaları geldiklerinde aynı boydan olanlar, komşular ya da sıradan köylüler de misafirleri konuk etmektedirler.

Ana vatanları olan Pamir'i özleme konusunda yaşlılar daha olumlu cevaplar vermektedirler. Eskiden oraların iyi olduğunu, otlakların daha bol ve güzel olduğunu, fakat günümüzde orasının yaşamaya mümkün olmayan bir yere dönüştüğünü dile getirmişlerdir. Orada kalan Kırgız topluluğunun hayat şartları hakkında hem medya haberlerinden hem de kendilerinin gidip görmelerimdem ötürü o hayatı yaşamak istememektedirler. Gençler ise gidip görmemişlerdir ve Pamir'de yaşama gibi bir düşünceleri hiç yoktur, ancak oradaki soydaşlarına acımaktadırlar.

"Biz Türkiye'de doğduk. Kırgızistan'dan Afgan Kırgızları hakkında bir belgesel getirmişler, orada (Afgan Pamir'inde) çocuklar kaç yaşında olduklarını bilmiyorlar, şeker verseler kabuğuyla yiyenler var. Orada doktor, bilim yok" (C, kadın, 30).

Yaşlılar da bu gibi konulara acı duymaktadırlar, günümüzde Pamir'de yaşayan Kırgız topluluğunun çok büyük sorunları vardır demektedirler, fakat kendilerinin yaşadıkları dönemde hayat koşullarının zor olmasına rağmen, iyi yaşadıklarını dile getirmektedirler. Nasıl olsa vatanımızdır diye Pamir vadilerine hasret duyanlarla da karşılaşılmıştır.

"Pamir'deki, akrabalarımızla haberleşemiyoruz, çünkü orada telefon sinyali zayıf, çekmiyor. Orada benim 3 yeğenim kalmıştı" (H, kadın, 55-60).

"Biz Kiçik Pamir'den geldik. Zor Pamir'dekiler kalmışlardı. Şimdi hayat koşulları zor, elektrik yok, ama nede olsa vatanımız iyidir. Orada çadırlarda kalıyorlardı, biz de aynı koşullarda yaşamıştık" (T, kadın, 55-60).

Elbetteki Türkiye'deki hayatlarını eski Pamir vadilerindeki hayatına değişmek gibi bir düşünceleri yoktur. Ancak büyükler doğdukları topraklarını özlemektedirler. Afganistan'da kalan akrabalarının o zor hayatlarından kurtulmaları için dua ettiklerini, bazıları ise Türkiye'ye gelmeleri için çaba haracamakta olduklarını ya da Kırgızistan hükümetinin onları Kırgızistan'a taşımaları gerektiğini düşünmektedirler. Araştırma sırasında Afgan Pamir'inden gelmiş ve Ulupamirli bir kadınla evlenip Türkiye'de kalan bir erkekle karşılaşılmıştır. İlk başta eşini Afganistan'a götürmüş, fakat eşi Türkiye'ye geri dönmek istediği için dönmüşler. Şu an Türkiye'de yaşamaktadırlar ve adam yakın zaman içinde Türkiye vatandaşlığını alacakmış. Pamir hakkındaki soruları cevaplarken:

"Sen oralara (Afgan Pamir'ine) gidersen hemen kaçırırlar, orada kadın yok, seni hemen alıp kaçarlar ve evlendirirler" (erkek, 30-35).

Pamir vadilerindeki Kırgız topluluğunun zor hayat koşullarında yaşamakta olduğu bilinmektedir. Fakat farklı sebeplerden dolayı oradaki insanların Kırgızistan'a taşınmayı reddettikleri söylenmektedir. Ulupamirlilerin söylediği üzere; Afgan Pamir'inde yaşamakta olan büyükler ve zenginler Kırgızistan'a gidip gitmeme kararını almaktalarmış. Halkın geri kalanı da onlara uymak zorundalarmış. Ulupamirliler ancak Afgan Pamir'indeki akrabalarına acımaktadırlar. Tabii ki de Afgan Pamir vadilerinde kalan akrabalarına kıyasla Türkiye'de iyi şartlarda yaşamakta olmaları, eğitim, sağlık gibi olanaklara sahip olmaları konusunda kendilerini çok şanslı hissettiklerini de belirtmektedirler. Özellikle kadınlar Pamir'de çok küçük yaşta evlendirilmekte olan kızlara acımaktadırlar. Doktor olmadığından çoğu kızlar doğum yaptıkları sırada vefat etmektedirler ya da doğum sonrası üşütme gibi hastalıklardan dolayı hayatlarını kaybetmektedirler. Bunun gibi bilgileri

Pamir'e giden akrabalarından, internetten öğrenmektedirler. Onların Kırgızistan'a taşınması için Kırgızistan Hükümeti'nin çaba göstermesi gerektiğini söylemektedirler.

Göç olayı Van Kırgızlarının hayatında çok büyük hatıra bırakmıştır. Göç ettiklerini hatırlayınca en çok kaybettikleri topluluk üyelerini, çektikleri zorlukları, Pakistan'ın yakıcı sıcaklığını ve başlarından geçen diğer sorunları dile getirmektedirler. Türkiye'ye ilk geldiklerinde diledikleri en büyük şey, serin bir ortam olmuştur. Hala Pakistan sıcaklığını hatırlayanlar hemen hemen cehennemde yaşadıklarını düşünmektedirler. Türkiye'ye gelme kararı kendilerinin anlattıklarına göre topluluk büyüklerinin kararı ile olmuştur. İlk başta Pakistan'daki Amerika elçiliğine Alaska'ya gitmek için baş vurdukları ve aynı zamanda Türkiye elçiliğine de aynı istekle başvuruda bulunduklarını söylemektedirler.

"Rahmankul han Amerika'ya gitmeyi çok istemişti. Ben hep onun yanındaydım. Gilgit'ten Pindi'ye gittik. Ondan önce Türkiye'ye de mektup yazmıştık. O zaman arabanın şoförüne Amerika elçiliğine giderken, Türk elçiliğinden geçer misin diye rica ettim. O da tamam dedi o taraftan gitti. Türkiye elçiliğine geldiğimizde onlar bizi karşıladılar ve bizi almak istediklerini söylediler. Bizde hemen kabul ettik " (H, erkek, 89).

Kırgız hanının yanında yer alan kişi Türkiye'ye gelmeyi isteme nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

"1500 kadar nüfusumuz vardı. Kafirlerin yerinde dinimizi unuturuz, kayboluruz dedim. Bizimle Türkmen, Kazaklar da vardı. 4000'e yakın kişiydik. Türk devletine çok teşekkürler. Bizi kabul etti, yer ve ev verdi" (H, erkek, 89).

Yine Rahmankul hanın önemli siyasi kararlar aldığı sıralarda yanında bulunanlardan:

"Rahmankul hanın düşüncesi Kırgızları Alaska'ya götürmekmiş, İslamabad'a ABD elçiliğine giderken Türkiye elçisiyle karşılaşmış, o da Amerika'ya değil bize gelin demiş. Kenan Evren 5000'e yakın kişi alırım, fazla almam demiş öylece buraya geldik. Kırgız, Özbek, Tacik, Kazak gibi halklar da gelmişlerdi. Kazakların Çin'den sürgün edilenleri

önce Pamir'e sonradan Türkiye'ye bizden daha önce gelmişlerdi ve İstanbul'a yerleşmişler" (C, erkek, 55).

Pakistan'dan Türkiye'ye taşınma olayını antropolog Nazif M. Şahrani kendi kitabında da açıklamaktadır. Kırgızlar araştırma konusu olduğu için onların Pakistan'daki mültecilik hayatlarından haber almak için 1980 yaz aylarında onları ziyaret etmiştir. 1980-81 yıllarında Kırgızlar hakkındaki haberlerin Batı medyasında yer aldığı ve onların Alaska'ya gitme isteklerini de yansıttığını belirtmektedir. 1970'lerde Pamir'e gezmek amacıyla gelen zoologdan Alaska'nın ekolojik şartlarının Pamir vadilerine benzediğini duyduklarını ve Alaska'ya taşınma düşüncesinin ondan kaynaklandığını dile getirmektedir. Rahmankul Han ise antropolog Şahrani'nin düşüncesini öğrenmek istediğinde; Şahrani, ABD'nin Kırgızları kabul etme ihtimalinin düşük olduğunu, ama Türkiye'ye başvurmaları durumunda kabul edilme olasılığının yüksek olduğunu söylemiştir. Kültürel, dilsel, tarihsel, dinsel ve ekolojik ortamı gibi benzerlikleri olan bir topluma gitmelerini önerdiğini söylemektedir (Şahrani, 2002[1979]: 239).

Vanlıların Türkiye'ye gelme kararını alanlar erkek büyükler olmuşlardır. Halk, liderleri Rahmankul Han nereye giderse onun peşinden biz de gideriz demişlerdir. Pamir vadilerinden gitme kararı aldığında, kendi ailesiyle gideceğini söylediği dile getirilmektedir. Halk ise Hanı ile birlekte kaçmayı tercih etmiştir. Aynı şekilde Alaska ya da Türkiye neresi olursa hanı ile gitmeye hazır olduklarını söylemektedirler.

"Biz Han acı (Hacı Han) dediğimiz ak sakallımız (büyüğümüz) vardı, hep onu dinlerdik. O gitme kararını alırsa giderdik, kalma kararını verirse kalırdık. O bizim liderimiz idi, onu herkes tanıyordu, devletler de tanıyordu, Kırgızistan, Rusya, Çin, Amerika, Türkiye gibi devletler. Herkes ile iletişimi o sağlıyordu. Bizim başımızda idi. Türkiye'ye gideceğimizi öğrendiğimizde bazıları sevindiler, bazıları ise üzüldüler. Üzülme sebepleri ise geleceğin belirsizliğiydi, bizi oralarda ne gibi bir hayat beklemektediri? Orada hayatımızı nasıl düzenleyeceğiz? diye üzülenler de oldu. Türk ile Kırgız aynı, hakları da aynı, onlar bize ev verecekler, hayvancılık yapmak isetterseniz hayvan verecekler, tarla işletmek isterseniz toprak verecekler, herşey iyi olacak dediler" (T, kadın, 55-59).

Türkiye'ye göç etme kararlarının alınması ile ilgili söz ederken herkes Rahmankul hanın ve danışmanlarının rolünü belirtmektedirler. Günümüzde köy muhtarını Türkiye kanunlarına göre seçmektedirler, fakat Rahmankul han kadar iyi bir liderin henüz aralarından çıkmadığını da dile getirmektedirler. Liderleri olan Rahmankul han hakkında herkesin düşüncesi olumlu olup onu görmeyip sonradan doğanlar dahi saygı ile anmaktadırlar. Hastalanıp vefat edene kadar Rahmankul han köyün muhtarlığını yapmıştır ve topluluğun devlet ile olan ilişkileri o sağlamıştır. Sonra ise köyden farklı insanlar köy muhtarlığı görevini üstlenmişlerdir.

Pamir vadilerindeki eski hayatlarına dair düşünceleri ise değişmektedir. Özlem duyanlar ya da tam tersine zor şartlarda sürdürdükleri yaşam tarzından kurtulduklarına sevineneler de vardır. Türkiye'ye çocukken gelenler ve Türkiye'de doğanlar ise tamamen Pamir'deki hayatı bilmemektedirler. Göç olayı ile ilgili sorulara köydeki hemen herkes, göçü gören, yaşayan, göç sonrası Türkiye'de doğanlar aynı hikayeyi anlatmaktadırlar. Göçü görmeyenler çoğunlukla büyüklerinden dinlemektedirler. Böylece artık yerleştikleri ve sonraki neslin vatanı haline gelen Türkiye'de başladıkları yeni hayat onların geleceğe doğru bakmalarını ve hayatlarını artık bu yönde düzenlemelerini sağlamıştır. Kırgızistan 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra birkaç kez oraya taşınma meselesini düşünmüş ve bazı faaliyetlerde bulunmuş olsalar bile bu fikirleri bir türlü gerçekleşmemiştir. Bu meselenin gerçekleşmeme nedenlerini Kırgızistan hükümetinin onlara sahip çıkmadığını ya da Vanlıların artık Türkiye'de kurdukları hayat düzenini bozup tekrardan yeni bir göç daha yaşamayı göze alamadıkları fikirleri oluşturmaktadır.

Kırgızistan'a buradakiler gitmeyecekler, hep gitmek istediklerini söylüyorlar ama gitmeyecekler" (A, erkek, 60-65).

"Kırgızistan ekonomik anlamda gelişirse Türkiye'yi sevdiğimiz kadar severiz!" (erkekler, 45-55).

Kırgızistan'a taşınmak istememe sebeplerinin arasında ekonomik olarak Kırgızistan'ın daha yeniden gelişmekte olan bir ülke olması fikrini dile getirenler olmuştur. Kırgızistan kendi içinde bir sürü ekonomik sorunları olup yurtdışına işçi gönderen ülkelerdendir. Bu durumda

Vanlıların Kırgızistan'a taşınması onlar için tekrardan yeni bir hayata başlamak ve düzeni kurmakta zorlanabilecekleri düşüncesi, çoğu Ulupamir sakinlerini bu fikirden vazgeçirmektedir. Bununla birlikte Ulupamir köyünden bir-iki aile böyle bir girişimde bulunmuşlardır fakat aralarından Türkiye'ye dönenler olmuştur. O ailelerin örneklerine bakarak kimse ailesiyle Kırgızistan'a taşınmak istememektedir. Eğer topluca taşınma olayı gerçekleşirse belki gidecek olduklarını da söyleyenler olmuştur.

4.3.2. Yeni Vatanları – Türkiye. Karşılaştıkları Sorunlar ve Gelecek İçin Umutlar

Ulupamirli büyükler hep göç olaylarını hatırladıklarında onların Türkiye'ye gelmesini sağlayan dönemin başbakanı Kenan Evren için dualar etmektedirler. İlk geldiklerinde karşılanmaları ve ilk 2-3 ay onlar için yapılan yardımlar, sonrasında düzenlenen okuma-yazma kursları, eğitim, yeni köy gibi bir sürü imkanları sunan Türkiye Cumhuriyetinin tam anlamıyla sevgilerini hak etmiş olarak kabul edilmektedir. Van Kırgızlarının lideri olan Rahmankul hanın ve topluluk büyüklerinin istekleri üzerine Van ilinde Altın Dere köyünde Kırgızlar için evler yaptırılıp köye Ulupamir adı verilmiştir. İlk zamanalarda okuma-yazma kurslarına alınan erkekler ve kadınlar eğitim sonrasında farklı mesleki kurslarda eğitim almışlardır. Askerlik yaşına gelen genç erkekler ise askerliklerini yapmış, ilk ve ortaokul yaşındakiler ise okullara kayıt olmuştur.

"Hepimiz ilk okul mezunlarıyız, diplomamız var. Hepimizi okutmuşlardı. İlk geldiğimizde hükümet kişi başına 4 TL veriyordu, yetmiyordu, orta okulu okuyamadık. Kitaplar, kırtasye ürünleri pahalıydı, her şey paraydı o zamanlarda" (erkekler, 45-55).

Orta okulu bitiremeyenler o zamanki sosyo-ekonomik koşullardan dolayı, kırtasiye, kitaplar ve diğer okul ihtiyaçlarının pahalı olması ve özel nedenlerle eğitimlerini tamamlayamamışlardır. Bugüne kıyasla o zamanlar hayatın çok zor olduğunu, köyde bir birlerinin kitaplarını alarak okuduklarını, okula gitme imkanlarının günümüzdeki gibi olmadığını dile getirmektedirler.

"Orta okulu açıktan bitirdim, liseyi de açıktan bitirmek istiyorum. Ehliyet de almak istiyorum, eğitimini de almak istiyorum" (S, kadın, 33).

Zamanında eğitimini tamamlayamayanlar arasında günümüzde eğitimine devam etmek isteyen, çok hevesli olanlar da vardır. Kadın ya da erkek fark etmeksizin eğitim konusuna önem vererek açıktan eğitim alma sisteminden yararlanmaktadırlar. Bu fikrini dile getiren S adlı genç kadın hep eğitimli olmak istediğini, elinden geldiği kadar farklı kurslardan yararlandığını ve ailesinin maddi durumuna katkıda bulunmakta olduğunu söylemiştir.

"Askerliğimin ilk zamanlarını İstanbul'da, sonra ise Antalya'da geçirdim. Halen arkadaşlarımla iletişimimizi koparmadık. İzmir, Ankara'da askerlik arkadaşlarım var. Türkiye'ye geldiğimde 10 yaşındaydım, okula gittim ve 5.sınıfa kadar okudum, sonra da askerliğe aldılar" (E, erkek, 43).

Büyük nesilden olan çoğu insan eğitimini ilk okuldan sonra ya tamamlayamamışlardır ya da hiç okula gitmemişlerdir. Bu durum günümüzde anne-babaların çocuklarının eğitimlerine çok önem vermesine neden olmuştur. Köydeki herkes çocuklarını okutmak için elinden geldiği kadar çalışmaktadır. Çocuklar da eğitim alma ve meslek sahibi olma konusunda çok heveslidirler. Her sene üniversiteyi kazanan gençlerin sayısının arttığını da kendileri belirtmektedirler. Lise eğitimi için de Türkiye'nin farklı şehirlerine gitmektedirler. Üniversite başvuruları kadar öneme sahip olan lise sınavlarında köydeki orta okul mezunları, gençlere büyük heyecan vermektedir. Meslek sahibi olmayı çok büyük bir istek haline getirmelerinin; sosyal, ekonomik ve diğer nedenleri vardır. Geleceklerinin ekonomik anlamda güvende olması için Türkiye'de popüler olan mesleklere önem vermektedirler. Tıp ve öğretmenlik gibi bölümlerin en çok konuşulan ve istenilen bölümlerden olduğu görülmüştür.

"Ben sağlık ya da din kültürü öğretmeni olmak istiyorum. Konya'ya gideceğim liseyi okumak için, arkadaşlarımla beraber orasını tercih edeceğiz. Abim ise Kayseri'deki sağlık lisesini istiyor, o bu sene 8.sınıfta" (B, erkek, 12).

Van Kırgızlarının liseli ve üniversiteli gençlerin eğitim planlarında sağlık ve eğitim bilimleri önde gelmektedir. Topluluk arasında üniversite kazanma oranının daha yeni yükselmeye başlandığını söylemektedirler. Köydeki orta okulun, Van ili okulları arasındaki eğitim performansının çok ileride olduğunu söylemişlerdir.

"Erzincan'da üniversite kazandım, bir kız kardeşim Gümüşhane'de Gıda İşletmeciliği okuyor, bir diğer kız kardeşim Eskişehir sağlık lisesini kazandı. Hepimiz evden gidiyoruz, ben gidip gitmemekte kararsızım. Zaten maddi durumumuz da izin vermiyor. İkinci öğretimden okuyorum, açıktan da üniversite okuyorum. Yarı zamanlı iş bulmaya çalışacağım" (M, kadın, 25).

İstihdam konusunu düşünerek iş bulabilecekleri bir meslek tercih etmeleri gerektiğinin farkındalar. Devlet kurumlarında çalışmak, iş güveni altında olmak istekleri de yüksektir. Çocuklar da, gençler de kendileri Türkiye'nin batısına gitmeyi istediklerini dile getirmişlerdir. Eğitim konusuna önem vermeleri aynı zamanda kız çocuklarının da eğitim almasını desteklemiştir.

Meslek sahibi olmak, Ulupamirli gençler için farklı bir hayata başlamak anlamına da gelmektedir. Eğitime vurgu yapmalarının sebeplerinden biri de çocuklarının Türkiye'nin büyük şehirlerinde hayatlarını kurabilmelerini istemeleridir. Birkaç sene öncesine kadar yaşadıkları bölgedeki terör sorunlarından dolayı çocuklarının geleceğini çoğu insan köyden farklı bir yerlerde görmektedirler.

Göçebe hayatlarını sona erdirerek yerleşik hayata geçen Kırgız topluluğu geldikleri topraklara hemen alışmamışlardır. Yeni hayat tarzına uyum sağlamak için belli bir süreye ihtiyaç duyulmuştur. Yerleşik hayat, yeni toplum, hayatlarını ona göre düzenlemelerini gerektirmiştir.

"İlk 4 sene bize Türkiye hükümeti baktı. İnanın yaşamak için ne varsa her şeyi hazırlamışlardı. 1987 yılının 6.ayında Ulupamir köyüne geldik. Kişi başına aylık 4 TL veriyorlardı. Biz çok tembel insanız, Pamir'de dağlarda yaşayıp çalışmayı da

bilmiyormuşuz. Malatya'da erik fabriklarında çalışanlar oldu, ama beceremediler. Okula da gitmedik" (V, erkek, 40).

"Bir süre sonra biz asimile olacağız, ben İran'da Kırgızlarla karşılaştım, onlar uzun zaman önce gelmişler İran'a ve yerleşmişler. Bizim babalarımız Kırgız'mış, ama şimdi biz Farsi olduk diyorlar. Biz de öyle olacağız. Onun için siz bizim sözlü kültürümüzü kayda alın. Biz burada çok zor durumdayız. İlk Türkiye'ye geldiğimizde düşünün göçebe hayattayken hemen yerleşik hayata geçtik. Şimdi bazıları benim gibi düşünüyorlardır, yani vardır böyle düşünenler, keşke Pamir gibi yerde olsak, evimi toplayıp istediğim yere gidebilsem ve evimi istediğim yerde kursam, bir derenin yanında kurup, hayvanlarıma baksam diyenler de var. Pamir'i özleyenler de var. Buraya geldiğimizde biz olduğumuz yerden 100 sene sonrasına geldik, bir orta çağda yaşarken bilgisayar çağına gelmiş olduk. Bunun hem avantajları, hem dezavantajları da var. Bizim ekonomik sorunlarımız var, bir de psikolojik sorunlarımız var. Fark etmişsinizdir köydekilerin çoğu sinirli, şakayı kaldıramıyorlar, önceleri bir birimizle, yengelerimizle şakalaşırdık, şimdi öyle bir şey yok" (erkek, 50-55).

Geldiklerin ilk dönemlerde farklı yerlerde iş bulma imkanları olmuştur, ama çoğu insanın da vurguladığı üzere uzun zaman aynı yerde çalışma cesaretini bulamamışlardır. Eskiden kendi hayvanları ve otlakları vardı, istedikleri topraklara, otlaklara göç edebilirken artık yerleşik hayata geçmek ve bir yerde uzun süre çalışmak zor gelmiştir.

"Geldiğimizden beri hiç iyi iletişim kurmadık, onlar bizi kıskandılar, sevmediler, ayrımcılık yaptılar, gidin buralardan, buralar bizim babalarımızın yeridir, babalarımız Ermenilerden alıp bize vermişti, size de devlet verdi diyorlar. Ne kendilerini tanıyoruz, ne de kadınlarını. Dilini bile öğrenmedik" (E, erkek, 43).

Yeni hayat tarzına başlamak üzereyken bölgede ortaya çıkan terör sorunu Ulupamirlileri de çok etkilemiştir. Sebebi ise köyün "korucu köy" olmasıdır. Köydeki erkeklerin çoğu koruculuk işine başlamışlardır ve bölgedeki terör ile mücadele operasyonlarına katılmışlardır. Operasyonların birinde de Kırgızlardan bir kişi hayatını kaybetmiştir. Birkaç sene öncesine kadar çok gergin bir hayat olduğunu dile getirmektedirler. Akşamları herkes

elektriklerini söndürdüklerini, köyü teröristlerin saldırılarından korumak için sokaklardaki ışıkları bile çalıştırmadıklarını anlatmaktadırlar. Birkaç kere köye roket atıldığını, bir keresinde camiye, bir diğerinde ise bir eve düştüğünü ve düştükten bir gün sonrasında patladığını söylemektedirler. Hala akşamları köy sokaklarındaki ışıklar çalışmamaktadır, ancak okulun yanındaki fener çalışmaktadır.

"Etraftaki köylerle ilişkilerimiz hiç iyi değil, onların erkekleri hayvan almaya gelirler ancak, kadınları da ot toplamaya geliyorlar, hatta bahçeye bile giriyorlar. Onlar korkmazlar gelirler, bizim onlara zarar vermeyeceğimizi biliyorlar. Erciş'te görürüz ama onun dışında iletişimimiz yok. Bizim köye de zarar vermezler, zaten bugüne kadar isterlerse yok edebilirlerdi. Birkaç bomba atsalar küçük köy yok olur. Köyü bombalamak için geldiklerini, fakat köyün kaybolduğunu söylerler, bunları kendileri anlatıyorlar, sizleri buradaki Şeyh ve Allah koruyor diye" (F ve N, kadınlar, 30-35).

Köyün mezarlığında bir Şeyh'in mezarı vardır. O Şeyh çok eski zamanlarda yaşamıştır. Onun köyü koruduğuna inanmaktadırlar. Teröristler köyü bombalamak için geldiklerinde köyün kaybolduğuna dair söylentiler vardır. Bununla birlikte araştırmacı gençlerden başka ilginç hikâyeler de duymuştur. Hikâyelerden birine göre; köyün yakınında 3000 Kırgız cin askeri varmış, onlar Kırgızstan'dan Ulupamir'i korumak için gelmişler. Milyonlarca da Kafir-Ermeni cinler yaşamaktaymış. 3000 Kırgız cinin kampı da köyün yakınındaymış. Genç bir erkek de bu hikâyeyle ilgili bir keresinde tarladayken davulların ve zurnaların sesini duyduğunu, köydeki kız kardeşini arayıp köyde birlerinin düğün yapıp yapmadığını sorduğunu, köyde bulunanlar her hangi bir düğününün olmadığını, dağların oradan bulunan Kürtlere bakıp, kimseyi göremediğini anlatmışlardır.

Artık terör olayları durmuş olsa da koruculuk faaliyetleri devam etmektedir. Köydeki çoğu erkek koruculuk yapmaktadır. Her gece köyün etrafında nöbet tutmak ile görevlendirilmişlerdir. Aylık maaşları vardır ve korucu olarak emekli olmaktadırlar. Koruculuk yaptıkları için etraftaki köylerle de ilişkilerinin iyi olmadığını söylemektedirler. Bu faaliyetler hakkında bazı ulusal kanalların arşivlerinde haber-röportajları da bulunmaktadır. **"Hükümet yanlısı"** (bu ifadeyi kendileri kullanmaktadırlar), oldukları için

geldikleri bölgedeki insanlarla kaynaşamadıklarını ve onlar tarafından da ayrım gördüklerini dile getirmektedirler.

"Etraftaki köylerle ilişkilerimiz iyi değil. Bizi devlet yanlısı diye sevmiyorlar, ama korucular o köylerde de var, korucu olan sadece biz değiliz" (T, erkek, 40-45).

"Erciş halkı ilk zamanlarda bize çok ayrımcılık yapmıştı, bize Afgan derlerdi. Sonra bir de bizi devlet yanlısı olduğumuz için de sevmiyorlardı" (C, erkek, 60).

"Ankara tarafına gitmek istiyorum, akrabalarım ve bir kızım orada. Kendim emekli korucuyum. Burası kötü. Doğası çok güzel, dünyada böyle güzel bir yer olamaz, ama halkı kötü. Benim bir kardeşimi orada öldürmüşlerdi" (C, erkek, 60-65) bunları derken sol tarafındaki dağlara kafasıyla işaret etmiştir.

Terör olaylarından çok etkilendiklerini ve bu tür bir sorunla yeniden yüz yüze kalmak zorunda olmayı istemediklerini dile getirmektedirler. Bunun dışında farklı sosyo-ekonomik sorunları da vardır. Özellikler son zamanlarda etraftaki köylerle toprak arazileri sebebiyle bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bazı arazilerin sahipleri çıkmakta ve Kırgızların ellerinden almak istediklerini dile getirmektedirler.

"Kürtler bazen bizim topraklarımızı buralar bizim deyip kendilerine alıyorlar. O zaman biz hükümete gidiyoruz, mahkemeye vermemiz gerektiğini söylüyorlar, sonra da mahkeme eskiden beri aslında Kürtlerin topraklarıymış diye onlara veriyor. 16.-17. Yüzyıllarda buralarda bir sürü olaylar olmuş diyorlar. Halk hükümdarına karşı çıkmış, bu topraklarda savaş olmuş, kanlar dökülmüş, siyasi olarak çok olay olmuş. Kürtlerin arasında bir söylenti var, Kürtçede zillan demek bizdeki tilla demektir, yani altın anlamına geliyor. Buralarda hep altın varmış. Aslında burada altın yok. 18.yüzyılda Ruslar gelip altın çıkartmayı denemişler, fakat şimdilerde olup olmadığını kimse bilmiyor. 30 senedir bu topraklarda yaşıyoruz, altın bulan kimse olmadı. Buralar önceden Ermenilerinmiş diyorlar, yani kimin topraklarının olduğu konusunda kesin bir bilgi yok." (H, erkek, 57).

Bununla birlikte köyden taşınıp Türkiye'nin başka şehirlerine gidenler de kendi arazilerini satmaktadırlar. Bu konuda Ulupamirliler arasında farklı düşünceler ve tartışmalar yer almaktadır. Birileri köyden taşınmayı düşünmektedirler, bir başkaları ise toprak arazilerinin hiçbir şekilde Kürtlere satılmasının mümkün olmadığı düşüncesindedirler.

"Şimdi hayat iyi, sakin, köyde hiçbir sorun yok. Ancak sorunu kendimiz çıkartıyoruz. Topraklarımızdan bazısının Kürt sahipleri çıkıyor ve onlar alıyorlar o topraklarımızı ya da kendi içimizden başka yere taşınanalar evini, yerini satıyorlar Kürtlere. Onlar gelip hayvanlarını otlatıyorlar, bizim otlaklarımıza da koyuyorlar hayvanlarını. Gençler ise köyde kalmak istemiyorlar, galiba sonunda biz yaşlılardan başka kimseler kalmayacak" (C, erkek, 55).

"Bizim buradaki tek sorunumuz yine biziz, kendimiz kötüyüz, onlar (Kürtler) gelip elimizden arazilerimizi almadılar, biz kendimiz sattık. Kendimiz satıyoruz, 1.5 milyara toprak satılır mı? Böyle bakarsan 2 aylık maaşındır. Köyde artık hayat zor, Ankara'ya taşınmayı düşünüyorum" (V, erkek, 40).

Ulupamir'den başka yerlere taşınmak isteyenler ve taşınmakta olanlar vardır. Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlere taşınanlar tamamen köydeki evlerini ve topraklarını satarak gitmektedirler. Araştırma sırasında Yozgat'ta yeni yapılmakta olan evlere taşınmak isteyen Ulupamirliler hakkında konuşmalara yer almıştır. Bazılarına göre 100, bazılarına göre ise 30'a yakın ailenin Yozgat'tan ev alma düşüncesinde oldukları bilgisini vermişlerdir.

"Konya'da 3-4 sene kaldım, orada bahçecilik yaptım. İyi kazanıyordum. Kırgızistan'a gitmek isterdim, ama yalnızca ailemle değil, köy ile ya da en azından akrabalarla kalabalık olarak gidip yerleşsek. Yoksa yalnız olmuyor. Biz Konya'dayken karım ve çocuklarım sürekli köye gitmek istiyoruz, köyü özledik dediler. Yozgat'a 100 ev taşınacak, belki biz de gideriz, orada tarlalarını bırakıp yurt dışına gidenler var, onlarla ortak çalışabiliriz, tarlalarını işletebiliriz" (H, erkek, 35-40).

Bu konuda da köy sakinlerinin fikirleri değişmektedir. Bazıları gitmeme konusunda ısrarcı iken diğerleri de taşınmanın daha iyi olacağını düşünmektedirler. Yozgat'ta yapılan evleri

krediyle almak ve sonrasında hayat boyu ödemek, yeni bir yere taşınmak, yeni sorunların çıkabileceği konusunda tereddütleri vardır. Özellikle büyük nesil, kendi aralarında taşınmanın artılarını ve eksikliklerini konuşmaktadırlar. Bununla birlikte Erciş'te ya da Van'da TOKİ evlerinden ev alıp köydeki evini de yazlık olarak kullananlar bulunmaktadırlar. Erciş ya da Van gibi yerlerden ev almalarının nedenleri altında çoğu zaman işleri bulunmaktadır. Aynı zamanda köy hayatının zor olmaya başlaması da gençlerin köylerinden uzak olmayan bir yere taşınmalarına sebep olmaktadır. Bir başka deyişle köy hayatının zorlukları sebebiyle hayvancılık yapamaz hale gelmişlerdir, yani otlaklarını kaybetme ya da otların yetersizliği, hayvancılığın artık gelir getirmediği ve ancak zarar oldukları gibi nedenlerdendir. Bununla birlikte kışın köy koşullarının zor olması apartmanda yaşamayı tercih etmelerine de sebep olmaktadır. Bir başka gözlemlenen olgu da bazı aileler evlerine tadilat yaptırıp, depremde hasar gören evlerini yıktırıp yeni evler inşa ettirmektedirler. Depremden dolayı yıkılan evlerin yerine hükümetin belli bir miktar mali desteği ile yeni evler yaptırılmaktadır. Her ne kadar Ulupamir Köyü'nden başka bir yere taşınma gibi girişimleri ya da fikirleri söz konusu olsa bile, köyde bunun gibi durumlar da görülmüştür.

"Herkes Kırgızistan'a gitmek ister, ama gidenler için orası yabancı geliyor ve alışamayıp dönüyorlar. Kaç senedir burası geçici bir yerleşim diyoruz, ama köydekilerin çoğu burada iyi yaşıyorlar. Herkeste motor, araba, çamaşır makinası hatta bulaşık yıkama makinası bile var. Maaşı az olan adam çocuğunu evlendiriyor, kıza set set altın takıyor, başlık parası veriyor, koyunlar kesiyor ve büyük düğün yapıyor. Köyde hayat eskisi gibi değil, eskiden kıyafetlerimiz yoktu, yetmezdi, ama şimdi bakıyorsun herkes güzel giyiniyor. Bizim akrabalarımızın kızları babaları öldü, çok zorluklar çektiler, ama şimdi bakıyorsun güzel ve pahalı kıyafetler giyiyorlar." (K, kadın, 32).

Etraftaki köylerle ya da Erciş'teki diğer halklarla iletişimleri tamamen kopuk denilmez. Farklı faaliyetlerde iş birliği yapılmaktadır. Ticaret ya da iş arkadaşlarıyla olan dostluk ilişkileri de yer almaktadır. Araştırmacı köyde bulunduğu sıralarda ticari ilişkilere tanıklık etmiştir. Ticari işler hayvan alım satımıyla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte köydeki

bakkallar da kendi ürünlerini Erciş'ten gelen satıcılardan almaktadırlar. Köye farklı eşya, malzeme veya meyve-sebze satmak amaçlı gelenler de olmaktadır.

Araştırmacının Erciş'te bulunduğu sıralarda Ercişlilerden Ulupamirliler hakkında duyduklarından:

"Biz sizinkilerle çok işbirliği yapıyoruz. Sizinkiler birkaç sene öncesine kadar çok renkli kumaşlar alırlardı, ama artık buraya ayak uydurmaya çalışıyorlar. Bizimkilere benzemeye çalışıyorlar, bizim insanlarımızın tercih ettikleri kumaşları alıyorlar artık" (Ercişli esnaf, kumaş satmaktadır, erkek, 30-35).

"Sizin köylüleriniz çok birlik içinde yaşıyorlar, mesela benim çok tanıdıklarım ve arkadaşlarım var. K, B, A adlı arkadaşlarım. Onlarla biz okuldan beri akradaşız. B şimdi Ankarada uzman, K da aynı şekilde burada asker. Onlar benim çok yakın arkadaşlarım" (Ercişli esnaf, kırtasiye satmaktadır, 30-35).

Evlilik konusuna gelince Ulupamirliler çevre köylere gelin vermediklerini; fakat Türkiye'nin farklı yerlerine verdiklerini söylemektedirler. Kendilerinin de Türkiyeli gelinleri vardır. İlk geldiklerinde kızlarını kendi toplulukları dışında evlendirmemeye çalıştıklarını fakat günümüzde öyle bir sorun olmadığını söylemektedirler. Türkiyeli gelin ve damatlarının sayıları tam olarak bilinmemektedir, farklı rakamlar vermişlerdir. Birilerine göre köyden 100'e yakın kız Türkiyelilerle evli, bir diğerlerine göre ise 40-50 civarında kız evlidir. Bununla beraber köyde Kırgızlarla birlikte Pakistan'dan gelen Tacik ve Pakistanlı aileler de vardır. Pakistanlı ailenin babası Pakistanlı, annesi Kırgız'dır. Bu ailenin çocukları Kırgızlarla evlenmektedirler. Tacik ailelere Kırgızlar "***Sart***" demektedir. Eskiden Sart ailelere kız vermediklerini, fakat günümüzde öyle bir sorunun kalmadığını belirtmişlerdir.

"Etraftaki köylerle kavga etmiyoruz, ticari ilişkilerimiz var tabii ki de, hayvanlarımızı satıyoruz. Komşu köylere kız da vermedik, Türkiye'nin başka yerlerine verdik, ama komşu köylere vermedik. Onlar da bize kız vermiyorlar. Buradakiler başlığı (başlık parasını) fazla alıyorlar. Gençlerin arasında da birbirlerini sevenler yok" (H, erkek, 57).

"Köyde kürt gelinler var, onlar Kırgızlarla evlendikten sonra çok rahatlıyorlar, Kürtler kadınlarına kötü davranırlar, yazın kadınlar ot toplayıp sarma yapıp satıyorlar, sürekli çalışıyorlar, erkekler ise rahatlar. Hatta bir Kırgızla evlenen kürt gelin akraba kızlarını da Kırgızlarla evlenin diye ikna etmiş, bunların kadınları rahatlar demiş ve kuzenini kayınbiraderiyle nişanlamıştır" (S, kadın, 32).

Türk bir erkekle evli olan genç kadın, evlendiği ilk zamanlarda hem Türk hem Kırgız tarafın tepkilerini anlatmaktadır:

"Kayınlarım evimize geldiler ve onların kadınları şalvar giymişler. Eve geldiklerinde köydekiler Kürtle evlenmiş diye dedikodu yaptılar. Eşimin ailesi de esmerdir. Kayınlarım ise bizim kültürümüzü çok yadırgadılar, bizim kadınlar sarılıp, öpüşerek selamlıyorlardı, sofraları kurmuşlardı ve onlara çok ilgi göstermişlerdi. Bizim kıyafetleri de tuhaf bulmuşlardı. Sonra benim akrabalarım kayınlarıma geldiklerinde, annem geleneksel değil normal kıyafetlerini giydi, kapalıdır kendisi, babam da takım elbise giyip geldiler. Orada da yine bizi öyle temsil ettiler. Sonra benim kayınlarım bize alıştılar, sevdiler, saygı duymaya başladılar hatta komşu, tanıdıkları ve diğer akrabalarına anlatırken çok heyecanla ve gururla anlatıyorlar" (Z, kadın, 25).

"İş yerinde tanıştık ve onunla evlenmek istediğimi ilk önce anneme söyledim. Çok da sıcak bakmamışlardı. Abim çok anlayışlı birisidir ve beni destekledi. Ancak benim çok istememle oldu. Ama Türklerle evli olan bazı Kırgız kadınların eşleri, Kırgızlara çok ilgi duyuyorlarmış, dilimizi, örf-adetlerimizi öğrenmeye çalışıyorlar. Benim eşim hiç öyle değil" (K, kadın, 30lu) Birkaç örnek verdiler, işte onun damadı diye isimler söylediler. Kendi eşinin onun kültürüne fazla ilgi duymaması bir yandan onu üzmekte, fakat yine de kendi isteğiyle ve yakınlarının desteğiyle evliliğini kurabilmiştir.

Yaşadıkları bölgedeki yerli halk ile iç içe olmasalar bile belli alanlarda ilişki kurdukları durumların olduğunu daha önce belirtilmişlerdir. Araştırmacının katıldığı nişan, düğün gibi önemli faaliyetlerde de Türk veya Kürt misafirlerin bulunduğu görülmüştür. Köy içinde ve etrafında fazla iletişim olmamasına rağmen iş arkadaşları, Erciş'teki komşuları, okuldan arkadaşları gibi farklı ilişkilerde olanlar bu iletişimi sürdürmektedir. Gündelik hayatlarında

mutlaka Erciş ilçe merkezinde işleri olan Ulupamirliler Ercişliler ile etkileşimde bulunmaktadırlar.

"Biz buralara geldiğimizde, Türkiye'ye geldik ve herkes Türk bilerek gelmişiz. O zamanlarda yeni darbe olmuş ve askeri yönetim bizim gibi göçmenleri kullanarak doğu bölgelere yerleştirmiş hepimizi. Biz geldiğimizde buradakilerin ne dilini biliyorduk ne de kendilerini. Geldiğimizin ilk yıllarında yeni hükümet, değişiklikler, sonra ardından hemen terör sorunu patladı. Biz de hükümetin yanında durduk. O zamanın yöneticileri bizleri kullandılar. Bir yandan da kürtler de mağdur bırakılmış. Onların da kendi problemleri var, ne dillerinde konuşabiliyorlar, ne de eğitimlerini kendi dillerinde alabiliyorlardı. Bu bölgenin büyük düşununrü Bedduizaman Said Nursi diye bir adam olmuş, o zamanında bu bölgenin 3 büyük sorunu var demiş: cahillik, fakirlik ve tarafgirlik. Gerçekten de buralarda insanlar cahil, cahil oldukları için de fakir ve fakir oldukları için de tarafgir olmuşlar. Bir taraf tutmak zorundalar. Çünkü kendi fikirleri yok, birlerini savunmak zorundalar. Kürtlerin kötü olduğu bize aşılanmış bir yardı. Bizim ailemizden onları savunanları solcu olarak görenler de oldu" (N, kadın, 30-35).

Bu fikri paylaşan kadın, dünyanın küreselleşen bir dünya olduğunu, artık kültürlerinin karıştığını söylemektedir. Herkesin hakkı korunmalı, herkesin sesi duyulmalı ve herkes birbirine saygı ve anlayış göstermeli diye düşünmektedir. Bunların hepsinin olabilmesi için evrensel bir düzen olması gerekmekte, o düzeni de din ile oluşturabileceklerine inanmaktadır. Aynı kadın öğrencilik zamanında kurduğu arkadaşlık tecrübesinden şu paylaşımlarda bulunmaktadır:

"Önceleri ben buradan nefret ederdim, bu bölgeden ve insanlarından. Hayalim batı tarafına gidip okumak, orada çalışıp ve sonradan ailemi de oraya getirtmekti. Ama ben okula gittiğimde buradan, yani bu bölgeden benden başka 9 tane Kürt öğrenci gelmiş liseye. Orada onlarla tanıştık ve arkadaş olduk. Ben onlar hakkında kendi bildiklerimi, onlar da Kırgızlar hakkında bildiklerini anlattılar. Onlara bizim hakkımızda kötü şeyler söylemişler, Kırgızlar kötü, savaşçıl insanlardır, önüne çıkanları öldürürlermiş gibi şeyler. Sonra ben o arkadaşlarımı köye davet ettim. Hepsi gelmedi ama birkaç arkadaşım

geldi. Anladılar ki biz anlatıldığı kadar kötü değiliz, misafirperveriz. Geldiklerinde benim evimde kaldılar, sonra okula gittiklerinde diğerlerine anlattılar. Açılmamız gerekiyor bizim. Sadece köyde yatıp da onları bilmeden konuşmamız, önyargılarımızı kırmayacak. Ben buradan gitmeyi ne kadar istesem de tayinim buraya çıkıyordu" (N, kadın, 30-35).

"Onlar bizle Kürtçe konuşsa çok tuhaf geliyor, ama biz de burada yabancıyız, bir azınlığız onları anlamamız gerekiyor değil mi? Ama onlara tuhaf bakıyoruz öyle olunca. Benim de okulda arkadaşlarım oldu ve ben hiç sorun yaşamadım" (Z, kadın, 25).

"Bu bölge terk edilmiş, halkı cahil, çoğu okul okumamışlar. Bu bölgeye okullar açılmalı, biz de dışarı açılmalıyız, bu açılımı kimler yapacak bilmiyoruz, belki de bizim çocuklarımız" (N, kadın, 30-35).

Günümüzde Ulupamirliler hayatlarını yaşadıkları çevreye, topluma göre düzenlemeye alışmışlardır. Türkiye'de yaşamakta olmalarına şükrederek vatandaşları oldukları ülkenin sunduğu imkânlardan yararlanmaya çalışıyorlar. Daha önce belirttiğimiz gibi; eğitime verdikleri önem ve bu olgu onlara mutlu bir geleceğe dair umut vermektedir. Türkiye'de doğan ve büyüyen Ulupamirliler, Türkiye'yi vatanları olarak kabul etmektedirler ve kendi geleceklerini bu ülkede görmektedirler. Özellikle gençler arasındaki vatan sevgisinin yüksek olduğu düşünülmektedir, en azından dile getirdikleri duygular, düşünceler ve planlarından yola çıkarak bu tespitte bulunulmaktadır.

Örnek olarak, Ulupamir'de 31 Ağustos Kırgızistan'ın bağımsızlık günü kutlamaları gerçekleştirilmiştir. Bu faaliyeti Ulupamir köyünün aktif gençleri, kendi derneklerinin üyeleri yapmışlardır. Faaliyet köy okulunun önünde yapılmıştır ve köy halkı tarafından destek görmüştür. Faaliyetin başlangıcında önce Türkiye'nin, sonrasında Kırgızistan'ın milli marşları söylenmiştir. Kırgızistan marşını ancak Kırgızistan'da eğitim görmüş olanlar söyleyebilmişlerdir, halkın çoğunluğu bilmemektedir. Faaliyette Türkçe türküler ve Kırgızca pop ve halk şarkıları, bununla beraber Kırgız milli müzik çalgısı yer almıştır. Farklı oyunlar ve eğlenceler yapılmıştır. O sırada da genç erkeklerin ellerinde Türk ve Kırgızistan bayrağıyla "Ne mutlu Türküm diyene!" sloganıyla bağırdıkları görülmüştür. Aynı şekilde 23 Nisan kutlamalarının de gerçekleştiği sırada çocuklar milli Kırgız kıyafeti

giymişlerdir, milli danslarını sergilemişlerdir ve bununla beraber hem Türk hem Kırgızistan bayrağı faaliyetlerde yer almıştır.

Köyde yaşayan Kırgızların, Sart dedikleri, fakat o ailelerin kendilerine Tacik dedikleri aileler vardır. Bu aileler tamamen Kırgız topluluğuyla asimile olmuş durumdadır. Kendi aralarında Kırgızca konuşmakta, her türlü faaliyetleri, gelenek-görenekleri Kırgızların tarzında yapmaktadır. Eskiden Kırgızlarla kız alıp vermede sorunlar olmuştur, fakat günümüzde öyle bir sorun söz konusu değildir. Kırgız topluluğunun üyeleri haline gelmişlerdir.

Kendilerini "Kırgız Türkleri" olarak adlandırmaktadırlar. Gerek, Ulupamir köyünü ziyaret eden resmi devlet temsilcileri, gerekse Türkiye'nin farklı yerlerinden misafirliğe gelen insanlar bu adlandırmalarına destek vermektedirler. Aynı şekilde Van Kırgızları üzerine yapılmış çalışmaların çoğu onları Kırgız Türkleri olarak ele almaktadır. Ziyarette bulunan insanların çoğu Van Kırgızlarının eski geleneklerini yaşatmakta olduğu düşüncesiyle gelmektedirler. Özellikle düğün ve şölenlerin olduğu sıralarda gelen misafirler, kutlamalar ve bayramlaşmaları izleyebilmektedirler. Bunun yanı sıra ata binmek, Kırgız yemeklerini tatmak gibi amaçları da vardır.

"Türkiye dünyadaki en iyi ülkedir! Demokratik bir ülke! Dinimizi serbest yaşayabiliyoruz. Eğitim imkânlarımız var. İnşallah bir gün Kırgızistan da böyle gelişecek!" (A, kadın, 27).

"Türkiye yakında büyük devlet olacak, bütün dünyaya meydan okuyacak, dünyadaki en büyük devlet olacak. Hiç bir şey kalmayacak, ne Kırgızistan ne Özbekistan, yalnız Türkistan olacak" (erkek, 18). Bunları derken Türkistan kelimesini Türkiye yerine kullanıp kullanmadığı anlaşılmamıştır.

Bu gibi fikirler gençler tarafından çok yaygındır. Türkiye'nin birçok ülkeye kıyasen, siyasi ve farklı alanlarda önde olduğunu, diğer fakir ülkelere yardım ettiğini söyleyerek hayranlıklarını belirtmektedirler. Elbette ki Ulupamirlilerin gerek siyasi gerekse sosyo-

ekonomik konularında fikirleri değişmektedir. Destekledikleri siyasi partiler değişmektedir. Kendi aralarında bu konularda fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

Türkiye'ye gelip yerleştikleri dönemden bugüne kadar kültürel, sosyal, ekonomik anlamda hayatlarında değişiklikler yaşamışlardır. Sosyo-ekonomik düzenlerinin değişmesi topluluğun hayatındaki diğer unsurların değişmesine neden olmuştur. Yerleşik hayat tarzları topluluk üyelerinin farklı işlerde çalışmasına yol açmıştır. Eskiden sadece hayvancılıkla uğraşan Pamir Kırgızları artık yavaş yavaş yerleşik hayattaki uygun işlerde çalışarak, topluluk içindeki sosyo-ekonomik düzeyin değişmesini sağlamışlardır. Pamir'de ve sonrasında Türkiye'ye yerleştiklerinde Kırgız topluluğu üzerine araştırmalarını yapan antropolog Şahrani de bu tür değişikliklere vurgu yapmaktadır. Eskiden topluluk içinde zenginler ve fakirler varken, artık uç bir ayrım kalmamıştır. Bu gözlemlerle Ulupamirlilerin kendi düşünceleri de örtüşmektedir.

"Bizde böyle bir durum oldu, eskiden çok büyük ayrım vardı, zenginler ve fakirler. Şimdi tam tersi oldu, fakirler zenginleşti, zenginler fakirleşti. Şimdilerde önceden hayvanlarına baktıkları ailelerden kız alıyorlar" (İ, erkek, 25).

Van Kırgızlarının hayatını etkileyen bir diğer unsur da kültürel unsurdur. Yeni bir yerleşime ve kültüre ayak uydurma çabası: aynı zamanda kendi babalarından miras aldıkları gelenekleri sürdürme çabası içerisindeyken çoğu kültürel gelenek ve ritüellerin karıştığı görülebilmektedir. Özellikle düğün, Ramazan bayramı gibi önemli günlerde bu tür olgular gözlemlenebilmektedir. En açık örneği kına gecesidir. Düğün öncesinde kızın evinde yapılan bu faaliyette kullanılan malzemeler, söylenen türküler, yerine getirilen ritüeller ya da düğün sırasında ateş etme gibi ritüeller Kırgızların kendi gelenekleri olmayıp daha yeni benimsemekte oldukları bir gelenektir. Bununla beraber düğünlerdeki eğlence tarzı, çalınan müzikler de Türkiye'ye ait olmaktadır. Son zamanlarda popüler hale gelen Kırgız danslarını öğrenme, köydeki ve köyün dışındaki farklı faaliyetleri icra etme gibi girişimlerde bulunmaktadırlar.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışması Türkiye'nin Van bölgesinde yaşamakta olan Kırgız topluluğunun, yaşamış oldukları göç sürecinin, onların etnik sınırlarını ve kimliklerini oluşturmadaki etkisini görebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tezin hemen hemen her bölümünde değinmiş olduğumuz göç olgusunun Kırgız topluluğunun tarihsel, sosyo-ekonomik, kültürel hayatını etkilediğini görebilmekteyiz. Göç konusu topluluk üyeleri tarafından hayatlarındaki en büyük trajedi olarak nitelendirilmektedir. Eskiden göçebe topluluk olmaları ve göç etme olaylarına alışık olmalarına rağmen Afganistan'dan Pakistan'a, sonrasında da Türkiye'ye olan göç süreci onların hayatlarında ve hatıralarında en trajik olay olarak geçmektedir. Trajik hale gelmesinin nedenleri ise Afganistan hükümetinin başına komunist rejmin gelmesi ve vatanlarına dönememeleri, göç ve mültecilik sırasında topluluk üyelerini kaybetmeleri neden olmuştur. Bununla beraber komunistlerin, özellikle Rusların kötü niyetli oldukları, mal varlıklarını alacakları, erkekleri askere gönderecekleri, din, dil ve kültürel özelliklerini kaybettirecekleri hakkındaki bilgiler yayılmıştır. Bu tür düşünceler günümüzde halen topluluk arasında çok yaygındır. Bu bilgiler büyükler tarafından sağlanmıştır. Topluluk büyüklerinin komunist rejim ile çatışmaları fiilen gerçekleşmiştir. Ulupamirliler arasında bu konuyla ilgili yaygın olarak bilinen hikâye, topluluğun lideri olan Rahmankul Han'ın Sovyet rejimine olan düşmanlığıdır. Bu hikâye günümüzde büyüklerden başlayarak en küçüklerine kadar bilinmektedir, hatta Van Kırgızları hakkındaki belgesel için de temel kaynak olmuştur.

Anlatılanlara göre Rahmankul Han küçükken Rus askerleri onun köyüne baskın yapmışlar ve babası ile kendisine zehir içirmişlerdir. Rus askerleri köyden ayrıldıktan sonra Rahmankul ile babası ayran içerek zehrin etkisini önlemişlerdir. Onun dışında Sovyetlerin komunist rejimine karşı çıkanların çoğu Çin, Afganistan, Pakistan gibi ülkelere gitmişlerdir. Onların arasında Pamir vadilerine gelenler de çok olmuştur. Bu nedenle Ulupamir Kırgız topluluğunun büyükleri komunistlerden nefret etmektedirler. Pamir vadilerinde kalıp diğer Sovyet topraklarında kalan akrabalarıyla iletişimlerinin kopmasına neden olduklarını, dinlerini yok etmek istediklerini onaylamamaktadırlar. Onların yüzünden hala ana vatanlarından uzak kaldıklarını düşünmektedirler.

1949 yılında Çin hükümetinin de komunist rejime geçmesi o topraklarda yaşayan bazı Kırgızların da Afgan Pamir'ine kaçmalarına sebep olmuştur. Araştırmacının alan çalışması sırasında barındığı evin büyük dedesi Çin'den 1958 yılında Pamir'e kaçarak gelmiştir. Böylece Pamir yaylası topluluk üyelerinin de belirttikleri üzere "can kaldı" diye adlandırılmış, yani insanların siyasi nedenlerden dolayı saklandıkları yer haline gelmiştir.

Afganistan'da 1978 senesinde patlayan Saur devrimine kadar Kırgızlar, Pamir vadilerinde mutlu yaşadıklarını dile getirmektedirler. Pamir vadilerinin ekolojik şartlarının zor olmasına rağmen göçebe hayatını zorlanmadan sürdürebildiklerini söylemektedirler. Ekonomisini değiş-tokuş yoluyla gerçekleştirmiş, Pakistan, Çin ve Afganistan'ın diğer bölgelerinde ticaret yapmışlardır. O sıralarda onları ziyarette bulunan Avrupa ve ABD'den gelen araştırmacılar ve seyahatçiler de olmuştur. Pamir Kırgızları üzerine birkaç belgesel çekilmiştir. Ancak Saur devrimi ve sonrasında Afganistan topraklarına Sovyet askerlerinin girmesi, Pamir Kırgızlarının geleceklerinin tehdit altında olduğu düşüncesini beslemiştir. Rahmankul Han ile beraber Kiçik Pamir dedikleri yerleşim yerinden 1978 senesinde Pakistan'ın kuzeyine göç etmişlerdir. Göç etme kararı aniden alınmıştır ve insanlar mal varlıklarını bırakarak ancak en gerekli olanları ve hayvanlarını alarak kaçmışlardır. Gerekli malzemeleri birer battaniye, döşek, yemek için birer bardak gibi eşyalar oluşturmuştur. Göç olayının gizli gerçekleştirildiğini söylemektedirler, bu gizliliğinin nedeni ise Rus (Sovyet) askerlerinin fark etmemelerinin gerekliliğidir.

Pakistan'a geldikleri ilk zamanlar farklı köylere yerleşmişlerdir, sonrasında ise Gilgit şehrinde çadır kampları kurarak topluluk üyeleri tekrardan bir araya gelmişlerdir. Pakistan'ın sıcak ekolojik koşulları topluluk üyelerinin arasında farklı hastalıklara neden olmuş ve yaklaşık 100 den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Günümüzde Ulupamir köyünde yaşayanların çoğu Pakistan'da akrabalarını kaybettiklerini dile getirmektedirler. Onlar için Pakistan'ın sıcaklığı kendi sözleriyle "cehennem" gibidir.

Afganistan'a dönemeyeceklerini anladıktan sonra ABD ve Türkiye elçiliklerine başvuran Kırgızlar, Türkiye'den onay almış ve 1982 yılında Türkiye'ye getirilmişlerdir. Türkiye'ye geldiklerinde ilk istekleri sıcak olmayan ve eski vatanları Pamir'in ekolojik ortamına

benzeyen bir yere yerleşmek olmuştur. Topluluk büyükleri Türkiye hükümeti ile beraber Van ilinin Altın Dere köyünde yer belirlemişler ve 1987 yılında Kırgızlar köye yerleştirilmiştir. Dağlı, sulu, otlakları olan bir yere yerleşen Kırgızlar, Türkiye'ye geldiklerinde yeni hayatlarına başlamışlardır. Göçebe hayatına son veren göç topluluğunun, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir.

Tez konusu çerçevesinde ele aldığımız zorunlu göç kavramı topluluğun başından geçirdiği göcün özelliklerini tamamen karşılamaktadır. Zorunlu göç aniden gerçekleşen ve farklı siyasi, ekonomik, ekolojik sebeplerden dolayı insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmaktadır. Bu durumda Kırgız topluluğunun siyasi nedenlerden dolayı ana vatanlarını terk etmeleri zorunlu göce bir örnektir. Bu siyasi neden aynı zamanda ideolojik, ekonomik, sosyo-kültürel nedenleri de içermektedir. İdeolojik olarak komunist rejimi kabul etmememişlerdir, sebebi bu siyasi rejimin bir topluluğa ancak zararlı olabileceği düşüncesidir. Bununla beraber komunizmin; dinlerini, dillerini ve kültürel özelliklerini de yok edeceğinden korkmalarıdır. Dinlerine çok önem veren Pamir Kırgızları, komunistlere karşı gelmelerinin temel nedeni olarak dini göstermektedirler. Dinlerini serbest yaşamak istediklerini ve bu isteklerinin Türkiye'ye gelme kararını alırken önemli rol oynadığını da belirtmektedirler. Göcün özelliklerine göre insanlar göç ettiklerinde sadece coğrafi yerleşimini değil aynı zamanda toplumu da değiştirmektedirler. Pamir Kırgızları ise uzun süren bir göçe ve birkaç ülke değiştirmeye maruz kalmışlardır. Söz konusu Kırgız topluluğu farklı ülkelerde, farklı etnik gruplarla, topluluklarla ve toplumlar ile karşılaşmışlardır.

Geldikleri Türkiye'de ise Pamir Kırgızlarının hayatı tamamen değişmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra bazıları çiftliklerde, fabrikalarda işçi olarak çalışmışlar, bulundukları ortama alışmaya başladıktan sonra hayvancılık yapmaya başlamışlardır. Pamir vadilerindeki gibi çok sayıda hayvan olmasa da gündelik geçimlerini sağlayabildikleri kadar hayvan gütmüşlerdir. Okul yaşındakiler okullara, asker yaşına gelen erkekler askere alınmıştır. Bazı kadın ve erkekler okuma-yazma ve meslekî kurslara katılmışlardır.

Türkiye'ye yerleştikleri ilk zamanlarda hükümet ve özel kurumlar tarafından yardımlar almışlardır. İlk geldiklerinde yerleştikleri evler tamamen eşyalarla donatılmıştır. Kızılay kurumu belli bir zamana kadar yemek dağıtımı da yapmıştır. Ama Kırgızların Türk yemeklerine alışması zaman almıştır. Sonradan kendileri yavaş yavaş hayvancılığa başladıklarında kendi yemeklerini yapabilmişlerdir. Fakat günümüzde yemek konusunda hiçbir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Mutfaklarında hem kendi yemekleri hem Türk yemekleri mevcuttur.

Türkiye'ye geldiklerinde ilk olarak göçebe hayattan yerleşikliğe geçmişlerdir. Eskiden beri uğraştıkları hayvancılık da hemen hemen son bulmuş durumdadır. Yeni hayat tarzı topluluk üyelerinin yeni işlerde çalışmaya başlamalarına neden olmuştur. Öncesinde hiç uğraşmadıkları işlere başlamak zorunda kalmışlardır. Kendilerinin de dile getirdikleri üzere ***"aynı iş yerinde uzun zaman nasıl çalışılır"*** gibi tepkiler vermişlerdir. Bazılarının dediklerine göre aynı iş yerinde uzun süre çalışmak sıkıcı ya da yapılması zor bir durumdur. Sezonluk işlerde çalışmış ya da hayvancılık yapmışlardır.

Göçebeliğin bitmesi ile topluluğun temel sosyo-ekonomik yapısı da değişime uğramıştır. Eskiden toplulukta zenginler ve fakirler varken artık bu ayrımın yavaş yavaş ortadan kalktığı görülmüştür. Aile üyelerinin farklı işlerde çalışmaya başlamaları ve geçinimlerini sağlayabilmeleri ailelerin ekonomik durumlarını dengelemiştir. Bununla beraber bu değişim sosyal statülerinin değişmesine de neden olmuştur. Günümüzde de aynı şekilde köyde çok fakir durumda olan aileler yoktur, hemen herkes hayatından memnundur ve geçinimlerini yeterli bir şekilde sağlayabilmektedir.

Toplumsal olarak çok önemli diyebileceğimiz bir diğer değişim ise eğitim konusudur. Hem kız hem erkek çocukları için eğitim konusuna Van Kırgızları çok önem vermektedir. Meslek sahibi olmaları için çocuklarını her türlü motive etme, onlara eğitim şartlarını sağlama çabalarını göstermektedir. Pamir vadilerinde eğitim olarak, dini eğitim söz konusu olup, hocalardan aldıkları Kur'an eğitimlerini önemsenmektedirler. Bununla beraber bu tür eğitim ancak varlıklı aileler için geçerli olmuştur. Fakat günümüzde herkes çocuklarını okutabilmektedir. Özellikle son yıllarda üniversite kazanan gençlerin sayısının arttığını dile

getirmektedirler. Eğitime önem verme sebepleri de meslek sahibi olup devlet görevlerinde yer almak ve köyden daha büyük şehirlere yerleşebilmek gibi farklı amaçlardır. Devlette çalışmanın daha güvenli olduğunu, sabit maaşa sahip olabilme avantajlarını dile getirmektedirler. Aynı zamanda yaşadıkları bölgede birkaç sene öncesine kadar terör olaylarının olması, Ulupamirlilerin o bölgeden başka bir bölgeye taşınma isteklerini desteklemiştir. Eğitim alarak Türkiye'nin farklı illerine özellikle de batı tarafına atanmak ve oralara yerleşmek, yaşadıkları bölgeden ayrılmanın en iyi yolu olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra meslek sahibi olmanın olumlu taraflarını büyükleri daha iyi bilmektedirler, sebebini ise Türkiye'ye yeni geldiklerinde hayat tarzının değişimi ile yeni işlerde çalışmaya başlamaları oluşturmuştur. Eskiden hayvancılıktan başka iş yapmayanlar çok zorlanmışlardır. Çocukları için zor bir hayat istememektedirler.

Van Kırgızları bir etnik grubun sahip olduğu özellikleri taşımaktadır. Etnisitenin temelini oluşturan unsurların hemen hemen hepsi Van Kırgızlarında mevcuttur, örneğin, soya dayalı bir topluluktur; Ulupamir köyü dört büyük kabileden küçük boylara ayrılmaktadır. Onlar: Teyit, Kesek, Boston ve Nayman kabileleridir. Onun dışında etnik grubun belirleyici özellikleri olan dil ve kültür Kırgızlar için de geçerli sayılmaktadır. Köyde kendi aralarında Kırgızca konuşmaktadırlar. Kırgızistan'daki resmi Kırgız dilinden telafuz ve şive farklılığı olmakla birlikte, gündelik kullandıkları dile Türkçe kelimeleri karıştırmak sıradan bir şey haline gelmiştir. Kültürel örüntüleri konusunda ise hem eskiden beri ata-babalarından aldıkları ve günümüzde de devam ettirdikleri geleneklerini, hem de Türkiye'ye özel gelenek/ritüelleri yerine getirmektedirler. Özellikle ritüellerin karışımı düğün gibi faaliyetlerde açıkça gözlemlenmektedir. Gelinin kına gecesi, eğlence sırasında gençlerin halay oyanamaları gibi Türk kültüründen edindikleri kültürel unsurlar mevcuttur. Aynı zamanda Kırgızlara ait en eski geleneklerden sayılan damat şarkısı, gelin ağlatma gibi düğün kapsamındaki ritüelleri de yerine getirmektedirler.

Etnik grup sayılamsı için önemli sayılan unsurlardan kolektif isim olgusu da Van Kırgızları için geçerlidir. Ancak günümüzde Van Kırgızları diye adlandırılma nedenleri ise yaşadıkları yerle ilişkilendirilmektedir. Eskiden onlara Pamir Kırgızları ya da kendi

sözleriyle Sarkol Kırgızları denilmiştir. Günümüzde hala Pamir yaylalarında yaşayan Kırgızlar - Pamir Kırgızları adını taşımaktadır.

Etnisitenin belli bir teritorya ile özdeşleştirilme konusuna gelince, Van Kırgızları kendilerinin Kırgızistan'ın güneyindeki Alay denilen yerden çıktıklarını söylemektedirler. Aynı zamanda Afgan Pamir'i de Van Kırgızlarının ana vatanı sayılmaktadır. Günümüzde Ulupamir köyünde yaşayan yaşlılar ve orta yaş üstü köy sakinlerinin doğdukları yer olan Pamir vadileri onlar için ana vatandır. Ortak bir geçmişe sahiptirler ve bunun üzerine kurulan hikâyelerini nesilden nesile aktarmaktadırlar. Böylece kendi etnik gruplarının tarihselliğini oluşturmaktadırlar. Grup içindeki aidiyet ve dayanışma duygusunun yüksek olduğu görülmüştür. Hatta grup dışından gelen aynı etnik kökene sahip insanlara yardım etmektedirler. Alan çalışması sırasında bu durumu açıklayan örneklerle karşılaşılmıştır. Kırgızistan'dan çalışmak için gelenlere iş bulma, barınma ya da uçak biletine para toplama gibi yardım etmeler bu tür dayanışma, yardımlaşma konularına en belirgin örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacının da topluluk tarafından hemencecik benimsenmesi onlarla aynı etnik kökene sahip olması sebebiyle olmuştur.

Tezin kavramsal çerçevesinde ele aldığımız etnisite kuramlarından yola çıkarak, tez konusunu ve incelenen topluluğu ele alırsak; araçsal etnisite kuramına göre Van Kırgızları örneğinde etnisite Türkiye'ye Pakistan'dan gelmeleri nedeni olmuştur. Kendilerini Türk halklarının biri olarak gören ve tanımlayan Kırgızların, tezin tarihsel çerçeve kısmında da görüldüğü üzere Afganistan'dan kaçan Türk kökenli mültecileri Türkiye'ye getirme kanunu çerçevesinde bu istekleri gerçekleşmiştir. Durumsal etnisite kuramına göre ise Van Kırgızları kendi topluluğu içinde kendilerine Kırgız ve köy dışında ya da köye ziyarette bulununların önünde Kırgız Türkleri demektedirler. Kendi aralarında Kırgız olarak tanımlamaları Kırgız Türkleri tanımından farklı olarak algılanmamaktadır. Zaten Kırgızların bir Türk halkı olduğu inancındadırlar. Kendi aralarında bu Türklük vurgusunun yapılmasına gerek duyulmamaktadır. Köyün dışında ise fizyolojik olarak farklı olduklarından dolayı (mesela, çekik gözlü olmalarından) bu durumu açıklamak zorunda kalmaktadırlar. Kırgız Türkleriyiz demeleri onları uzunca anlatımlardan kurtarmaktadır.

İlkselci etnisite kuramına göre Van Kırgızlarının durumunu açıklarsak; Van Kırgızları hem kültürel hem de biyolojik bağı olan bir etnik gruptur. Topluluk; dil, kültür gibi özelliklerini yaşatmakta, kendilerini belli bir biyolojik soya dayamakta ve akrabalık ilişkilerini sıkı tutmaktadır.

Marksist kurama göre ele alırsak, Van Kırgızlarının belli bir emek sektörüne odaklanıp odaklanmadıklarına bakılması gerekmektedir. Eskisi kadar hayvancılıkla uğraşmıyorlarsa bile köyde hemen hemen her ailenin hayvanı vardır. Hayvancılık yapmaları için yaşadıkları bölge uygun ekolojik şartlara sahiptir. Aynı zamanda Türkiye'ye geldikten sonra deri işinde çalışan birçok topluluk üyesi olmuştur. İstanbul'da deri fabrikalarında çalışmışlardır. Günümüzde de çalışanlar bulunmakla birlikte, eskisi kadar çok sayıda değildirler. Onun dışında erkekler için koruculuk ve kadınlar için de el işleri ile uğraşma meslek haline gelmiştir. Böylece Van Kırgızlarının belli mesleklerde ve uğraşlarda bulunduklarını belirtebiliriz. Bu tür uğraşlar Kırgızlar ile özdeşleştirilmektedir. Daha önce değindiğimiz gibi eğitime olan önemin artması ile bu saydığımız uğraşların azalacağını düşünmekteyiz.

Etnik sınırlar kavramı çerçevesinde Ulupamir köyü Kırgız topluluğunu ele alırsak; hem kültürel/sosyal hem de coğrafi anlamdaki sınırlarını korumaya çalıştıkları görülmektedir. Kültürel özelliklerini korumaya çalışmaları köy kapsamında gerçekleşmektedir. Köy dışına çıktıkları zaman en belirgin özellikleri olan kıyafetlerini çıkartıp ortama uygun kıyafetlerini kullanmaktadırlar. Fakat köy ortamında Van Kırgızlarına özgü kıyafetlerini giymektedirler. Kıyafet özellikle kadınlar için önemli olmaktadır. Sebebi ise Van Kırgızlarının kadınlarının kırmızı ve kırmızıya yakın renklerde elbiseler giymeleri ve başörtülerini de statülerine göre takmalarıdır. Evli olanlar beyaz, bekârları ise kırmızı ve yakın renklerde başörtü kullanmaktadır. Köyün dışına çıktıklarında elbise rengi değişmekte, renkli elbiseler ve Kırgız motifli yelekleri çıkartılmaktadır. Fakat başörtü renkleri köy dışında da aynı şekilde kullanılmaktadır.

Ulupamir köyünün etrafı Kürt köyleri ile çevrilidir, komşu köylerle ekonomik ve ekolojik ilişkiler dışında herhangi bir iletişim yoktur. Ekonomik olarak ilişkileri diğer köylerden gelen tüccarların, cambazlarla olan ilişkileri sayılır. Ekolojik anlamda ise otlak ve arazi

meselesi vardır. Bulgular kısmında verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere bölgedeki yerli halk ile toprak konusunda bazı anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Nedenleri ise Kırgızlara verilen toprak arazilerinin sahiplerinin çıkması ya da bazı Kırgızların köyden taşınırken arazilerini Kürtlere satmasıdır. İlk durumda Kırgızlar mahkemeye başvurmakta, fakat çoğu zaman mahkeme kararı eski sahibinin yararına olmaktadır. İkinci durumda ise Kırgızların yapabilecekleri bir şey kalmamakta, satılan toprak arazisini geri alamamaktadırlar.

Otlaklara gelince; büyük tartışma sorunu olmasa da, birbirlerinin hayvanları belirlenmiş otlak sınırlarını geçtiğinde kişisel bir tartışma/çatışma ortamı oluşmaktadır. Bu tür çatışmalar gündelik hayatın bir parçası olarak kabul edilebilir. Sebebi ise büyük sorunlara ve düşmanlıklara neden olmamasıdır.

Sosyal/kültürel sınırlarının köy dışında fazla ortaya koyulmadığını görebilmekteyiz. Dil farklılığı sorununun çözülmesi Kürtlerin de Kırgızların da iletişim kurdukları dilin Türkçe olmasıdır. Ne Kırgızlar ne de Kürtler birbirlerinin dillerini bilmektedir. Bu durumda Türkçe ortak iletişim ve etkileşim dili olarak hizmet etmektedir.

Köy ortamında kendi değer-yargılarına göre diğer etnisiteleri eleştirme, değerlendirme durumları vardır. Örneğin, ***"Kırgız Kırgızı öldürür mü? O terörist değil ki?!"***; ***"Kimseye yakınlaşmıyordu ve insanlardan uzak duruyordu. Yemeklerimizi de beğenmiyordu, Türkler gibi ellerinin ucuyla alıyordu"; "Köyde kürt gelinler var, onlar Kırgızlarla evlendikten sonra çok rahatlıyorlar, Kürtler kadınlarına kötü davranırlar, yazın kadınları ot toplayıp sarma yapıp satıyorlar, sürekli çalışıyorlar, erkekleri ise rahatlar"*** gibi yorumlarından anlaşılmaktadır.

En çok hem eskiden beri taşıdıkları hem yeni edindikleri değerlere göre Kırgızistan ve oradaki Kırgızlara olan eleştirileri bulunmaktadır. Bu eleştiriler, düşmanca bir şekilde değil Kırgızistan'ın ve oradaki Kırgızların gelişmesi ve değişmesi için dile getirilmektedir. Dini, kültürel, sosyal anlamda Kırgızistanlıların eksikliklerini tamamlaması gerektiğine dair eleştiriler sık sık belirtilmiştir. Bu durumda Van Kırgızları kendileri ile Kırgızistanlı Kırgızlar arasında da sosyal/kültürel bir sınır çizmektedirler.

"Bence Kırgızcayı bizim ata-babalarımız saf kullanmışlardır, Pamir'de herhangi bir halk ile fazla ilişkide bulunmadığı için Kırgızcanın eski ve gerçek dilini kullanıyorlardır" (erkek, 45-40).

"Kırgızistan'da erkekler çalışmıyorlarmış, kadınları çalıştırıyorlarmış, bir eşinin üstüne ikinci eş alıyorlarmış. Alkol kullanıyorlarmış" (A, kadın, 40)

"Kırgızistan'dan gelen gelinler namaz kılmıyorlar" (R, kadın, 70)

"Kırgızistan'da din yok, yeni gelişmekte" (A, kadın, 28)

"Kırgızistanlı Kırgızların çok soğuk olduklarını anladım" (E, erkek, 42)

Kırgızistan'da evlenme, orada erkekler kötüymüş. Sen artık bizim köyün kızı oldun, seni biz evlendirelim. Evlenirsen bize göster önce. Gelin aldık Kırgızistan'dan, ama kız vermek istemiyoruz" (A, kadın, 65-70)

Bu tür gözlemler, düşünceler ve eleştiriler, Van Kırgızlarının, Kırgızistanlı Kırgızlardan kendilerini ayırmakta olduklarını gösterse de, bir yandan aynı etnik kökene sahip olmaları bu tür eleştiri, düşünce ve gözlemlerini paylaşmaları gerekliliği düşünülmektedir. Bu fikirlerini kötü niyetle değil, ya dargınlıklarını belirtmek için ya da acıdıkları için dile getirmektedirler. Kırgızistan'ın bağımsız olmasıyla birlikte Ulupamir Köyü Kırgızları tarihsel ana vatanları ile iletişimlerini geliştirmiştir. Günümüzde eğitim, ticaret, kültür konusunda işbirliği yaptıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra Kırgızistan'daki akrabalarını bulma ya da evlilikler yoluyla yeni akrabalar edinme faaliyetleri de sık sık gerçekleşmektedir. Etnik sınırlar çerçevesinde de önemli bir unsur olarak farklı coğrafi, tarihsel, toplumsal çevrelerde hayatını sürdüren fakat aynı etnik grupa ait olan gruplardan söz edilmiştir. Ulupamir Kırgız topluluğunun örneğinde bu tür etnik sınır unsurlarını anlama imkânı çoğalmaktadır. Tarihsel, ideolojik, coğrafik uzaklık ister istemez Ulupamirliler ile Kırgızistanlılar arasında belli ölçüde bir sınır çizmiştir. Alan bulgularında da üzerine durduğumuz gibi Ulupamirliler ile Kırgızistanlıların farklı tarihsel arkaplanına sahip olamaları da bu sınırların belirginleşmesine neden olmuştur.

Araştırmanın varsayımı "Ulupamir Kırgızlarının göç sürecinde edindikleri değerler, onların kimlik oluşumunu ve etnik sınırlarını korumalarını etkilemiştir" tez çalışması sonucunda olumlandığını söyleyebiliriz. Ulupamir Kırgızlarının başlarından geçen göç sürecinin, onların kendi kimliklerini güçlendirmelerine ve etnik sınırlarını korumalarına sebep olmuştur. Kendi etnik kimliklerini ve özelliklerini günümüzde de yaşatmakta olmaları, yeni edindikleri değerler, yeni hayat tarzı veya kültürel değişim etnik kimlik algısını değiştirmemiştir.

Araştırmanın hipotezlerinin birer birer ele alarak analiz etmeye çalışırsak;

1. Ulupamir Kırgızlarının farklı etnik gruplarla olan etkileşimini ekonomik ve ekolojik kaynak paylaşım ilişkileri belirlemektedir hipotezinin olumlandığı görülmüştür. Sebebi ise günümüze kadar Afganistan, Pakistan ve Türkiye'de farklı etnik gruplarla olan etkileşimlerinin ekonomik ve ekolojik kaynak paylaşımının belirlemesidir. Günümüzde de devam etmekte olan bu süreç, Ulupamir köyünün çevre köylerle olan etkileşiminde meydana çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'ye geldiklerinden bu yana toplumsal yapısı, hayat tarzı, ekonomik geçim koşullarının değişmesiyle, toplumsal ve kültürel etkileşim örnekleri de söz konusu olmaktadır.

2. Ulupamir Kırgızlarının toplumsal ve siyasal yapısını kabile ilişkileri belirlemektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de topluluğun toplumsal yapısını kabile ilişkileri belirlemektedir. Ulupamir köyü 4 büyük kabileden farklı boylara bölünmektedir. Fakat topluluğun siyasal yapısını kabile ilişkilerinin belirlediği söylenemez.

3. Ulupamir Kırgızlarının toplumsal ve siyasal konularında büyükler (aksakallar – Kırgızların geleneksel halk heyetini oluşturan yaşı büyük erkekler) söz sahibi olmaktadırlar; geçmişte topluluğun önemli siyasi ve toplumsal kararlarının söz konusu aksakallılar heyeti tarafından alındığı bilinmektedir. Günümüzde Ulupamir köyü muhtarlığı her türlü meseleyi bağlı olduğu ilçe ve il merkezi ile kararlaştırmaktadır. Fakat topluluk kendi arasındaki bazı meseleleri büyüklerle ve

özellikle de erkeklerle kararlaştırdıkları örnekler de bulunmaktadır. Mesela, Kırgızistanlı gencin köye yardım umuduyla gelmesi örneğinde olduğu gibi. Kırgızistanlı genç ülkesine dönebilmek için yardıma ihtiyaç duymuştur. Bu durumu köyün büyüğü H. dede diğer topluluk üyeleriyle paylaşmıştır. H dedenin saygılı ve topluluk içinde söz sahibi olması, Kırgızistanlı genç için yardım toplanmasını hızlandırmıştır.

4. Ulupamir köyünde yeni kuşağın şehre doğru göçü hızlanmaktadır; Ulupamir'de yaz ayları dışında yalnızca büyükler ve okul öğrencileri yaşamaktadır. Genç nüfus Türkiye'nin değişik yerlerinde eğitim almaktadır ya da çalışmaktadır. İstanbul, Ankara, Malatya gibi büyük şehirlerde çalışan, farklı şehirlerde lise ya da üniversitede okuyan gençlerin sayısı çoktur ve gün geçtikçe artmaktadır. Araştırma sırasında da hem gençler hem onların anne-babaları ileride Ulupamir köyünden Türkiye'nin batısına doğru taşınmak istediklerini belirtmişlerdir. Gençler özellikle bu konuda çok hırslıdırlar. Bunu yapabilmek içinde eğitimlerini ya da iş imkânlarını iyi değerlendirmeye çalışmaktadırlar.

Göç sırasında Van Kırgızları gittikleri her yerden yeni dil (kelimeler) öğrenmişler, bazı yerli kültürel unsurlar edinmişlerdir. Geldikleri Türkiye uzun süren göç sürecinin son noktası olmuş ve Türkiye'ye özel bir takım yenilikleri kendi kültürlerine katmışlardır. Hatta Pamir Kırgızlarından Van Kırgızları adına geçmişlerdir. Bu tür edinimler onların kendi etnik kökenini kaybetmelerine neden olmamıştır. Tarihsel ana vatanlarından uzak kalmaları tam tersine Kırgız olma duygularını güçlendirmiştir. Kırgız dili ve edebiyatı, Kırgız müziği ve Kırgız tarihi gibi konuları önemsemekte ve Kırgızistan'dan hoca getirtmeye çalışmaktadırlar. Yeni nesil için bu derslerin önemli olduğunu düşünmekte ve kendi "Kırgızlığını" unutturmama çabalarını göstermektedirler. Aynı zamanda Türkiye vatandaşıdırlar ve Türkiye için hizmet etmekten gurur duymaktadırlar. Türkiye onların vatanıdır ve kendi sözleriyle dünyadaki en iyi ülkedir!

KAYNAKÇA

Aydın.S. (1998). *Kimlik sorunu, Ulusallık ve "Türk kimliği"*. Öteki Yayınevi, Ankara

Aksoy.E.B. (2013). *Cizre örneğinde etnisite içi karşılaşma biçimleri*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara

Banks.M. (1996). *Ethnicity: Anthropological Constructions.* Routledge, London/New York

Banton.M. (2007:19-35). *Max Weber on 'ethnic communities': a critique.* Nations and nationalism, ASEN/Blackwell Publishing Ltd, UK

Barth.F. (2001). *Etnik gruplar ve sınırları, kültürel farklılığın toplumsal organizasyonu.* Bağlam Yayıncılık, İstanbul

Bernard.R.H. (2006). *Research Methods ın Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches*. Alta Mira Press, USA

Callahan.T. (2007). *The Kyrgyz of the Afghan Pamir Ride On.* Boston University, Visiting Research Fellow, Social Research Center, American-University in Central Asia, Nomadic Peoples Vol.11, No 1

Castles.S.; Miller. J. M. (1993). *The Age of Migratıon İnternational Population Movements in the Modern World.* BlBLlOTHEQUE lNSTlTUT DE HAUTES ETUDES INTERNATIONALES ET DU DEVELOPPEMENT, GENEVE

Chandra.K. (2012). *Constructivist Theories of Etnic Politics*. Oxford University Press, New York, USA

Emerson.R.M.; Fretz.R.I.; Shaw.L.L. (2008). *Bütün Yönleriyle Alan Çalışması. Etnografik Alan Notları Yazımı.* Birleşil Yayınevi, Ankara

Eller.J.D. (1999). *From culture to ethnicity to conflict*. *An anthropological Perspective on International Ethnic Conflicts.* The University of Michigan Press

Eriksen.T.H. (2009). *Küçük Yerler Derin Mevzular Sosyal ve Kültürel Antropolojiye Giriş.* Avesta Yayınları, İstanbul

Fenton.S. (2001). *Etnisite. Irkçılık, sınıf ve kültür*. Phoenix Yayınevi, Ankara

Fenton.S. (2003). *Ethnicity*. Polity Press in association with Blackwell Publishing Ltd. Malden, USA

Hugo.G. (2006). *Forced Migration in İndonesia: Historical Perspectives*. Asian and Pacific Migration Journal, Vol.15 (1), pp.53-92

Jackson.J.A. (2010 [1969]). *Migration. Sociological Studies 2*. Cumbrigde University Press, New York

Kayıpov.S. (2009). *Folklor Üzerine Yazılar*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 124; İlmi Yayınlar Dizisi: 12, Bişkek

Kreutzmann.H. (2003). *Ethnic minorities and marginality in the Pamirian Knot: survival of Wakhi and Kirghiz in a harsh environment and global contexts.* The Geographical Journal, Vol.169**,** No 3 pp. 215–235

Lee.S.E. (1966). *A Theory of Migration*. Demography, Vol.3, No.1. (1966), pp.47-57. Population Associacion of America

Nash.M. (1989). *The Cauldron of Ethnicity in the Modern World*. Chicago / London

Öztürk.E. (2014). *Türk Asıllı Mültecilerin 12 Eylül Döneminde İskan ve İstihdamı.* Ankara Üniversitesi, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Paksoy.H.B.(1985). *Observations among Kirghiz refugees from the Pamirs of Afghanistan Settled in the Turkish Republic.* Journal of the Anthropological Society of Oxford Vol. XVI, No.1

Petersen.W. (1960). "*A General Typology of Migration*". American Sociological Review, Vol. 23, No. 3 (Jun., 1958), pp. 256-266

Refugee protection: A Guide to International Refugee Law UNHCR, 2001, Inter-Parliamentary Union

Schwartz. S. J., Luyckx.K., Vignoles.V.L. (2011). *Handbook of Identity Theory and Research.* Springer, New York

Shahrani.M.N. (2002 [1979]). *The Kirghiz and Wakhi of Afghanistan. Adaptation to Closed Frontiers and War*. 2nd Ed. University of Washington Press, USA

Smith. A.D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni.* Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

Somersan.S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

The 1951 Convention relating to the status of Refugee and its 1967 Protocol, 2011, UNHCR, Geneva

Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Veri Tabanı; Erişim Tarihi: 29.05.13

Yalçın.C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık. Ankara

Yıldırım.A.; Şimşek.H. (2013). Sosyal *Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık, Ankara

Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Araştırma Raporu

FOTOĞRAFLAR

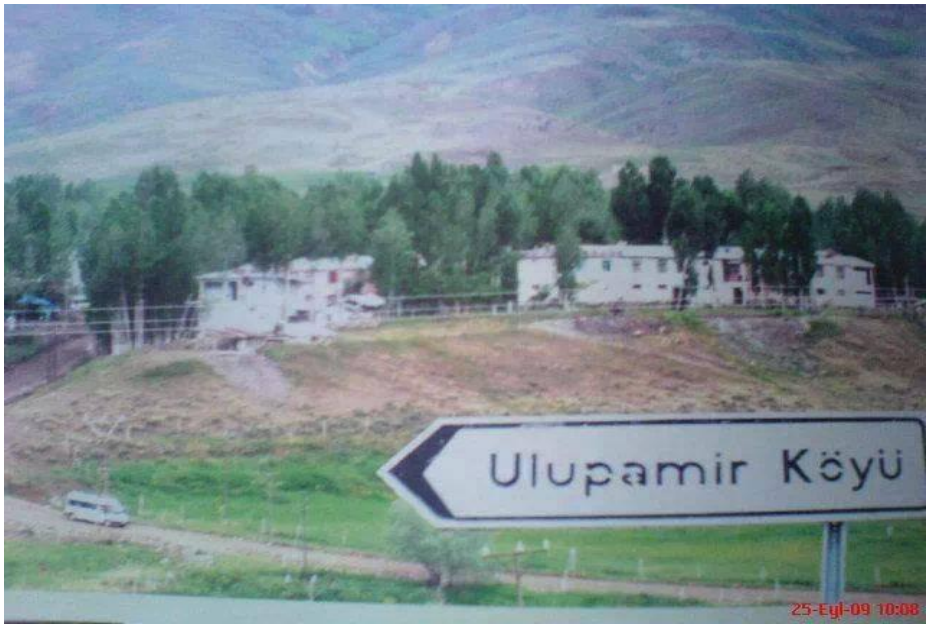

1 Ulupamir Köyü

2 Pakistan’dan Türkiye’ye Yolculuk

3 Gelin Nikah Kıyılmasını Beklerken, Ulupamir

4 Damat ve Arkadaşlarına Şarkı Söyletme Geleneği, Ulupamir

5 Düğün Eğlencesi, Damat Halayı, Ulupamir

6 Kırgızistan Bağımsızlık Günü Kutlamaları Sırasında “Ne Mutlu Türküm Diyene” sloganıyla Kırgızistan ve Türkiye Bayraklarını Sallayan Gençler, Ulupamir

7 Kök Börü (Buzkaşı) At Oyunu, Ulupamir

8 Gündelik Hayattan Kareler: Keçi Sağımı, Ulupamir

9 Dükkan, Ulupamir

10 Ulupamir Köyü, Ortaokul

EK-1 TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURULFORMU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Genel Sekreterlik

Sayı : 76000869/ 433 - 409 17 Şubat 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 25.12.2014 tarih ve 6269 sayılı yazınız.

Enstitünüz Antropoloji Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden **Zarina URMANBETOVA**'nın öğretim görevlisi **Dr. Elif Başak AKSOY**'un danışmanlığında yürüttüğü "**Göç Sürecinin Ulupamir Köyü Kırgız Topluluğunda Etnik Sınırlar ve Kimlik Oluşumundaki Etkisi**" konulu tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **12 Şubat 2015** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof.Dr. Ömer UĞUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Hacettepe Üniversitesi Genel Sekreterlik 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon: 0 (312) 305 1003 - 1004 • Faks: 0 (312) 310 5552
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr • www.hacettepe.edu.tr

Ayrıntılı Bilgi için:
Yazı İşleri Müdürlüğü
0 (312) 305 1008

EK-2 YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 10/07/2015

Tez Başlığı / Konusu: **Ulupamir Köyü Kırgız Topluluğunun Etnik Sınırlarını ve Kimliklerini Oluşturmada Göç Sürecinin Rolü**

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 06/07/15 tarihinde ~~şahsım~~/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

10.07.2015
Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Zarina Urmanbetova
Öğrenci No:	N12129077
Anabilim Dalı:	Antropoloji
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Ögr. Gör. Dr. Elif Başak AKSOY

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF ANTHROPOLOGY

Date:10/07/2015

Thesis Title / Topic: **The Role of the Migration Process in the Formation of Ethnic Boudaries and Identity Among Kyrgyz Community in Ulupamir Village**

According to the originality report obtained by ~~myself~~/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 06/07/15 for the total of ...105..... pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..1..... %.

Filtering options applied:

1. Approval and Decleration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes included
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

10.07.2015
Date and Signature

Name Surname: Zarina Urmanbetova

Student No: N12129077

Department: Anthropology

Program: MA

Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Dr. Elif Başak Aksoy